
PLASTICA AȘEZĂRII CUCUTENI A3 DE LA RUGINOASA - *DEALUL DRĂGHICI* ȘI ALTE PIESE DE CULT REFERITOARE LA VIAȚA RELIGIOASĂ

de **Cornelia-Magda Lazarovici**
și **Gheorghe Lazarovici**

Cuvinte-cheie: Cucuteni, plastică antropomorfă, plastică zoomorfă

Plastica așezării Cucuteni A3 de la Ruginoasa-Dealul Drăghici este destul de bine reprezentată și variată¹, așa cum reiese din analiza pieselor descoperite de noi în intervalul 2001-2010, sintetizată în tabelul 1 (**118** statuete antropomorfe – dintre care 83 feminine, 30 masculine și 6 incerte –, **71** statuete zoomorfe, **48** idoli conici, resturi din **8** vase antropomorfe și din **4** zoomorfe, **16** fragmente de altare, **1** scăunel lut, **2** topoare lut miniaturale, **2** pintadere, **1** disc, **1** *phallus*, **4** pastile/plachete din lut, **1** roată, **1** pandantiv *en violon*, **2** bile din lut, **3** scoici și o piesă incertă). Am avut în vedere și cele 13 piese provenind din colecția școlii din Ruginoasa, aflate astăzi în inventarul Complexului Muzeal Național Moldova Iași (3 statuete antropomorfe: 2 feminine; 1 masculină; 6 statuete zoomorfe din care una foarte expresivă, reprezentând un bovideu (19425); 1 protomă (19440); 2 idoli conici (19448, 19447); și 2 mărgele).

La aceste piese se adaugă cele culese în 2001 (număr neprecizat!) de M. Văleanu în urma excavării practicate de Primăria Ruginoasa pentru exploatarea pietrei și care nu se află în inventarul Complexului Muzeal

¹ Desenele folosite în acest studiu au fost realizate de Romeo Ionescu și Aneta Corcioavă, cărora le mulțumim și pe această cale.

Complex	L1-B2	L3-L4	Bordei 5	Bordei 6	Bordei 7	Bordei 8	Bordei 9	Șant de apărare	Palisada	Strat	Passim	Total
Statuete antropomorfe feminine – F masculine – M	3 (2 F 1 incert)	18 (13 F, 3 M, 2 incerte)	6 (5 F, 1 M)	12 (7 F, 4 M, 1 incert)	7 (4 F, 3 M)	5 (3 F, 2 M)	2 F	12 (8 F, 3 M, 1 incert)	17 (10 F, 7 M)	15 (8 F, 6 M, 1 incert)	21 (20 F, 1 M)	118 (83 F, 30 M, 6 incerte)
Statuete zoomorfe	1	7	4	5	9	6	3	13	3	2	18	71
Idoli conici	-	10	2	-	7	3	2	8	5	6	5	48
Vase antropomorfe	-	1	-	1	1	-	-	3	-	-	2	8
Vase zoomorfe	-	-	-	1	-	-	-	-	2	1	-	4
Protome zoomorfe	-	2	-	-	1	2	-	2	-	-	-	7
Mărgele	-	2	1	-	-	-	-	1	-	-	-	4
Altare	2	-	1	-	2	-	2	2	2	2	3	16
Plachete / pastile	-	1	-	-	-	-	1	1	-	1	-	4
Alte piese	-	1 scoică	1 scoică	1 pintaderă 1 topor lut 1 bilă	-	1 incert	1 scoică	1 bilă	-	1 pintaderă 1 phallus 1 roată 1 topor lut 1 scănel	1 disc pandantiv et violin	3 scoici 2 pintadere 2 topoare 1 roată 1 scănel 1 phallus 1 incert 2 bile

Tabel 1. Dispunerea pieselor în complexele investigate în 2001-2010

Național Moldova Iași². Dintre acestea până acum au fost publicate 6 statuete antropomorfe fragmentare (5 feminine și 1 masculină), 5 idoli conici, 8 statuete zoomorfe fragmentare, 3 protome zoomorfe, 2 scăunele-tronuri fragmentare, 1 fragment de vas antropomorf și 2 fragmente de castroane cu protome zoomorfe antropomorfizate.

Dacă avem în vedere și piesele publicate anterior de Hortensia Dumitrescu³ vedem că repertoriul reprezentărilor plastice și a vaselor cu caracter de cult este mult mai amplu și mai diversificat, oferind informații interesante cu privire la viața religioasă a acestei comunități, ca și maniera de realizare a acestora.

Tabelul 1 arată distribuția și numărul pieselor descoperite prin propriile noastre cercetări arheologice. Așa cum se poate observa predomină plastica antropomorfă (119 statuete antropomorfe din care 83 feminine, 30 masculine, pentru alte 6 fiind imposibil de precizat sexul din cauza stării lor fragmentare), situație asemănătoare cu cea din multe alte stațiuni cucuteniene investigate, în care numărul statuetelor antropomorfe este mai mare comparativ cu alte categorii de piese, iar cele feminine predomină. De asemenea, remarcăm de la început că toate statuetele antropomorfe sunt fragmentare.

În ceea ce privește **statuetele feminine**, doar trei dintre acestea nu sunt nedecorate (fig. 5/1, 3; 25/1), restul prezentând un decor incizat, ca și aplicații plastice. Piesele descoperite sunt de dimensiuni mici și mijlocii, între 1-6/7 cm. Decorul incizat este de multe ori ușor neglijent. În cele mai multe cazuri inciziile sunt duble (fig. 1/1, 3; 2/2-4, 7-8; 5/6-7; 8/1-4, 7; 9/4; 10/1, 4, 6; 11/3; 14/1-2, 4; 16/1, 4; 18/1-5; 23/1-3; 24/2; 25/2-6; 29/1-5; 30/1-6; 31/1-3; 32/2, 5) sau constau dintr-o singură linie (fig. 2/5, 6; 3/2; 6/3; 21/8; 41/3, 4). Inciziile sunt mai ales oblice (pe întreg corpul: fig. 1/1; 2/1; 3/2; 5/6; 6/3; 8/1-4; 11/3; 20/8; 23/2-3; 24/2; 29/5; doar pe spate: 18/4; pe față: fig. 36/1), mai rar orizontale (partea din spate a picioarelor: fig. 2/1, 3, 7; 10/6; 14/2; 18/2-3; 31/3; 32/5; picioarele față-verso: fig. 8/1; abdomen și spate: fig. 10/1; 18/1, 4; 30/4; 36/1, 2; 44/1). În câteva situații inciziile sunt organizate sub forma unor spirale înfășurate (fig. 1/3b) sau sub forma unor motive de tip *chevron* (fig. 1/3a; 5/7; 29/1, 3; 30/1-3). Abdomenul este uneori marcat printr-un romb (fig. 1/1, 3; 2/1; 8/7; 30/1-2, 4; 31/2; 32/2) sau zona sexuală

² Două din piesele descoperite cu acest prilej, este vorba de fragmentele de castroane cu protome zoomorfe antropomorfizate, fac astăzi parte din colecția Dr. Romeo Dumitrescu aflată la Seminarul de arheologie al Universității "Al. I. Cuza" Iași; aceste piese sunt publicate și în V. Chirica, M.-C. Văleanu, *Umanizarea taurului celest. Mărturii ale spiritualității comunităților cucuteniene de la Ruginoasa-Iași*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 137, fig. 66. În aceeași lucrare sunt publicate o parte din piesele descoperite (menționate mai sus) cu ocazia săpăturilor organizate de primărie pentru valorificarea pietrei, dar fără a se specifica numărul lor exact.

³ Hortensia Dumitrescu, *Le station préhistorique de Ruginoasa*, în *Dacia*, III-IV, (1927-1929), 1933, p. 80-85, fig. 3, 10-11, 25-32.

este marcată printr-un romb (fig. 10/4, 6; 31/1). Într-un singur caz sunt reprezentate două romburi, reprezentând atât abdomenul, cât și zona sexului (fig. 8/1).

Unele statuete au zona gâtului marcată prin mai multe incizii simple sau duble în „V” (fig. 1/1; 2/4) sau chiar romburi (fig. 25/3; 30/1). Câteva au redat la gât pandantive (fig. 10/1; 23/1; 25/2, 4; 29/4; 31/1), două având la gât, un colan/eșarfă în relief (fig. 1/1) sau o eșarfă asimetrică, amplă (fig. 23/3). Într-un caz, pandantivul asimetric cu trei brațe pare să fie prins de un colan format din trei benzi orizontale (fig. 31/1). În alt caz pandantivul triunghiular are în interior alte două linii verticale (fig. 23/1), sau are formă aproximativ ovoidală având în interior un altul rectangular la partea superioară și rotunjit la partea de jos (fig. 25/2). Pe una din statuete sunt redat două pandantive ovoidale, unul la gât (cu un decor reprezentând un „Y” răsturnat), iar celalalt ceva mai jos (de forma unui cârlig) cu o incizie dublă, centrală (fig. 29/4). Într-un singur caz, un șnur terminat cu trei capete împodobește gâtul unei statuete (fig. 31/1). Între statuetele descoperite de Hortensia Dumitrescu ne-a atras atenția o statueta feminină ce are la gât marcat un pandantiv din trei fire (fig. 47/4). Zona pectorală este împărțită în trei suprafețe: una centrală cu incizii scurte, orizontale, mărginită de alte două laterale, cu incizii oblice. Două mici orificii marchează sânii, iar un al treilea, central, străbate statueta și pe partea dorsală, fiind înconjurat de un element decorativ ovoidal incizat; inciziile de pe partea dorsală sunt orizontale.

Decorul de pe partea dorsală a unor statuete este marcat de romburi (fig. 2/1; 8/1; 23/1; 31/1). O statueta prezintă pe spate un decor neclar, încadrat într-o zonă aproximativ rectangulară (fig. 36/1b), marcată de incizii duble. Pentru trei statuete, buline în relief decorează partea lor dorsală de sub gât (fig. 8/4; 30/1; 32/2). Câteva statuete sunt prevăzute cu o perforație în zona gâtului (fig. 8/4; 30/5) sau ceva mai jos (fig. 44/1).

Sânii nu sunt întotdeauna reprezentați (fig. 1/1, 3; 2/1, 4; 3/2; 5/1; 8/1, 4; 10/1; 23/1, 3; 25/1-2; 29/2; 31/1; 36/1, 3; 43; 44/1) sau sunt redați ca mici perforații (fig. 18/4; 25/5; 31/2; 47/3, 4), ori pastile în relief (fig. 6/3; 29/4; 30/1; 37/1; 44/3). Pastile în relief marchează uneori și ombilicul (fig. 1/1; 8/7; 18/1; 30/1) sau mijlocul feselor (fig. 31/4). Într-un caz ombilicul – o mică alveolă – este încadrat într-un romb (fig. 2/1). Câteva statuete au centuri în relief în zona soldurilor, formate din una (fig. 16/4; 23/3) sau mai multe benzi orizontale (fig. 1/1; 8/7; 18/1; 29/3; 31/4); în alt caz, o centură este modelată pe partea de jos a piciorului (fig. 36/2). Centuri în relief, incizate sunt prezente și pe o altă statueta feminină de la Ruginoasa (trei în zona părții de jos a abdomenului și o alta spre capătul picioarelor), descoperită în perioada interbelică (fig. 48/1). O singură statueta are mijlocul toracelui (partea ventrală), ca și coloana vertebrală marcate prin incizii circulare (fig. 29/2), iar brâul este redat prin incizii, ce formează un fel

de pafta. Un fragment dintr-o statueta ce redă zona picioarelor de sub fese este decorat cu două brâie în relief pe care sunt marcate mai multe alveole (fig. 2/9).

Picioarele, dar mai ales zona fesieră, sunt uneori decorate cu incizii duble dispuse în ove (fig. 2/6; 9/4; 16/1; 18/1; 23/1; 31/1), organizate sub formă de raze (fig. 8/2-3; 18/3; 36/2; 37/3), motive curbe (fig. 10/6; 14/2), motive în „V” (fig. 11/3) sau motive circulare (fig. 30/6; 42/5). Incizii cu motive curbo-liniare se întâlnesc mai rar pe partea superioară a corpului (fig. 2/8; 18/1; 29/4; 31/1). La un număr mic de statuete mijlocul spatelui (șira spinării) este marcată de mai multe perforații superficiale (fig. 29/2; 31/1), într-un singur caz acestea fiind încadrate de două linii verticale (fig. 32/2). Este de presupus că multe dintre statuete au fost pictate, dar urme de pictură roșie au fost identificate doar pe una dintre ele (fig. 5/4); ele apar în linia incizată ce delimitează picioarele și pe spate, deasupra feselor.

În majoritatea cazurilor statuetele au fost modelate dintr-o pastă semifină, ce are mai multe componente în amestec (cioburi pisate, nisip fin sau cu bobul mai mare, mica, mici concrețiuni calcaroase, ultimele determinând prin ardere apariția unor mici găuri). Culoarea statuetelor este diversă, de la gălbui-roșietică, roșietică, până la gălbui-cenușie sau chiar albicioasă, în funcție și de temperatura de ardere, sau de arderea secundară. Maniera de modelare a statuetelor este realistă, dar schematică. Capul (atunci când s-a păstrat) și mai ales fizionomia, ca în cazul mării majorități a statuetelor cucuteniene, este extrem de schematizat, fiind realizat în maniera „*bec d'oiseau*” (fig. 2/4; 5/1; 10/1; 18/4; 24/1; 25/4; 29/2, 4; 30/5). Corpul statuetelor este relativ bine proporționat (fig. 1/1; 2/1; 5/1; 8/1, 4; 14/1; 23/1, 3; 25/1; 31/1; 43), doar în unele cazuri fiind exagerată steatopigia (fig. 5/4; 8/4; 14/1; 18/1; 29/1; 31/1), probabil în scopul de a evidenția fertilitatea. Măinile lipsesc, umerii sunt simplificați, rotunjiți sau unghiulari, iar uneori par a sugera personaje în poziție de orantă (fig. 1/3; 23/1; 29/4; 31/1; 32/2). Statuetele feminine sunt redată în majoritatea cazurilor cu picioarele lipite, terminându-se în formă de „V” (fig. 2/1, 9; 8/1, 4; 10/6; 14/1, 2; 23/1; 25/1, 6; 29/5; 32/5; 36/3; 44/3, 4), o singură statueta având un fel de picior evazat (fig. 5/4). Uneori o incizie prelungă (fig. 1/1; 2/1; 8/4; 14/1; 18/1; 23/1, 3; 25/1; 29/1; 36/3; 43; 44/3, 4) sau mai scurtă (fig. 5/3) demarchează în plan ventral și dorsal picioarele; alteori trupul este redat ca un tot, iar o incizie scurtă delimitează fesele (fig. 5/1).

În câteva cazuri s-a observat că în ruptura de la partea superioară a feselor este un spațiu rectangular sau o gaură ce atestă maniera de îmbinare (poate un dop din lemn?) a picioarelor (fig. 8/7; 23/2; 30/6), modelate din două bucăți.

Fără îndoială, deși piesele prezentate sunt fragmentare, câteva dintre ele denotă ceva mai multă îngrijire în modelare și în maniera de decorare (fig. 1/1; 2/1; 8/4; 14/1; 23/1, 2; 29/1, 2, 4; 31/1, 2; 32/2). Dar piesa cea mai interesantă

este fără îndoială cea descoperită *passim* în 2001⁴. Statueta, care poate fi considerată o adevărată *Venus* (fig. 43), este modelată cu grijă dintr-o pastă semifină de culoare gălbui-roșietică, fiind decorată în întregime cu incizii: la gât prezintă un pandantiv dreptunghiular terminat în partea de jos în formă de unghi, cu mai multe linii incizate în interior; zona abdominală este marcată de un romb, după care urmează două spirale ce marchează talia, sugerând două paftale, ca și în cazul altor două statuete – dintre care una din propriile noastre săpături, menționată anterior (fig. 29/2), iar cealaltă descoperită de Hortensia Dumitrescu (fig. 47/3)⁵. Imediat sub acestea urmează o centură orizontală în relief păstrată parțial, decorată cu două rânduri de mici perforații circulare incomplete (fig. 43/4); centura suprapune trei piese de podoabă, în formă de ove, una din ele fiind mai mică. Interesant este decorată și partea dorsală a statuietei, pe care centura lipsește, iar două spirale înfășurate marchează fesele. Pe spatele piesei sunt redată două spirale înfășurate ce încadrează o a treia, dispusă central. Decorul, ce sugerează motivul de tip corn și fertilitatea, apare și pe alte statuete (ca de exemplu în fig. 1/3, unde este redat în poziție răsturnată). Statueta are un picior comun, subțiat. Decorul de pe spate al statuietei, cu cele două spirale înfășurate apare și pe o altă statueta analizată de H. Dumitrescu⁶. Alături de piesa descoperită la Drăgușeni⁷, cea de la Ruginoasa reprezintă, fără îndoială, o realizare de excepție a plasticii cucuteniene.

Statuetele masculine. Chiar dacă sunt în număr redus, statuetele masculine aduc în discuție elemente decorative foarte interesante. Și aceste piese au fost modelate mai ales din pastă semifină, având în amestec și alte materiale (cioburi pisate, nisip, mică, mici concreții calcaroase). Culoarea lor diferă, întâlnindu-se nuanțe de la roșu-gălbui până la roșu închis spre vișiniu. Toate piesele sunt fragmentare, sugerând o dată în plus o rupere probabil rituală⁸. Modelarea pieselor este realistă, dar schematică. Capul este aproape

⁴ V. Chirica, M-C. Văleanu, *op. cit.*, 2008, fig. 50; Cornelia-Magda Lazarovici, Gh. Lazarovici, Senica Turcanu, fișă catalog 197, în Lăcrămioara Stratulat (general ed.), *Cucuteni: a Great Civilization of the Prehistoric World*, Ed. Palatul Culturii, Iași, 2009.

⁵ Mulțumim și pe această cale D-lui Academician Al. Vulpe pentru permisiunea de a verifica și valorifica descoperirile de la Ruginoasa, aflate în colecția Institutului de Arheologie „V. Pârvan” din București.

⁶ Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, fig. 27/1.

⁷ A. Crișmaru, *Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică*, 1977, fig. 52.

⁸ D. Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni - Tripolie*, BMA, III, Piatra Neamț, 1997, p. 63; J. C. Chapmann, *Fragmentation in Archaeology: People, Places and Broken Objects in the Prehistory of South Eastern Europe*, Routledge, London, 2000; Idem, *Intentional fragmentation in the Neolithic and Copper Age of south east Europe: incised signs and pintaderas*, în Fl. Drașovean (ed.), *Festschrift für Gheorghe Lazarovici*, Ed. Mirton, Timișoara, 2001, p. 217-243; J.C. Chapman, Biserka Gaydarska, *Parts and wholes. Fragmentation in*

identic cu cel al idolilor feminini, brațele lipsesc și în aceste cazuri. Pe unele statuete sâni sunt redați prin perforații (fig. 26/1; 44/5) sau statuetele prezintă o perforație pe mijlocul toracelui, ombilicul fiind marcat printr-o pastilă în relief (fig. 26/3). O statueta din Bordeiul 6 are sâni marcați de două pastile inegale, asimetrice, iar ombilicul este marcat de o altă pastilă în relief, mai mare (fig. 37/1). Astfel de pastile în relief apar și pe zona ventrală a unei alte statuete, decorată cu colan din bandă triplă și brâu/centură pe mijloc (fig. 11/1). Într-un singur caz, pe partea interioară, ruptă, a unui picior (în zona șoldului) s-a observat o mică perforație (fig. 20/3) care atestă, ca și în cazul idolilor feminini, maniera de îmbinare a părților la modelare.

O atenție mai mare s-a acordat uneori zonei sexuale, care este redată realist (fig. 20/1); genunchii sunt uneori marcați prin mici pastile de lut (fig. 20/6) sau prin apăsarea lutului moale cu degetele (fig. 38). Statuetele masculine sunt redade cu picioarele ușor desfăcute (fig. 3/3, 4; 6/2; 11/2; 14/5; 20/1, 3; 24/4; 26/2, 4-5; 44/5), iar talpa nu este redată ca și în cazul celor feminine, terminându-se cu zone ușor îngustate.

Unele statuete reprezintă probabil personaje cu un anume statut social, marcat prin prezența unor eșarfe/diagonale, colane și centuri/brăuri. Aceste elemente nu sunt însă restricționate doar pentru personajele masculine, deoarece așa cum am arătat mai sus apar și la cele feminine⁹, cu anumite maniere de

prehistoric context, Oxbow Books Limited, Oxford, 2007; Gh. Lazarovici, C.-M. Lazarovici, *Fragmentarea rituală a idolilor și obiectelor de cult în Neolitic și Epoca Cuprului*, în *AMT*, III, Bârlad, 2008, p. 7-15.

⁹ **Statuete feminine decorate cu eșarfe și centuri:** C.-M. Mantu, *Plastica antropomorfă a așezării Cucuteni A3 de la Scânteia (jud. Iași)*, în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 51-67; A. Crișmaru, *op. cit.*, fig. 55/1; M. Petrescu-Dîmbovița, Marilena Florescu, A. C. Florescu, *Trușești, monografie arheologică*, Ed. Academiei Române, București-Iași, 1999, în nivel Cucuteni A, fig. 353/5, fig. 354/5; Silvia Marinescu-Bîlcu, Alexandra Bolomey, *Drăgușeni. A Cucutenian Community*, Ed. Enciclopedică, București, 2000, fig. 164/3167/13; M. Diaconescu, *Plastica antropomorfă cucuteniană din colecțiile muzeelor din județul Botoșani*, în *Hierasus*, XI, Botoșani, 2001, p. 7-36, pl. 1/1, 3, 2/7; **statuete feminine cu eșarfe la gât:** D. Monah, *op. cit.*, 1997, fig. 62/3, 64/1 și **statuete feminine cu brâu**, *Ibidem*, fig. 78/2; **statuete masculine cu astfel de însemne:** I.T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Tg. Berești (raion Bujoru, regiunea Galați)*, în *Danubius*, I, Galați, 1967, p. 41-59, fig. 7/2; G. Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, fig. 104/1-2; Ruxandra E. Maxim-Alaiba, *Locuința nr. 1 din așezarea Cucuteni A3 de la Dumești (Vaslui)*, în *AMM*, V-VI, 1983-1984, fig. 8-13; D. Monah, *op. cit.*, 1997, fig. 36/3, 7; 38/1-2, 6; 39/3; 40/41; M. Petrescu-Dîmbovița, Marilena Florescu, A. C. Florescu, *op. cit.*, 1999, Trușești, nivel Cucuteni A, fig. 360/26, 366/3; Marilena Florescu, V. Căpitanu, *Plastica antropomorfă din așezarea Cucuteni A de la Țigănești, județul Bacău*, în Gh. Dumitroaia, D. Monah (eds.), *Cucuteni aujourd'hui*, BMA, II, Piatra Neamț, 1996, p. 343-358; Silvia Marinescu-Bîlcu, Alexandra Bolomey, *op. cit.*, 2000, fig. 165/3; V. Sorochin, *Aspectul regional cucutenian Drăgușeni-Jura*, BMA, XI, Piatra Neamț, 2002, la Duruitoarea Veche I, fig. 123/26.

realizare. Astfel, unele statuete au redată pe bust diagonale în relief (aplicate după modelare), decorate cu incizii oblice (fig. 24/1; 40/1) sau cu motive de tip *chevron* (fig. 26/1); alte piese au reprezentate la gât eșarfe sau colane simple (fig. 26/3; 44/5) sau alcătuite din mai multe benzi (fig. 11/1). Brăurile sunt alcătuite din benzi în relief, aplicate după modelare; unele sunt simple, formate dintr-o singură bandă (fig. 20/6; 26/3; 44/5), sau triple (fig. 14/5), altele sunt decorate cu incizii oblice (fig. 3/4; 20/1, 3) sau cu decor în zig-zag (fig. 11/1). Pe câteva statuete s-au observat urme de pictură cu culoare roșie (fig. 11/1; 37/1; 40/1). Printre statuetele publicate de Hortensia Dumitrescu atrage atenția un fragment pe care brăul incizat coboară de-a lungul piciorului¹⁰, păstrând încă urme de pictură cu culoare roșie (fig. 47/2). Unele din statuetele descoperite de noi, din păcate fragmentare, denotă o grijă specială la modelare și decorare (fig. 11/1; 20/1; 26/1).

Dar piesa cea mai interesantă, ce reprezintă până acum un unicat în arealul Cucuteni - Tripolie, este cea pe care am denumit-o *Adonis* (fig. 38). Statuetei, de dimensiuni relativ mari (22 cm înălțime, lățime umeri 6,5 cm, lățime bazin 5,5 cm), îi lipsește un picior. A fost modelată dintr-o pastă semifină, cu cioburi pisate în compoziție. Capul și gâtul sunt bine individualizate, umerii sunt ușor unghiulari, toracele este îngustat spre talie, iar piciorul se termină cu o parte ascuțită; genunchiul este reprezentat jos, prin apăsarea cu degetele a lutului moale. Trăsăturile feței nu sunt marcate, două arcade fiind realizate prin presarea pastei. Piesa este împodobită cu mai multe elemente în relief: un colan la gât, două buline în zona pieptului și o centură. Atât colanul cât și centura au fost redată cu multe detalii. Colanul (fig. 38/3) este alcătuit din patru benzi continue și încă una întreruptă pe mijloc pentru a se pune în evidență cei doi butoni în relief (unul mai mare sus, altul mai mic mai jos). De colan atârnă 11 franjuri (cinci pe o parte, șase pe cealaltă, inegali) decorați cu incizii orizontale (10, 10, 9, 7, 7 apoi 12, 11, 12, 11, 12, 10), care după părerea noastră reprezintă podoabe de tip *saltaleoni* (întâlnite atât în cultura Cucuteni, cât și în cultura Gumelnița)¹¹ sau mărgele. Pe șoldul statuetei este redat un brâu alcătuit din trei benzi orizontale de care atârnă în partea din față șase franjuri decorați cu incizii, similari celor de la gât, dar de dimensiuni mai mici. Aceste elemente decorative au fost aplicate după modelarea statuetei, iar la gât s-a observat că întâi au fost aplicați franjurii și abia apoi benzile colanului. Așa cum am menționat deja, statueta reprezintă un unicat prin maniera de decorare, prin elementele de prestigiu redată, indicând fără îndoială un personaj cu un important statut social.

¹⁰ Hortensia Dumitrescu *op. cit.*, 1933, fig. 29a-29b/20.

¹¹ Vezi detalii despre piesele de podoabă tip *saltaleoni* în culturile Cucuteni și Gumelnița: C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Despre unele reprezentări antropomorfe masculine din cultura Cucuteni*, în *AMM*, XXX-XXXI (2009-2010), Bârlad, 2010.

Statuetele zoomorfe. În ceea ce privește aceste piese, ele sunt realizate din pastă semifină, având ca amestec aceleași materiale menționate pentru categoriile analizate mai sus. Maniera de modelare este, mai ales în acest caz, foarte schematică, împiedicând identificarea speciei, dar trebuie să menționăm și câteva statuete extrem de realist și fidel realizate, care nu ridică dubii cu privire la tipurile reprezentate (ovideu: fig. 9/2; țap: fig. 21/2; 41/1; mistreț: fig. 22/3, 41/2; bovideu: fig. 52/1). Cu mici excepții (fig. 4/1; 21/2) cea mai mare parte a pieselor sunt fragmentare (fig. 1/2; 4/1, 2, 5, 8; 7/1-4; 9/1-3, 5; 12/1-3; 13/ 1-4; 15/1-2, 5; 16/7; 18/4; 21/1, 3, 5, 6; 22/1, 3-5; 27/1, 2; 34/1, 2; 35/1, 2). La exemplarele păstrate se vede o tratare schematică a capului și botului, în unele cazuri fiind redată mamelele (fig. 7/4; 21/6; 22/1; 36/5; 39/1; 42/4), coada (fig. 1/2; 4/1, 2, 5, 8; 7/1, 4; 9/1; 12/3; 13/2-4; 15/1, 2; 17/4; 21/2, 3, 5; 22/1, 3; 27/1, 2; 34/1, 2; 39/1; 42/4) sau sexul (fig. 4/2; 34/2); două statuete prezintă un orificiu sub pânțele (fig. 4/1; 40/2b), iar alta are marcat orificiul anal (fig. 34/2b). O altă piesă are corpul străbătut de o perforație ce pornește de la bot (fig. 35/1). Alte două statuete au capul redat realist: una din ele are ochii marcați prin două orificii, botul prelung, o incizie marcând gura (fig. 9/2); în al doilea caz (fig. 15/5) ochii sunt marcați prin două cavități ce comunică printr-un mic șanțuleț, iar botul este rotunjit.

Dintre statuetele de la care s-a păstrat capul, cele mai multe par să reprezinte ovine (fig. 1/2; 4/1, 8; 9/2; 13/2; 15/5; 16/7; 17/4; 21/1, 3, 5; 22/1; 34/1; 35/1), urmate de capride (fig. 21/2; 41/1), poate un câine (fig. 4/2) și bovine (fig. 52/1).

Din piesele păstrate, unele probabil au beneficiat de o modelare și decorare mai atentă. Astfel, una dintre statuete, fragmentară din păcate, are corpul decorat cu pictură tricromă, organizată în benzi orizontale (fig. 15/1). Alte două piese au corpul acoperit cu mici alveole circulare (fig. 35/2) și respectiv marcat prin linii incizate fine (fig. 15/6).

Între piesele zoomorfe aflate în colecția Complexului Muzeal Național Moldova Iași, cea mai expresivă este o statueta zoomorfă reprezentând un bovideu (fig. 52/1), modelat sugestiv și cu îngrijire. Corpul este bine proporționat, iar capului i s-a acordat foarte multă atenție, fiind redată atât coarnele cât și urechile. Mai mult, pe zona abdomenului sunt redată și testiculele animalului. Astfel, putem considera că această piesă, împreună cu țapul și mistrețul provenind din aceeași așezare reprezintă piese de excepție ce atestă talentul artistului/artiștilor ce le-au modelat.

Cele mai multe dintre statuete sunt de dimensiuni mici și mijlocii, dar câteva sunt de dimensiuni foarte mari (fig. 15/1; 27/1, 2; 35/3), ceea ce ne determină să credem că practicile de cult în care erau implicate aceste piese jucau un rol important în cadrul comunității de aici.

În categoria pieselor zoomorfe trebuie să amintim și cele câteva protome, reprezentând coarne (fig. 4/4, 6; 21/4, 40/3). Dar cea mai expresivă este o protomă ce redă capul unui bovideu cu coarnele rupte (fig. 52/3), cu urme de angobă albicioasă.

Vasele antropomorfe. Câteva piese de acest fel, întregi (fig. 3/1) și fragmentare (fig. 11/4; 19/1, 3; 33/1, 2; 37/2; 41/6; 45/6) au apărut și în cadrul săpăturilor din anii 2001-2010, întregind astfel repertoriul pieselor similare descoperite la Ruginoasa. Ele au dimensiuni variate (mici și mijlocii), fiind modelate din pastă semifină, amestecată cu cioburi pisate, nisip, mica și chiar mici concrețiuni calcaroase.

Vasul întreg (fig. 3/1) are buza largă, zona șoldurilor este mai amplă, iar fundul este îngust, sugerând astfel forma corpului uman. O canelură înconjură zona de sub buză ce marchează gâtul și care coboară spre baza vasului. Nu prezintă urme de pictură.

Un alt recipient, ce a putut fi reîntregit, are buza ușor evazată spre exterior, șoldurile rotunjite, iar baza individualizată (fig. 19/1). Și în acest caz o șanțuire coboară din zona corpului spre bază, sugerând din nou arhitectura corpului feminin. Două mici tortițe marchează buza vasului.

În aceeași manieră, cu o șanțuire ce demarchează picioarele, au fost modelate alte vase păstrate fragmentar (fig. 11/4; 19/3; 33/2). Dintr-un alt vas s-a mai păstrat doar baza (fig. 33/1). Un vas de mici dimensiuni are pe buză o tortiță perforată orizontal, iar șoldurile sunt în relief, rotunjite (fig. 37/2). Un altul, ceva mai larg la gură (fig. 41/6), redând zona toracelui și a picioarelor este modelat cu multă atenție (amintind vasele întregi similare de la Scânteia¹²): o tortiță perforată orizontal este pe marginea buzei; abdomenul este ușor bombat, de sub el pornind o incizie mai lată ce marchează pe orizontală talia, o altă incizie mai subțire coboară și delimitează picioarele; vasul se termină cu o bază de mici dimensiuni, ușor ovală.

Unele din vasele antropomorfe au fost pictate tricrom (fig. 19/3; 33/1; 37/2; 41/6 – uneori atât la exterior, cât și la interior) cu elemente geometrice sau au fost acoperite cu o angobă albă (fig. 33/1), unul singur fiind ars și secundar (fig. 33/1). Un fragment dintr-un vas antropomorf, fără urme de pictură, cu o șanțuire ce marchează zona de demarcare a picioarelor a fost publicat de V. Chirica și M.-C. Văleanu¹³.

¹² A. Nițu, V. Chirica, *Două vase cucuteniene cu caractere antropomorfe recent descoperite*, în *Hierasus*, VII-VIII, 1988, p. 17-37; A. Nițu, V. Chirica, *Deux vases cucuteniens aux caractères anthropomorphes récemment découvertes dans le Département de Iași*, în M. Petrescu-Dîmbovița et alii (eds.), *La civilisation de Cucuteni en contexte européen. Session scientifique dédiée au centenaire des premières découvertes de Cucuteni (Iași – Piatra Neamț 24-28 septembre 1984)*, BAI, I, 1987, p. 287-290.

¹³ V. Chirica, M.-C. Văleanu, *op. cit.*, 2008, fig. 38=58/2, 57/1.

În categoria vaselor cu atribute antropomorfe suntem tentați să încadrăm și un fragment provenind din cercetările Hortensiei Dumitrescu, ce redă o parte dintr-o statueta antropomorfă schematizată¹⁴ ce a fost probabil aplicată pe un castron (fig. 47/1).

Un alt tip de vas antropomorfizat, cu baza terminată în formă de încălțăminte, pus în valoare de cercetările mai vechi¹⁵ (fig. 51/1-3), nu a fost documentat în timpul noilor săpături. Fragmentele din cele două vase de acest tip (cu urme vizibile de pictură), nu ne permit din păcate reconstituirea părții superioare a recipientului, care ar putea fi ca în cazul celui de la Drăgușeni (fig. 51/5), dar nu excludem nici asemănarea cu cel de la Nezvisko¹⁶ (fig. 51/4). De altfel acest tip de vas a fost comentat de multe ori în literatura de specialitate¹⁷. Cele două fragmente atestă o dată în plus măiestria olarilor locali, ca și manierele diferite de modelare a unor recipiente de acest fel.

Vasele zoomorfe sau cu protome zoomorfe. Piese de acest fel sunt puțin numeroase și fragmentare. Ele au fost realizate din pastă semifină, având în amestec cioburi pisate, nisip, mica și chiar mici concrețiuni calcaroase.

În ceea ce privește modelarea, starea lor fragmentară (fig. 6/4; 16/8; 23/4; 27/4) nu ne permite prea multe observații. Cele două vase modelate în forma corpului unor animale au dimensiuni diferite (medie: fig. 6/4; mică: fig. 27/4), fiind și realizate diferit. Unul dintre fragmente provine de la un vas modelat cu atenție, decorat cu pictură tricromă la exterior și angobă roșie în interior (fig. 6/4).

Din categoria vaselor decorate cu protome zoomorfe s-au păstrat două fragmente. În primul caz este redat schematizat capul unui bovid (fig. 16/8) amplasat probabil pe corpul unui castron; urme de pictură tricromă apar atât pe protomă cât și pe partea păstrată de vas. Al doilea fragment reprezintă capul unui animal mic (poate miel) amplasat pe partea superioară a vasului, poate ca protomă pe capac (fig. 23/4). Capul este rotunjit, botul ușor alungit și marcat de

¹⁴ Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, fig. 28a-b/20.

¹⁵ *Ibidem*, fig. 11/2-3.

¹⁶ *** *Kultura Trypolska*, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli, Stalowa Wola, 2005, p. 36.

¹⁷ Șt. Cucos, *Reprezentări de încălțăminte în plastica cucuteniană de la Ghelăiești (jud. Neamț)*, în *MemAntiq*, III, 1971, p. 64-77: menționează că vase similare au fost descoperite în nivelul Precucuteni III de la Traian, iar un altul provine de la Știubeni; A. Crișmaru, *Contribuții la cunoașterea neoliticului din împrejurimile Săvenilor (jud. Botoșani)*, în *SCIV*, 21, 1970, p. 275, fig. 8/5; S. Bodean, I. Borziac, V. Bichaeu, *Un fragment de vas antropomorf cucutenian de la Bulboci I, jud. Soroca*, în *MemAntiq*, XXIII, 2004, p. 145-151: partea inferioară a vasului consta din două picioare unite între ele; N. Ursulescu, F. A. Tencariu, L. Scarlat, *Isaia 2005. Noi date privind complexele de cult din cultura Precucuteni*, în *Carpica*, XXXIV, 2005, p. 37-54, vas cu cupă la partea superioară sprijinit de tălpi; N. Ursulescu, F. A. Tencariu, *Religie și magie la est de Carpați acum 7000 de ani. Tezaurul cu obiecte de cult de la Isaia, Iași*, 2006, p. 123, nr. 20, pl. VII/2 și p. 130-133.

o incizie orizontală, iar ochii redați mai jos decât botul, printr-o perforație ce corespunde de pe o parte pe cealaltă.

Fără îndoială, alături de vasul zoomorf fragmentar realizat cu multă atenție (fig. 6/4), cele mai interesante sunt fragmentele de castroane cu protome zoomorfe antropomorfizate. Alături de cele două piese descoperite în perioada interbelică¹⁸ (fig. 46/5, 6), modelate dintr-o ceramică semifină (fig. 46/6 – cu urme de pictură), celelalte două, descoperite în 2001, par să reprezinte castroane decorate cu mai multă grijă (fig. 46/1-4), pictate tricrom atât la exterior cât și în interior¹⁹. La toate exemplarele arcadele și nasul sunt bine reliefate, în două cazuri ochii sunt marcați de pastile în relief (fig. 46/1, 5) și pictați cu roșu (fig. 46/1, 2). Una din piesele descoperite de H. Dumitrescu prezintă două rânduri de perforații asimetrice (fig. 46/6). Astăzi cunoaștem mai multe fragmente de vase cu astfel de reprezentări ale feței umane, iar aici avem în vedere un fragment de castron nepictat provenind din situl de la Poienesti²⁰, precum și un altul de la Cucuteni-Cetățuia²¹. Dar fragmentele de castroane de la Ruginoasa prezintă analogii pentru îmbinarea elementelor zoomorfe și antropomorfe mai ales cu un vas fragmentar de la Hoisești-La Pod²², ilustrând, așa cum D. Boghian deja a subliniat, unele influențe gumelnițene. Aceste vase reprezintă fără nici un dubiu recipiente de cult, care alături de statuetele zoomorfe și celelalte categorii de piese prezentate oferă indicii asupra artei meșterilor olari și a importanței acordate unor astfel de vase de cult.

Repertoriul vaselor de cult de la Ruginoasa se completează cu cele de tip *kernos*, pictate (fig. 49/4) sau fără decor (fig. 49/5), considerate vase pentru multiple ofrande, utilizate pentru ceremonii de inițiere. Astfel de piese au fost semnalate de multă vreme, dar din păcate majoritatea sunt fragmentare; de multe ori ele au fost considerate ca reprezentând părți ale unor opaițe, sau vase de tip solniță²³. Cele două fragmente de la Ruginoasa par să aparțină aceleiași tip, iar

¹⁸ Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, fig. 25/1-2; Fragmentele au fost interpretate ca aparținând unor vase (cupe) cu fețe umane: D. Monah, *op. cit.*, 1997, p. 157-158.

¹⁹ V. Chirica, M.-C. Văleanu, *op. cit.*, 2008, fig. 66-68.

²⁰ Atribuit eronat de către D. Monah (*op. cit.*, 1997, p. 158, fig. 236/7) așezării de la Scânteia.

²¹ M. Petrescu-Dîmbovița, M.-C. Văleanu, *Cucuteni-Cetățuia. Săpăturile din anii 1961-1966. Monografie arheologică*, BMA, XIV, Piatra Neamț, 2004, fig. 223/14.

²² D. Boghian, *Nouvelles découvertes de vases cucuténiens de culte dans le département de Jassy*, în *SAA*, III-IV, Iași, 1997, p. 63-74.

²³ C. Ambrojević, *L'époque néolithique de la Bessarabie du nord-est. Contributions à la charte archéologique de la région, în Dacia*, III-IV, (1927-1932), 1933, p. 24ff, fig. 2/8; astfel de vase apar și în alte stațiuni cucuteniene: A. Crîșmaru 1977, *Drăgușeni...*, fig. 39/3, fig. 43/2, 4; Gh. Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, p. 103, fig. 103/3 – Bârlăești-Sturza, fragment vas *kernos* cu o cupă; M. Petrescu-Dîmbovița, Marilena Florescu, A. C. Florescu, *op. cit.* – în nivelul Cucuteni A s-au descoperit fragmente de la trei vase

forma cea mai apropiată este cea de la Cuconeștii Vechi I (fig. 50/1), respectiv Darabani (fig. 49/6), alte piese menționate fiind ușor diferite (Drăgușeni: fig. 50/6, 7; Trușești: fig. 50/2-4; Bod-Priesterhügel: fig. 49/7)²⁴. Acest tip include prezența mai multor cupe la partea superioară a recipientului și nu excludem posibilitatea ca și exemplarul din fig. 49/5 să fi fost pictat.

Idolii conici. Piesele de acest tip, relativ puțin numeroase, au fost modelate din pastă semifină, având în amestec ca degresanți cioburi pisate, nisip, mica, mici concrețiuni calcaroase. În ceea ce privește culoarea, predomină cele gălbui-roșietice, urmate de cele roșietice sau gălbui-alburii. Dimensiunile diferă, dar majoritatea pieselor sunt de mici dimensiuni, cu o singură excepție (fig. 10/7). Idolii conici au baza dreaptă/plată (fig. 3/8, 9; 5/3; 8/6; 10/2, 3, 7; 14/6; 19/10; 20/2; 24/5; 28/4; 32/7; 39/3, 5; 45/5, 52/4) sau convexă (fig. 2/10; 3/5-7, 10; 15/3; 16/2, 3; 19/7, 8; 20/4, 5; 28/3, 6; 32/3, 4, 6; 36/4; 45/2-4), uneori marcată de o mică zonă inelară (fig. 8/5; 10/5; 19/2). Majoritatea au forma unui con, sau a unui trunchi de con (fig. 3/7; 24/3; 45/3, 5). Unii idoli au partea superioară modelată cu degetele prin apăsare (fig. 3/5, 9; 5/3; 14/6; 45/4; 52/4) sugerând asemănări cu maniera de modelare a capului statuetelor antropomorfe. O piesă de acest fel are partea superioară terminată printr-o mică umflătură în relief (fig. 45/4), sugerând poate un gen de coafură²⁵. Unul dintre conuri are partea superioară informă (fig. 14/3). O singură piesă de acest tip este decorată cu incizii din linii paralele grupate (fig. 19/10).

Piese de podoabă. Preocuparea pentru frumos nu este exprimată doar de maniera de decorare a diferitelor piese prezentate, ci și de obiectele de podoabă realizate din diferite materiale. Ne vom ocupa de obiectele realizate din lut (cele realizate din os, corn, dinți de animal vor fi tratate separat), care sunt reprezentate de mărgelile, plăcuțe ornamentale, engolpioane. Mărgelile descoperite sunt de forme și dimensiuni diferite (mici și mijlocii). Două mărgelile sunt circulare (fig. 3/12; 5/2), una rectangulară (fig. 3/11) și ultima tronconică (fig. 20/7). Una dintre ele, realizată dintr-un fragment ceramic, mai

kernos, fig. 331/2-4; V. Sorochin, *Aspectul regional cucutenian Drăgușeni-Jura*, BMA, XI, Piatra Neamț, 2002, p. 327, fig. 73/1 – Cuconeștii Vechi; la p. 79 autorul menționează alte două fragmente de la Jura ce pot fi atribuite aceluiași tip de vas, fig. 79/10, la care se adaugă și un altar cu patru cupe mici la partea superioară, fig. 79/7, asemănător cu cel de la Hăbășești (VI. Dumitrescu *et alii*, *Hăbășești, monografie arheologică*, București, Ed. Academiei R.P.R., 1954, p. 392, pl. LXIX/6, CXV/8, CXVII – interpretat ca vas în formă de solniță, descoperit în gr. 45 de lângă L19, avea patru mici cupe pe peretele oval și una mai mare pe peretele despărțitor).

²⁴ Această piesă am identificat-o noi când am sortat piesele pentru expoziția organizată la Olten în 2008; piesa prezintă analogii cu două fragmente descoperite în așezarea de la Scânteia, ce nu au fost încă publicate.

²⁵ Analogii la Scânteia, unde s-au descoperit câteva statuete antropomorfe (fragmentare) cu coc, nepublicate încă.

păstrează încă urme de pictură (fig. 3/12). La acestea se adaugă un disc ornamental cu baza convexă ce era probabil aplicat pe îmbrăcăminte prin cele 7 orificii vizibile (fig. 32/8). Nu excludem posibilitatea ca fragmentele de scoici prelucrate (fig. 4/7; 5/5; 16/5 – ultima de formă aproximativ circulară) să fi fost aplicate chiar pe piese vestimentare.

A fost descoperit doar un singur pandantiv de tip *en violon* (fig. 33/4), rupt la partea superioară. Piesa a fost prevăzută cu mai multe perforații (trei la partea superioară, alte cinci distribuite în alte zone), folosite probabil pentru fixare. Pandantivul a fost realizat dintr-o pastă semifină, cu nisip și mică în compoziție, fiind modelat diferit de alte piese similare²⁶.

Alte obiecte. S-au descoperit două topoare de lut de mici dimensiuni (fig. 9/6; 41/5). Unul dintre ele, oval, cu marginile rotunjite și cu o perforație (fig. 41/5), prezintă analogii cu unele piese metalice de tip Cotliget²⁷. Cel de al doilea (fig. 9/6), de dimensiuni mai mici, nu este perforat. Are marginile ușor rotunjite și una din laturi este arcuită. Ambele au fost realizate din pastă semifină, cu cioburi pisate în compoziție.

Printre piesele descoperite de noi sunt și două fragmente, decorate cu caneluri (fig. 8/8; 27/5). La prima dintre ele decorul constă dintr-o singură spirală înfășurată (fig. 8/8), în timp ce la a doua spiralele înfășurate sunt completate de ove și benzi (fig. 27/5). Prima este realizată dintr-o pastă semifină gălbui maronie, în timp ce a doua este realizată dintr-o pastă grosieră de culoare cenușiu-maronie, ambele fiind arse secundar.

Din săpăturile noastre provine și un fragment dintr-un *phallus* (fig. 27/3), modelat dintr-o pastă grosieră, cu cioburi pisate în compoziție. Exteriorul piesei este netezit și acoperit cu angobă alburie, angobă care se observă și pe traseul canalului interior.

Plachetele din lut sunt reprezentate de trei piese de dimensiuni diferite, realizate din pastă semifină (fig. 16/6; 19/6; 28/5). Ele nu sunt decorate, două dintre ele având marginile ușor ondulate (fig. 19/6; 28/5).

Din categoria fusaiolelor a fost descoperită o singură piesă (fig. 28/7), realizată din pastă fină cu cioburi pisate în compoziție.

Mesele-altar. Au fost descoperite atât fragmente provenind de la recipiente de mari dimensiuni (fig. 17/1-3), cât și altele miniaturale (fig. 19/5; 28/2) sau de dimensiuni medii (fig. 1/4; 6/1; 19/4; 28/1; 33/3; 39/7, 8; 42/2). S-au păstrat atât

²⁶ D. Monah et alii, *Cucuteni. The Last Great Chalcolithic Civilization of Europe*, în C.-M. Mantu, A. Tsaravopoulos, Gh. Dumitroaia (eds.), *Cucuteni. The Last Great Chalcolithic Civilization of Europe*, Bucharest, 1997, p. 150, cat. 123-125; D. Monah, *Idoli en violon din cultura Cucuteni*, în *CI*, IX-XI, 1978-1979, p. 163-175.

²⁷ Al Vulpe, *Äxte und Biele in Rumänien II*, PBF, IX, Band 5, München, 1970, tafel 2/19-21.

picioare (fig. 1/5; 17/1; 19/4; 33/3; 39/7; 42/2) cât și fragmente din marginile (fig. 1/4; 17/2, 3; 19/5; 28/1, 2) sau tăbliile meselor-altar (fig. 6/1). Ele au fost modelate mai ales din pastă grosieră având ca amestec cioburi pisate, mici pietricele, nisip cu bobul mare. Două fragmente, provenind din același altar au fost descoperite în Locuința 1 (fig. 1/4) și respectiv în strat (fig. 28/1): marginile altarului sunt triunghiulare, o șanțuire marcând trecerea de la picior la marginea recipientului, exteriorul fiind bine finisat și acoperit cu o angobă albicioasă.

Mai multe fragmente provin de la o masă-altar de dimensiuni mari, descoperită în Bordeiu 9 (fig. 17/1-3). Pasta este și în acest caz grosieră, iar arderea insuficientă, prezentând în spărtură o culoare negricioasă și un aspect sfărâmicios. Exteriorul însă a fost tratat cu atenție, fiind neted, masa altar având o culoare roșietică. După maniera de modelare a picioarelor, aceste fragmente amintesc unele piese descoperite în așezarea precucuteniană de la Isaiia²⁸ și respectiv o masă altar de la Traian-Dealul Fântânilor²⁹.

Astfel de picioare de mese-altar din pastă grosieră, dar modelate diferit au fost identificate și în vechile săpături de la Ruginoasa³⁰ din perioada interbelică (fig. 48/3, 4). Un picior provenind de la o piesă diferită este pictat cu culoare roșie (fig. 1/5), la fel ca și tăblia de la o altă masă altar, realizată din pastă semifină, cu marginea ușor arcuită (fig. 6/1). Două fragmente, realizate tot din pastă semifină (cu cioburi pisate și nisip în compoziție), aparțin unor mese altar de mici dimensiuni, având marginea tăbliei ușor ridicată (fig. 19/5), iar nervura piciorului scoasă în evidență (fig. 28/2).

Între piesele descoperite în timpul săpăturilor interbelice, unele sunt realizate din pastă semifină, bine netezite (fig. 48/5; 49/1-3), iar altele au fost chiar pictate (fig. 49/1 – cu benzi unghiulare; fig. 49/3 –slabe urme de pictură cu roșu).

Scăunele-tronuri. În cercetările recente de la Ruginoasa au fost descoperite și trei scăunele-tronuri miniaturale, toate în stare fragmentară (fig. 42/1; 44/6; 45/1). Piesa din fig. 42/1 are speteaza ruptă, iar spațiul pentru șezut este ușor adâncit. Mai interesant este scăunelul din fig. 45/1, ce are marginile decorate cu incizii scurte. Un alt fragment de scăunel-tron prezintă urme de pictură cu culoare roșie (fig. 44/6), având în pastă o cantitate mare de cochilii de melc sau scoici pisate.

²⁸ N. Ursulescu, F. A. Tencariu, *op. cit.*, fig. 16.

²⁹ D. Monah et alii, *Cucuteni. The Last Great Chalcolithic Civilization of Europe*, în C.-M. Mantu, A. Tsaravopoulos, Gh. Dumitroaia (eds.), *Cucuteni. The Last Great Chalcolithic Civilization of Europe*, Bucharest, 1997, cat. 133

³⁰ H. Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, fig. 3.

Concluzii

Din scurta analiză a pieselor prezentate se poate observa varietatea acestora, maniera lor de modelare și decorare. Așa cum am arătat de-a lungul analizei, unele piese reprezintă adevărate realizări artistice, completând astfel corpusul de excepție a descoperirilor cucuteniene.

Pe baza acestor artefacte putem afirma că viața religioasă din acest sit este bine reprezentată, incluzând o gamă variată de obiecte: statuete antropomorfe și zoomorfe, protome antropomorfe și zoomorfe, vase antropomorfe, vase antropomorfizate, linguri antropomorfizate³¹, vase zoomorfe, idoli conici, piese de podoabă, ca și vase de ofrandă – și ne referim la cele de tip *kernos*³².

În această categorie includem și sceptrele³³ zoomorfe de lut (fig. 48/2), care puteau fi folosite atât ca simbol al statutului social, dar și în cadrul unor ceremonii religioase. Piesa de la Ruginoasa, chiar dacă nu este la fel de frumoasă ca cele de la Trușești sau Drăgușeni³⁴, deoarece nu se păstrează pictura, este foarte expresivă. Reevaluarea piesei de la Ruginoasa, alături de cele menționate din celelalte așezări ale fazei Cucuteni A (Trușești, Drăgușeni) demonstrează că acest tip de sceptre este destul de bine reprezentat în această civilizație, comparativ cu alte culturi neolitice sau ale epocii cuprului³⁵.

Tot de cult pot fi legate și cele două topoare miniaturale de lut, care își găsesc analogii și în alte așezări ale aceleași culturi sau în altele anterioare sau parțial contemporane³⁶. Reamintim că ele au fost interpretate și ca amulete³⁷,

³¹ Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, fig. 29a-29b/1.

³² Primul vas de acest tip în spațiul cel mai apropiat geografic este cel din sanctuarul culturii Tisa (la nivel de Vinča C) de la Vestő – Mágor, nivelul 4, ce are modelat la partea superioară două cupe și două bucranii opuse lor: K. Hegedűs, J. Makkay, *Vestő – Mágor. A settlement of the Tisza culture*, în *The Late Neolithic of the Tisza Region. A survey of recent excavations and their finding: Hódmezővásárhely-Gorzsa, Szegvár-Tüzköves, Öcsöd-Kováshalom, Vestő-Mágor, Berettyóújfalu-Herpály*, ed. P. Raczky, 1987, p. 87, 94. În cadrul Simpozionului internațional de la Piatra Neamț din noiembrie 2010, D. Boghian a prezentat o comunicare referitoare la acest tip de recipiente, *Unele observații cu privire la vasele cucuteniene de tip kernos/pseudo-kernos*, legându-le și de numeroasele vase duble (sau cu mai multe guri) din cultura Gumelnița, ce au analogii și în arealul Cucuteni-Tripolie. Vezi și articolul semnat de către D. Boghian în prezentul volum.

³³ Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, 1933, fig. 31/4.

³⁴ Cornelia-Magda Lazarovici, Gh. Lazarovici, Senica Țurcanu, *op. cit.*, 2009, p. 110, 161, fig. 13b, cat. 122; G. Coman, *op. cit.*, 1980, fig. 106/5.

³⁵ Un sceptru de lut zoomorf a fost descoperit în așezarea de la Parța și poate fi legat de cultura Banatului: Fl. Drașovean, M. Topolovcici, *O piesă de cult descoperită la Parța*, în *SCIIVA*, 40, 1989, 2, p. 199-200; C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura Neoliticului și Epocii Cuprului din România. I. Neoliticul*, Iași, 2006, p. 363, fig. IIIb.197.

³⁶ În arealul Stoicani-Aldeni: I.T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, București, 1983, fig. 58/19-21; în arealul Cucuteni: Vl. Dumitrescu *et alii*, *op. cit.*, 1954, p. 469-472, fig. 46; Silvia Marinescu-Bîlcu, Alexandra Bolomey, *op. cit.*, p. 151, fig.

sau ca obiecte folosite în practici şamanice, dar nu s-a exclus posibilitatea să fi reprezentat şi însemne ale unor meşteri sau chiar modele folosite de aceştia³⁸.

Din păcate, din motive financiare cercetările noastre în situl Ruginoasa-Dealul Drăghici nu au avut amploarea pe care am dorit-o. Comparativ cu alte situri, numărul pieselor de cult descoperite în complexe este mai mic, iar dintre cele investigate, se pare că două complexe sunt mai semnificative, respectiv locuinţa L3-L4 (cu mai multe etape de refacere) şi Bordeiul 6. Trebuie să mai amintim faptul că sub două vetre au fost descoperite o statueta feminină (fig. 37/3) – în Bordeiul 6– şi un picior de altar (fig. 39/7) – în Bordeiul 7 –, atestând, în ambele cazuri, ritualuri de fundare, destul de bine ilustrate în cadrul construcţiilor cucuteniene, dar şi în cazul altor civilizaţii neolitice şi ale epocii cuprului.

Fără îndoială, cercetări viitoare vor putea completa informaţiile existente şi corpusul actual al descoperirilor.

THE FINE ART OF CUCUTENI A3 RUGINOASA - DEALUL DRĂGHICI SITE AND OTHER CULT ARTEFACTS RELATED WITH RELIGIOUS LIFE

Keywords: *Cucuteni, anthropomorphic statuettes, zoomorphic statuettes*

In this study have been presented and analyzed several artifacts discovered at Ruginoasa-Dealul Drăghici site: anthropomorphic statuettes statuette (feminine and masculine), zoomorphic statuettes, anthropomorphic pots and with anthropomorphized elements, zoomorphic pots or with zoomorphic protomes, zoomorphic protomes, conic idols, adornments as well as other sort of artifacts (small clay axes, pintaderas, small clay plates, spinning whorls, altar-tables, chairs-thrones). The mentioned cult pots are completed with the kernos type, find in other few Cucuteni sites.

As in other cases, at Ruginoasa-Dealul Drăghici predominate the anthropomorphic statuettes and especially the feminine ones. Most of the pieces are fragmentary, but some of them testify the masterpiece of artists (Venus, fig. 71; Adonis, fig. 46), and maybe a specific social statute or their place during the religious activities of this community.

178/45-46, 180/5-7; C.-M. Lazarovici, *Copper artefacts and clay axes at Scânteia*, în Gh. Dumitroaia et alii (eds.), *Cucuteni 120 ans des recherches. Le temps du bilan / 120 Years of Research. Time to sum up*, BMA, XVI, Piatra Neamţ, 2005, p. 119, fig. 1/16-18.

³⁷ Vl. Dumitrescu et alii, *op. cit.*, 1954, p. 472; Silvia Marinescu-Bîlcu, Alexandra Bolomey, *op. cit.*, 2000, p. 151.

³⁸ Ernestine S. Elster, Maria Nikolaidou, *Chapter 11. Paralipomena and other plastic forms*, în Ernestine S. Elster, C. Renfrew, *Prehistoric Sitagroi: excavations in Northeast Greece 1968-1970, Volume 2, The Final Report*, Monumenta Archaeologica, 20, Los Angeles, p. 421-452, fig. 11.52-11.55.

Some of the zoomorphic statues are extremely expressive (fig. 61-62), completing the repertory of such artifacts from other sites.

Most of the artifacts have several analogies in other important settlements of the Cucuteni culture and once more express the importance of the religious life, as well as the art of modeling and decoration.

List of Illustrations

- Fig. 1.** Artifacts from House L1 and pit house B2
Fig. 2-4. Artifacts from House L3-L4
Fig. 5. Artifacts from pit house B5
Fig. 6. 1-3. Artifacts from pit house B5; 6. Zoomorphic vessel from pit house 6
Fig. 7. Artifacts from pit house B5
Fig. 8-9. Artifacts from pit house B6
Fig. 10-11. Artifacts from pit house B7
Fig. 12-13. Zoomorphic statuettes from pit house B7
Fig. 14-15. Artifacts from pit house B8
Fig. 16-17. Artifacts from pit house B9
Fig. 18-22. Artifacts from defensive ditch
Fig. 23-24. Artifacts from the palisade area
Fig. 25-26. Zoomorphic statuettes discovered in layer
Fig. 27-28. Artifacts discovered in layer
Fig. 29-31. Anthropomorphic statuettes discovered *passim*
Fig. 32-33. Artifacts discovered *passim*
Fig. 34-35. Zoomorphic statuettes discovered *passim*
Fig. 36. 1-3. Anthropomorphic statuettes from L4-1; 4. Conical idol from L4A; 5. Zoomorphic statuette, House L3
Fig. 37. Artifacts discovered in pit house B6 (1-3) and pit house B7 (4): 1. Masculine statuette; 2. Anthropomorphic vessel; 3. Feminine statuette; 4. Clay ball
Fig. 38. “Adonis”: 1. When was discovered; 2. After the leg was soldered; 3, 4. Details
Fig. 39. Artifacts from pit house B7: 1, 2. Zoomorphic statuettes; 3-5. Conical idols; 6. Zoomorphic protome; 7, 8. Altar legs
Fig. 40. Artifacts discovered in pit house B7 (5) and pit house B8 (1-4): 1. Masculine statuette; 2. Zoomorphic statuette; 3. Zoomorphic protome (horn); Fragment of a bowl decorated with a horn-type protome; 5. Zoomorphic protome
Fig. 41. Artifacts from the defensive ditch: 1, 2. Zoomorphic statuettes; 3, 4. Feminine statuettes; 5. Clay miniature axe; 6. Anthropomorphic vessel
Fig. 42. Artifacts discovered in layer: 1. small clay chair/throne; 2. Altar leg; Possible altar leg; 4. Zoomorphic statuette; Feminine statuette
Fig. 43. “Venus”: 1, 2. Face and back side view; 3, 4. Details (2 – apud V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008)
Fig. 44. 1-4. Feminine statuettes; 5. Masculine statuette; 6. Fragmentary clay chair (apud V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008)

- Fig. 45.** Fragmentary clay chair; 2-5. Conical idols; 6. Anthropomorphic vesse (apud V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008)
- Fig. 46.** Bowl fragments with anthropomorphized protomes (1a, 2-4 – apud V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008; 1b – photo Gh. Lazarovici; 5, 6a – apud Hortensia Dumitrescu 1933; 6b – The Collection of the Archaeological Institute of Bucharest)
- Fig. 47.** Artifacts from the collection of the Archaeological Institute of Bucharest: 1. Anthropomorphized protome; 2. Masculine statuette decorated with an incised belt; 3, 4. Feminine statuettes
- Fig. 48.** Artifacts from the collection of the Archaeological Institute of Bucharest: 1. Feminine statuette; Zoomorphic scepter; 3-5. Fragments of table-altars
- Fig. 49.** Artifacts from the collection of the Archaeological Institute of Bucharest (1-4): 1-3. Fragments of several table –altars; 5-7. Fragments of *kernos*-type vessels: 5. Piece discovered in 2002 (*passim*); 6. Darabani; 7. Bod-Priesterhügel (6 – apud C. Ambrojevici; 7. reconstruction by Gh. Lazarovici)
- Fig. 50.** *Kerno*i vessels: 1. Cuconeşti Vechi; 2-4. Truşeşti; 5. Hăbăşeşti; 6, 7. Drăguşeni (1 – apud V. Sorochin 2002; 2, 3 – apud M. Petrescu-Dîmboviţa *et alii* 1999; 4 – apud I. Nestor; 5 – apud Vl. Dumitrescu *et alii* 1954; 6, 7 – apud A. Crîşmaru 1977)
- Fig. 51.** Anthropomorphic vessels with footwear representations: 1-3. Fragments discovered during the old excavations from Ruginoasa; 4. Nezvisko; 5. Drăguşeni (1-3 – The Collection of the Archaeological Institute of Bucharest; 4 – apud *Kultura Trypolska* 2005; 5 – The Collection of the County Museum from Botoşani)
- Fig. 52.** Artifacts from Ruginoasa School collection inventoried at Moldova National Complex Museum from Iaşi.

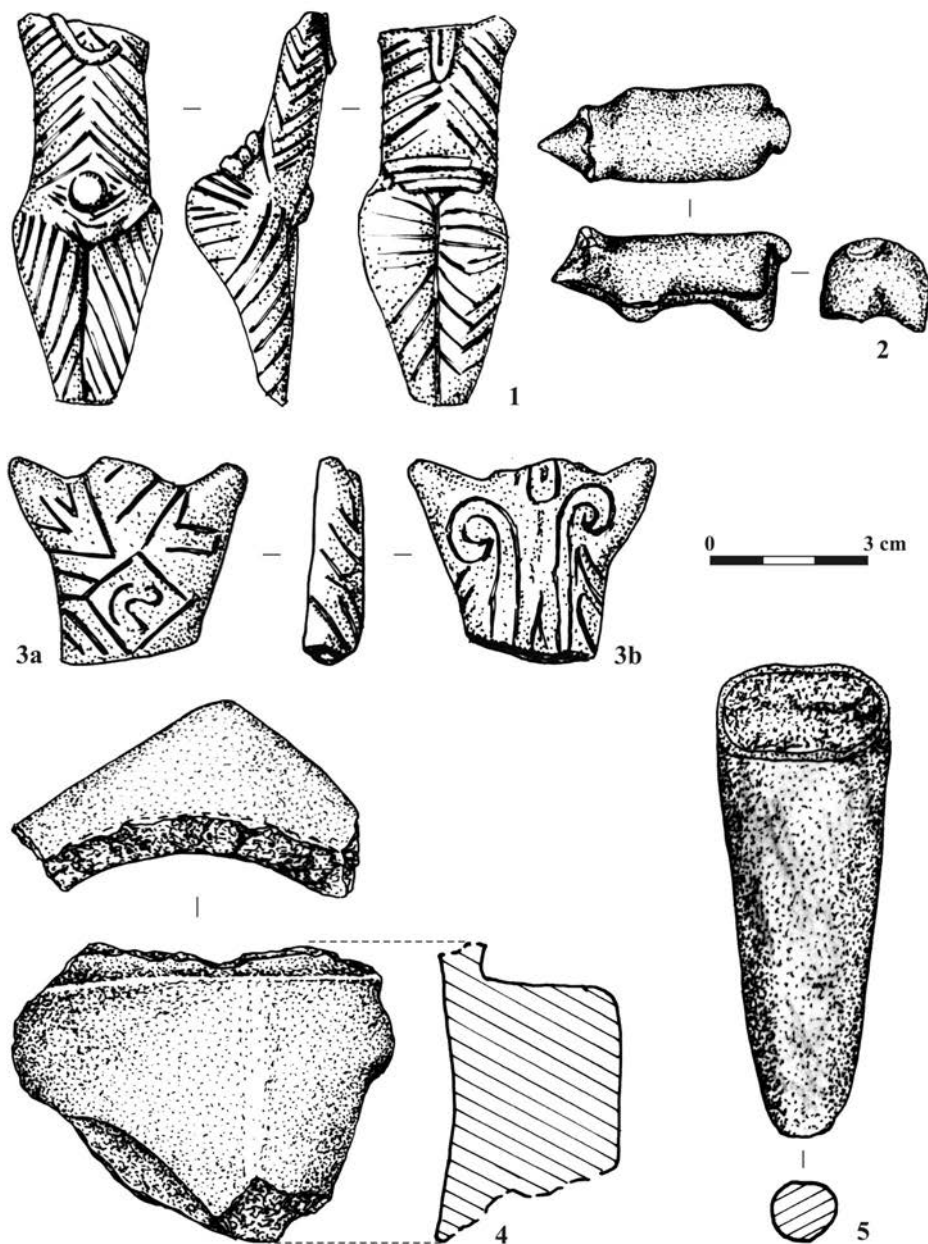

Fig. 1. Piese din Locuința 1 (L1) și Bordeiu 2 (B2)

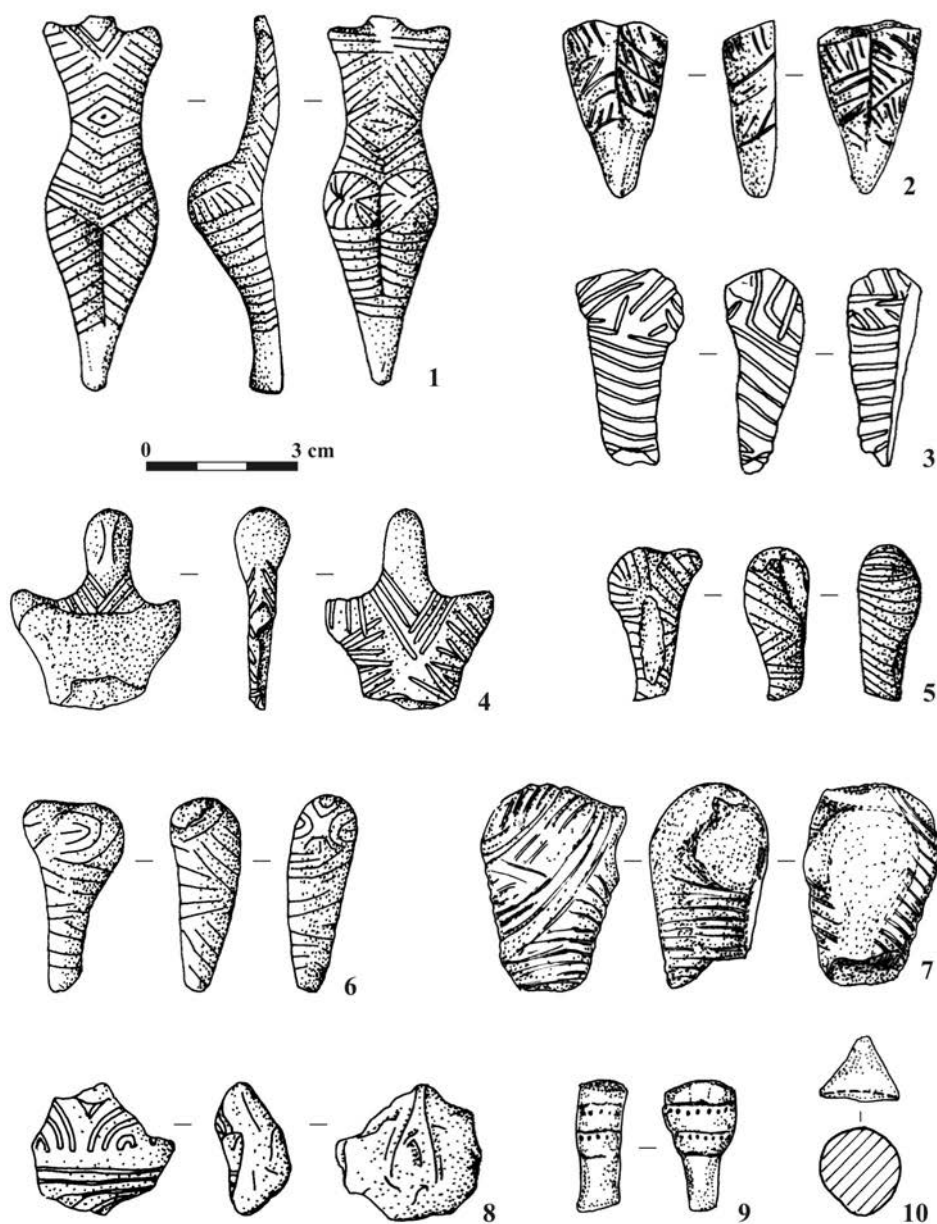

Fig. 2. Obiecte descoperite în Locuințele 3 și 4 (L3-L4)

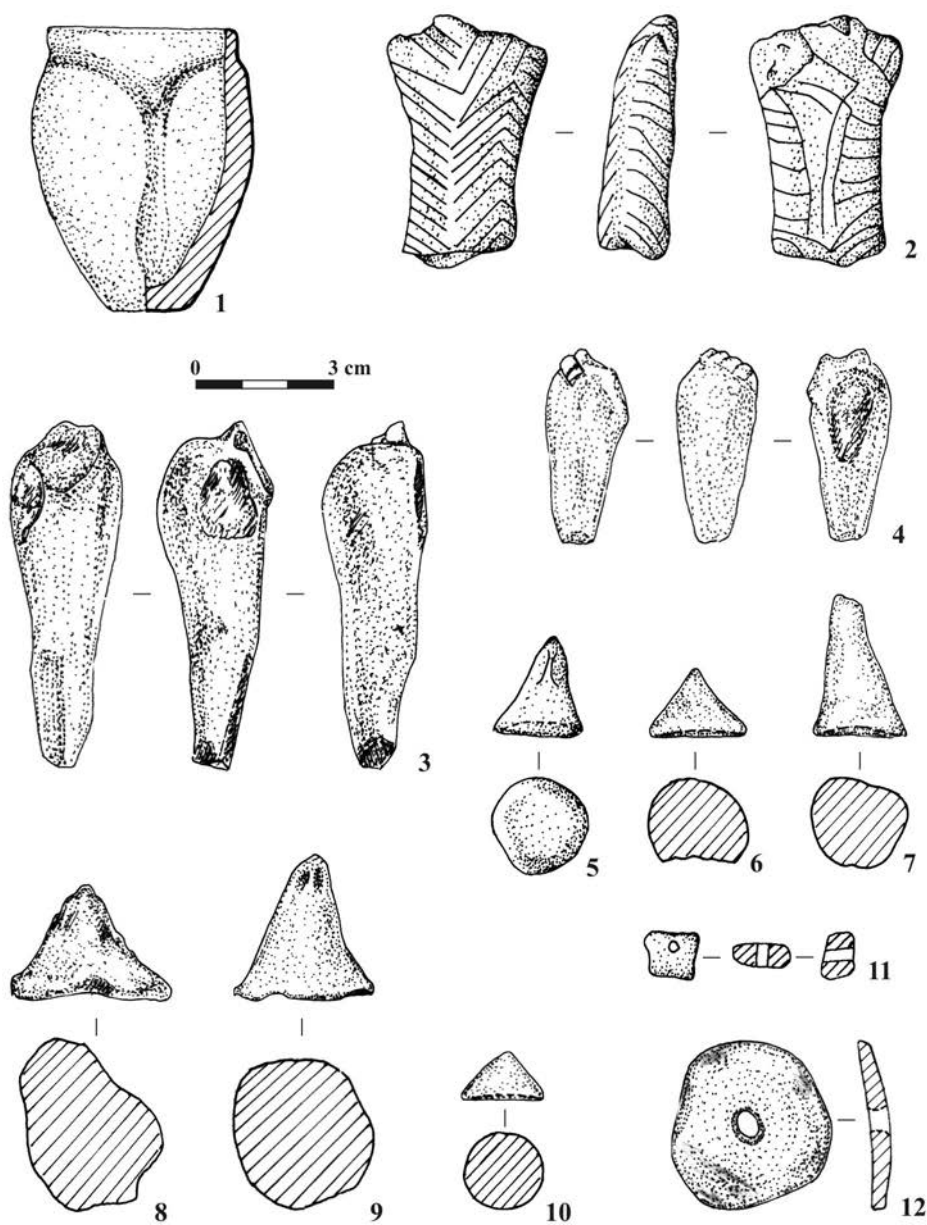

Fig. 3. Obiecte descoperite în Locuințele 3 și 4 (L3-L4)

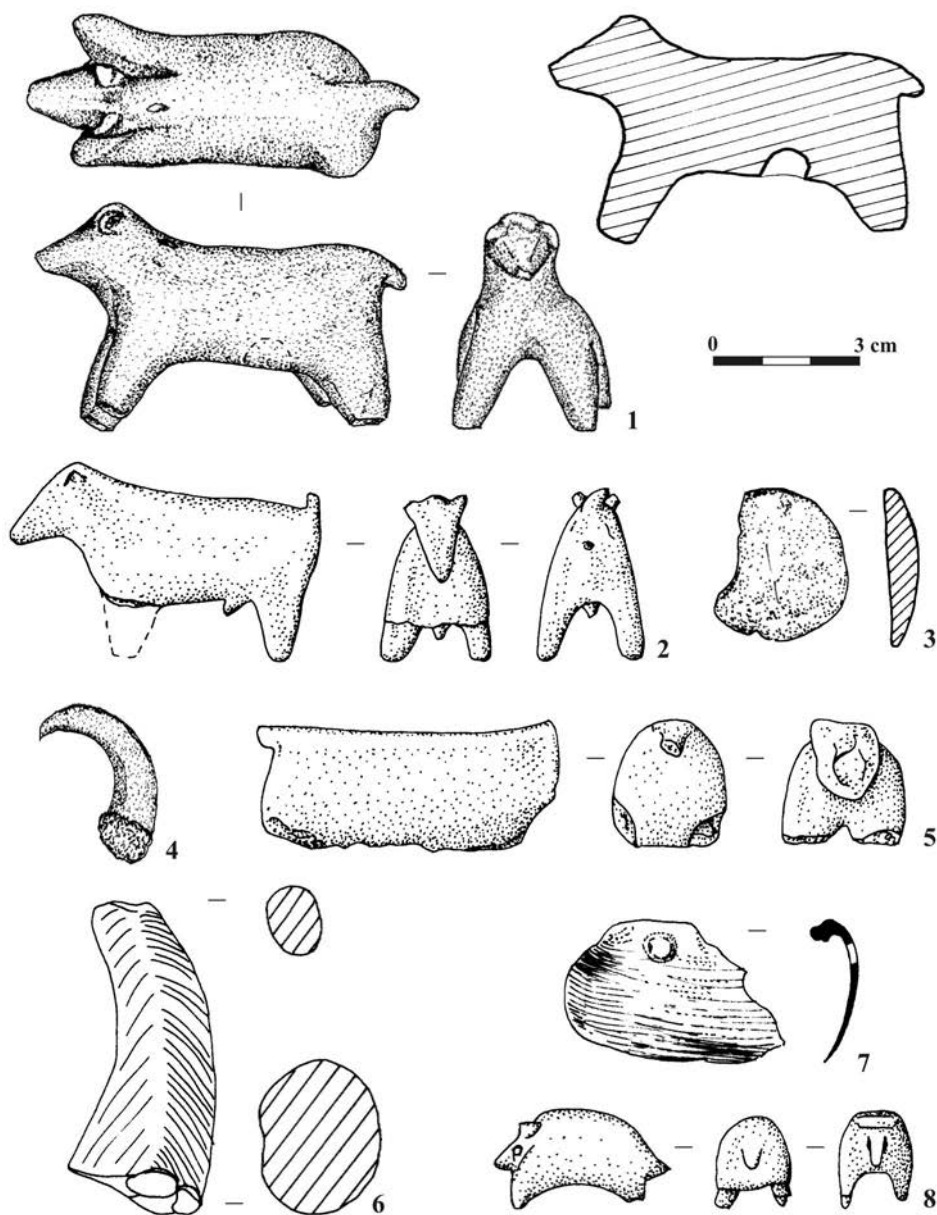

Fig. 4. Obiecte descoperite în Locuințele 3 și 4 (L3-L4)

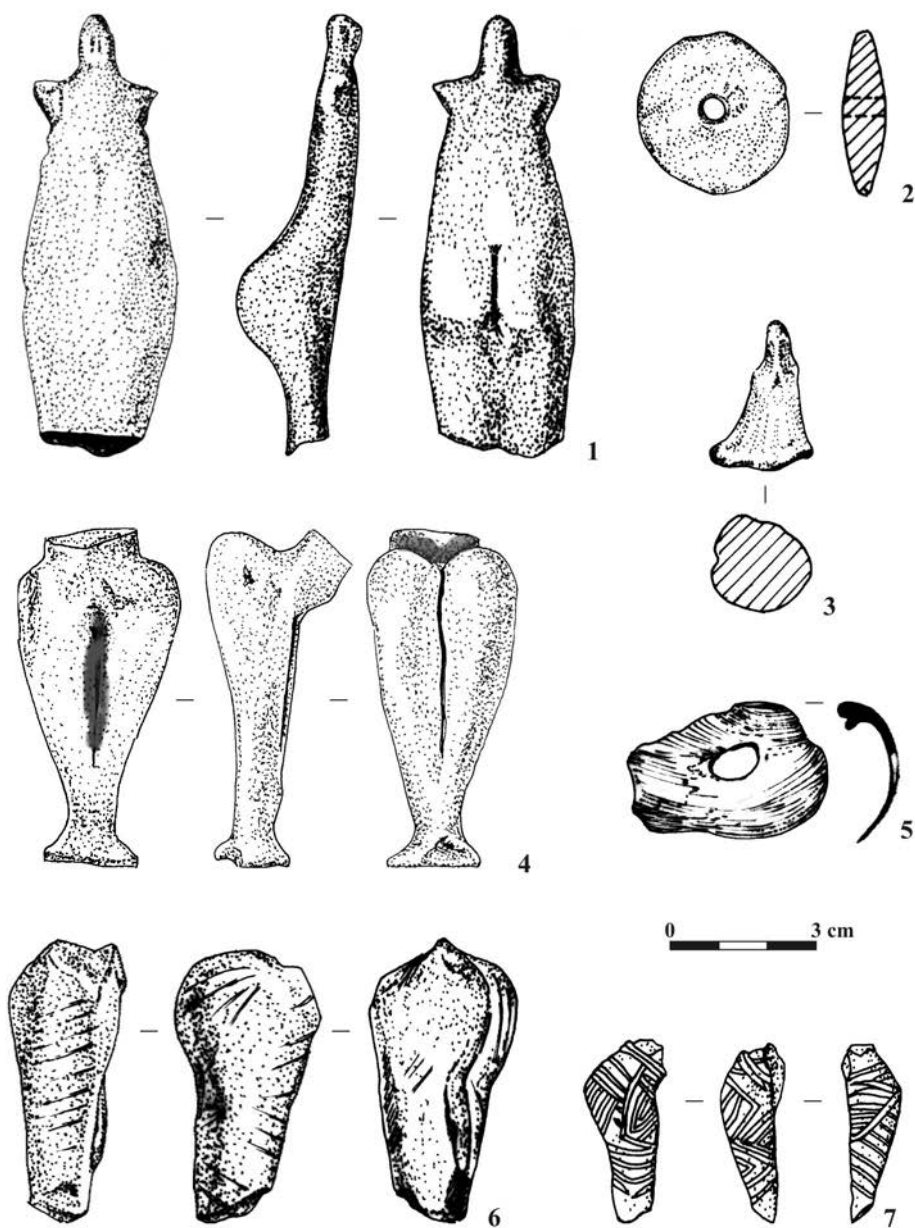

Fig. 5. Piese din Bordeiul 5 (B5)

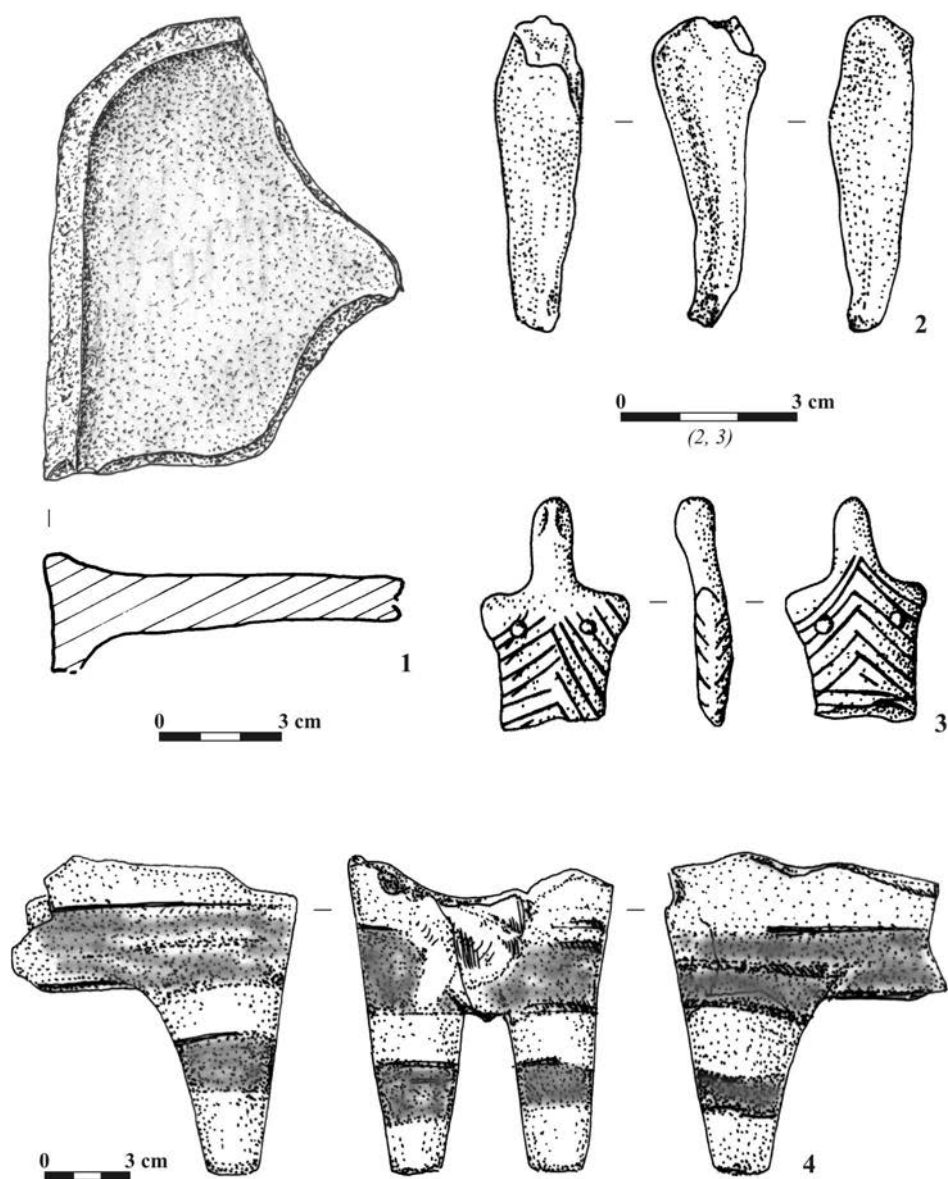

Fig. 6. 1-3 – Piese din Bordeiul 5 (B5); 6. Vas zoomorf descoperit în Bordeiul 6 (B6)

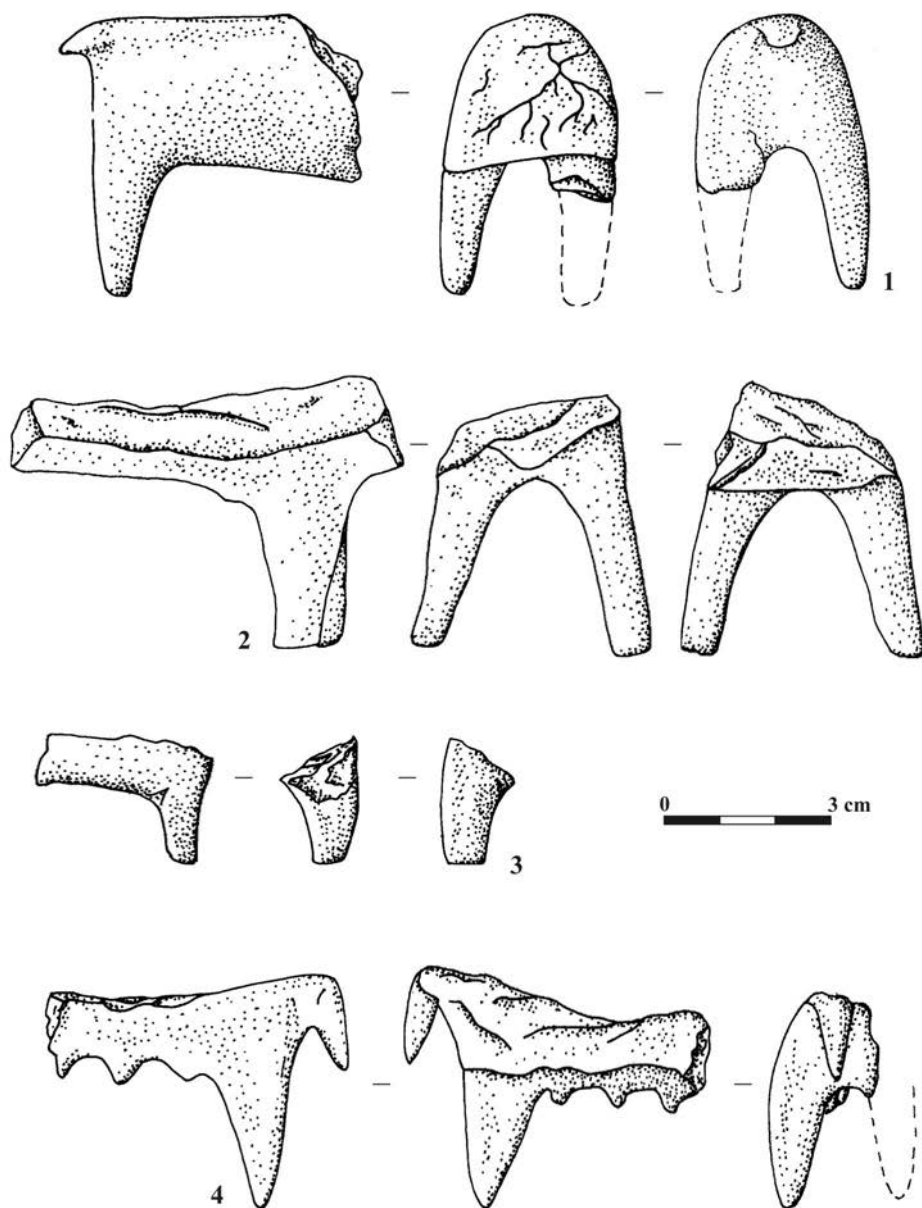

Fig. 7. Piese din Bordeiul 5 (B5)

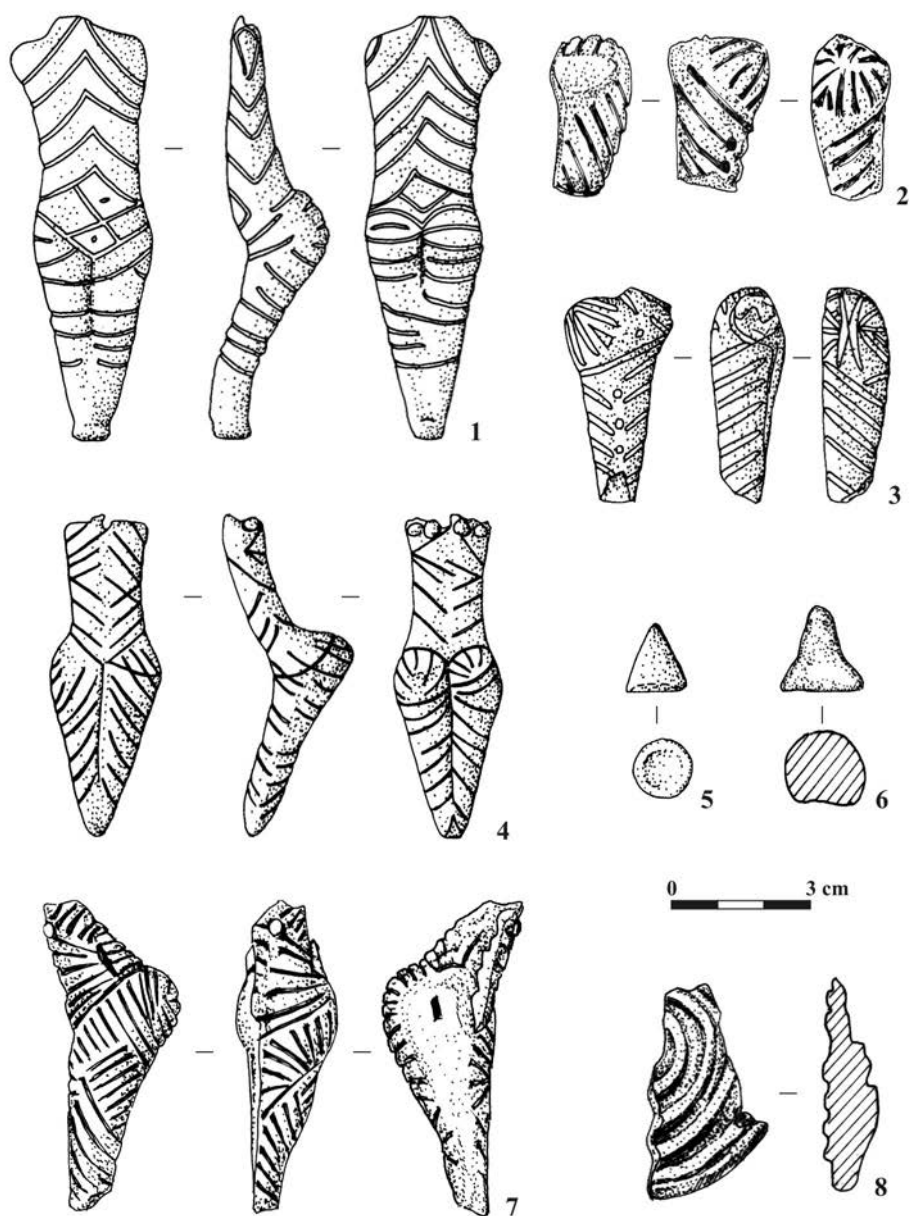

Fig. 8. Piese din Bordeiul 6 (B6)

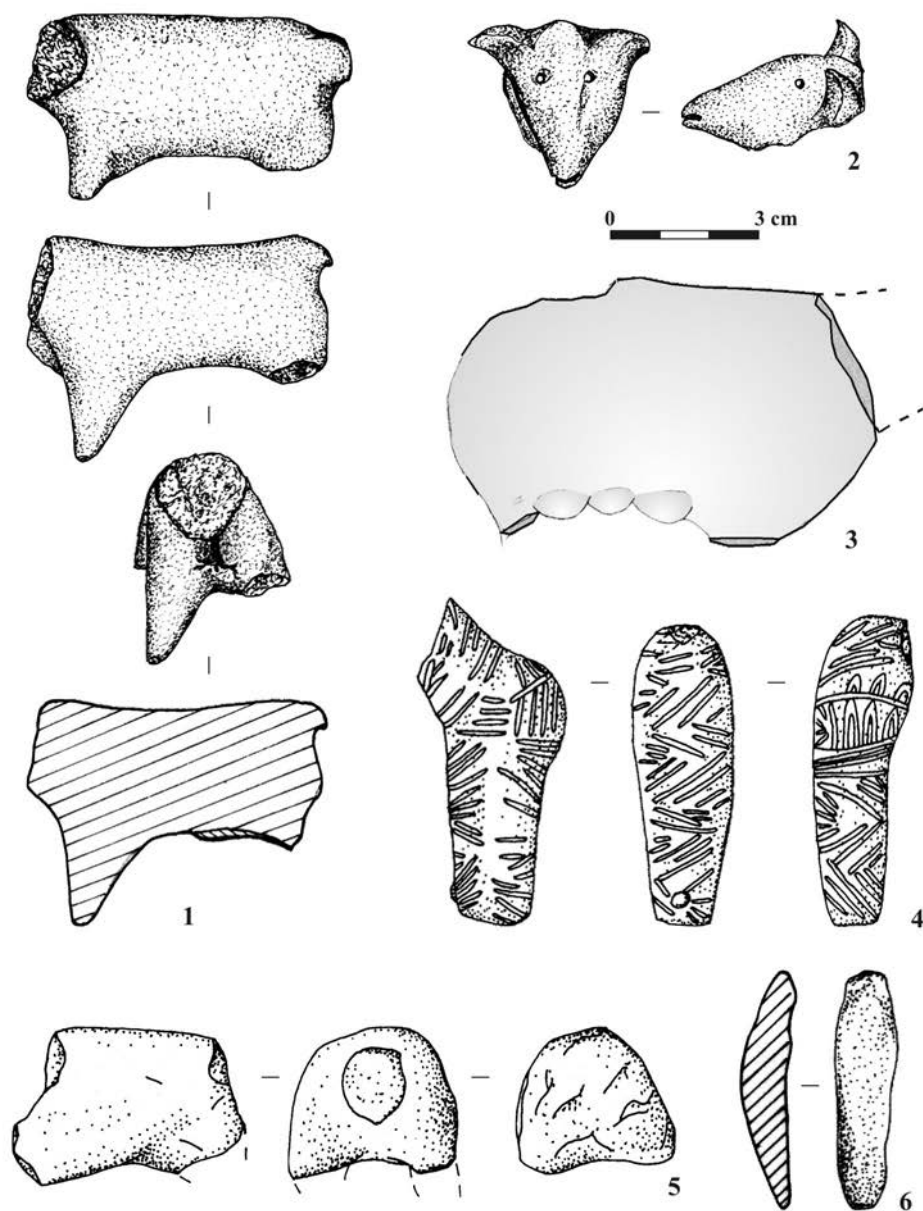

Fig. 9. Piese din Bordeiul 6 (B6)

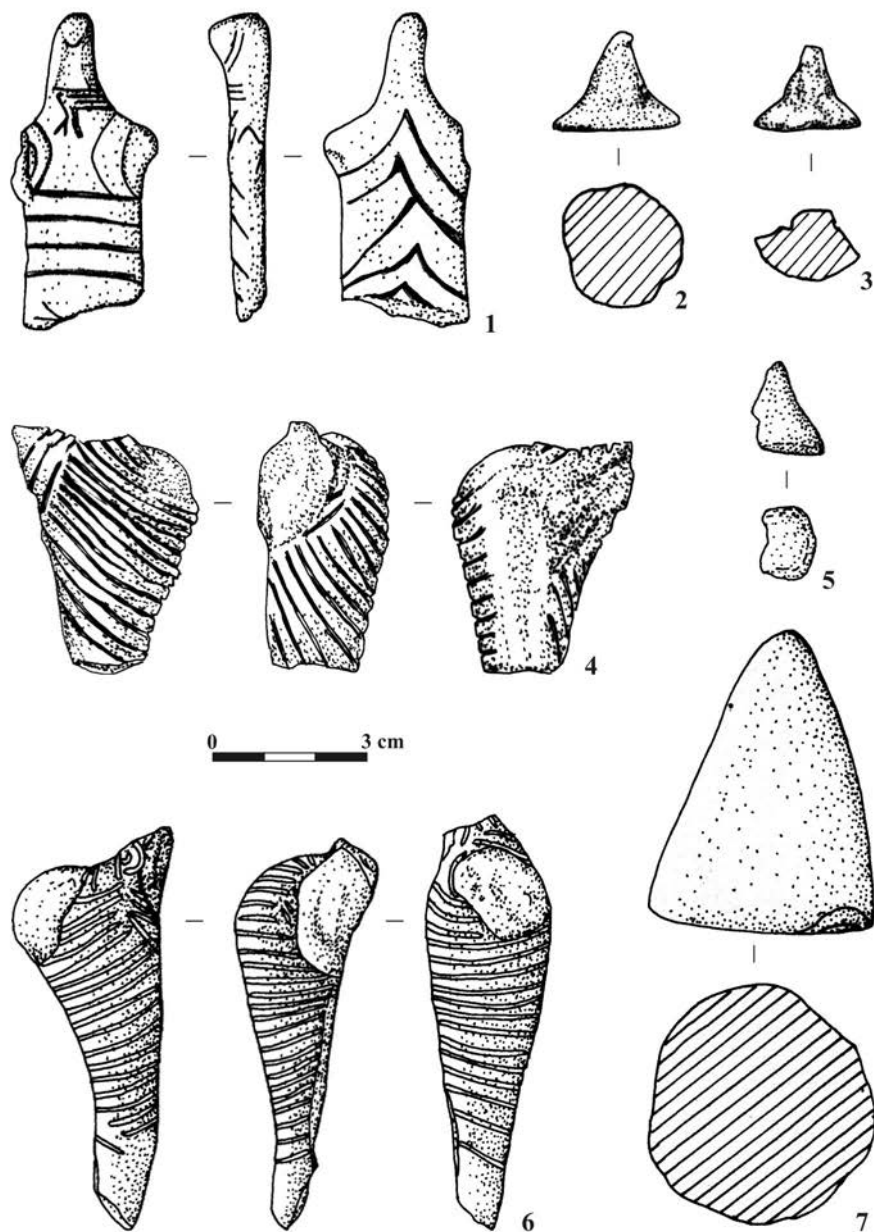

Fig. 10. Piese din Bordeiul 7 (B7)

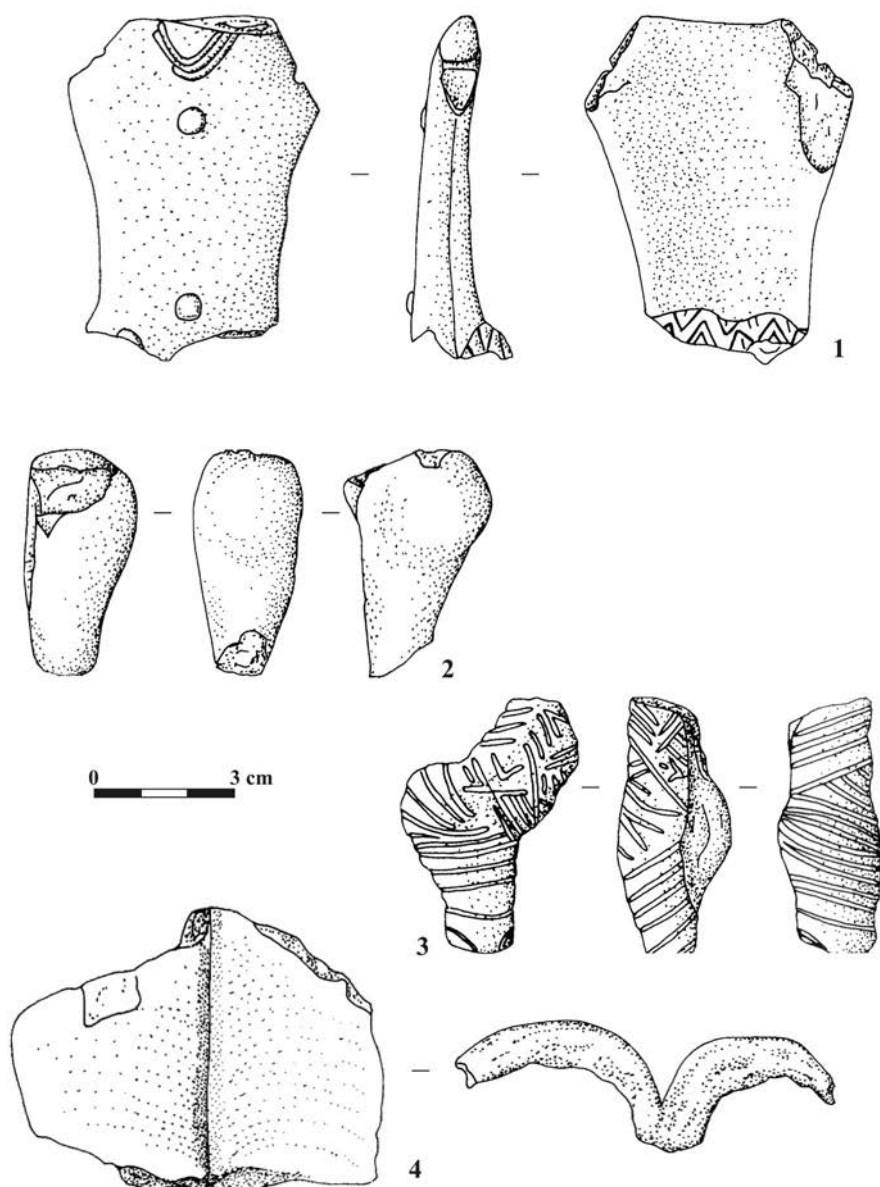

Fig. 11. Piese din Bordeiul 7 (B7)

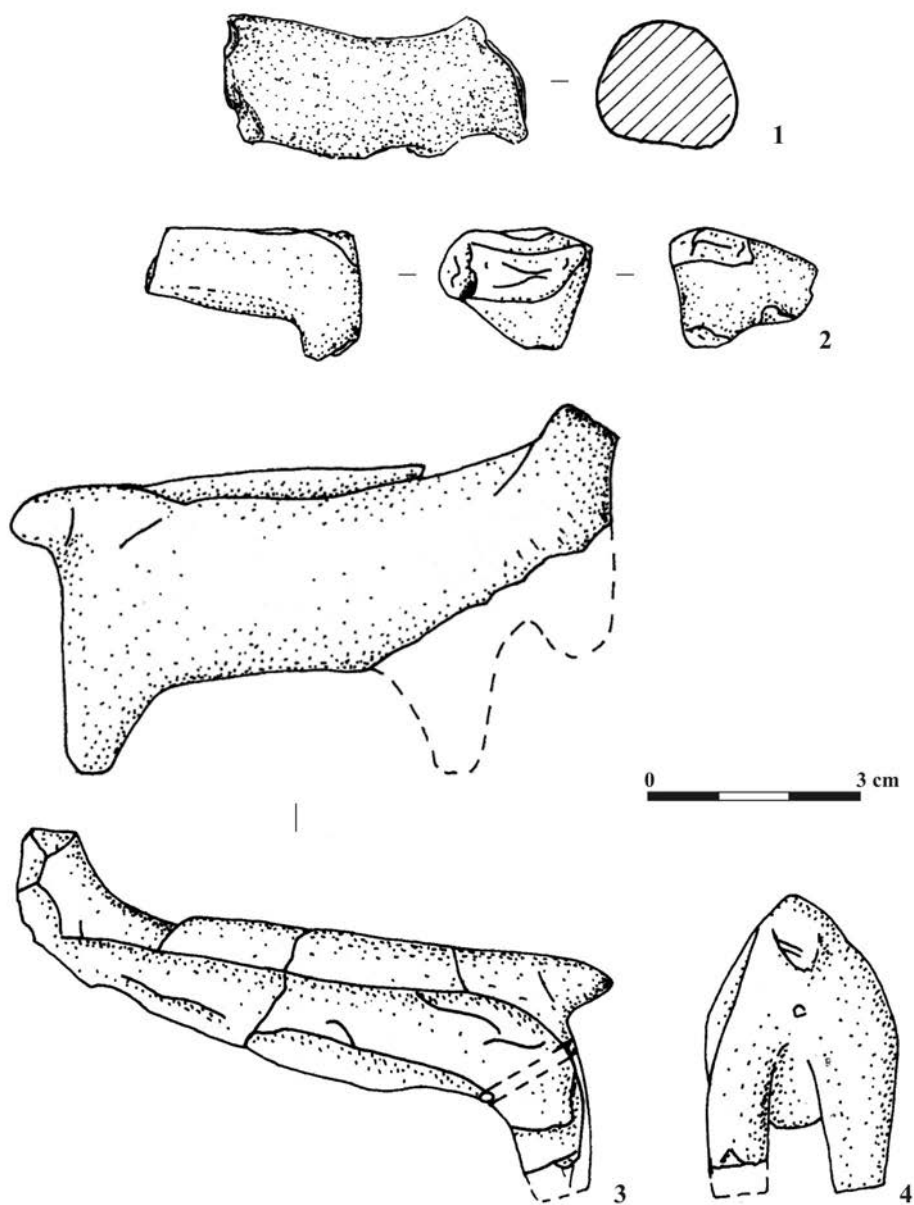

Fig. 12. Statuete zoomorfe din Bordeiul 7 (B7)

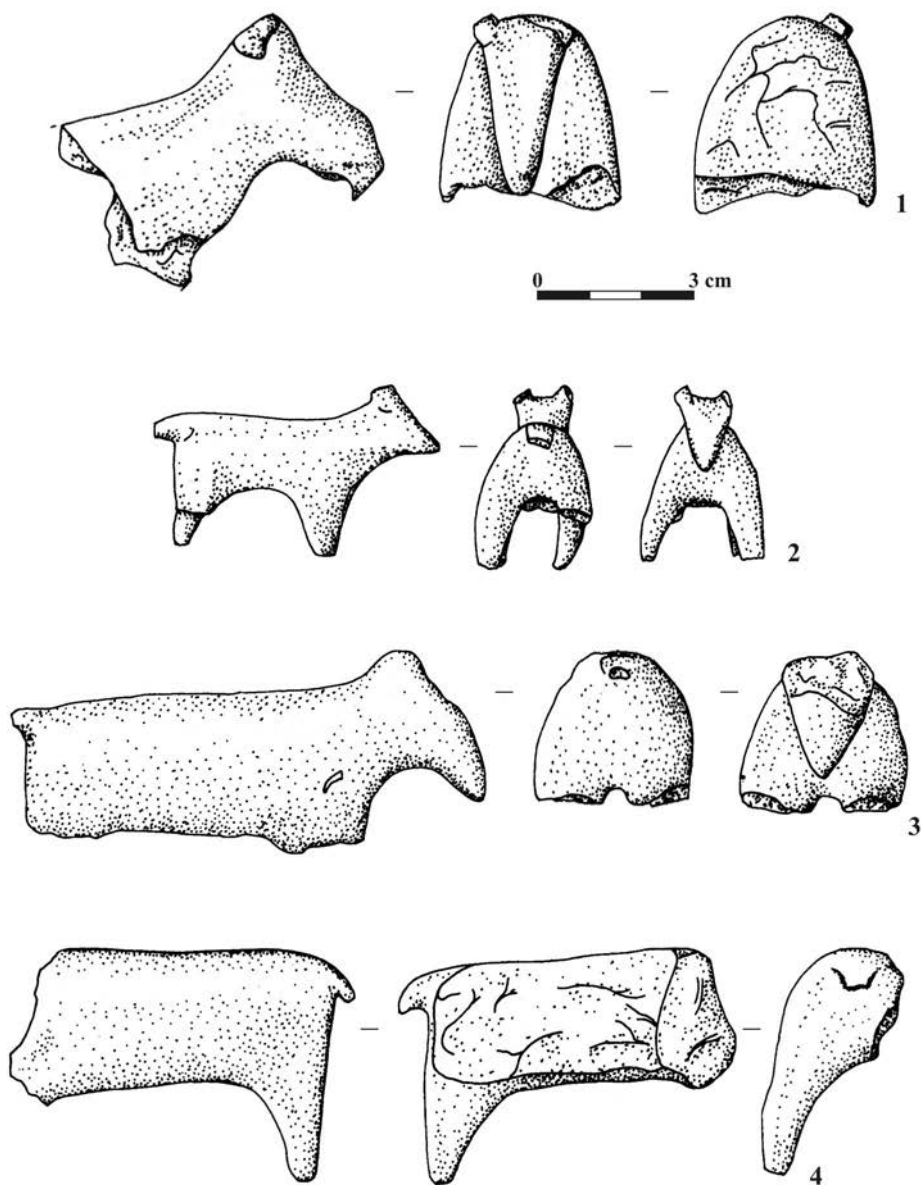

Fig. 13. Statuete zoomorfe din Bordeiul 7 (B7)

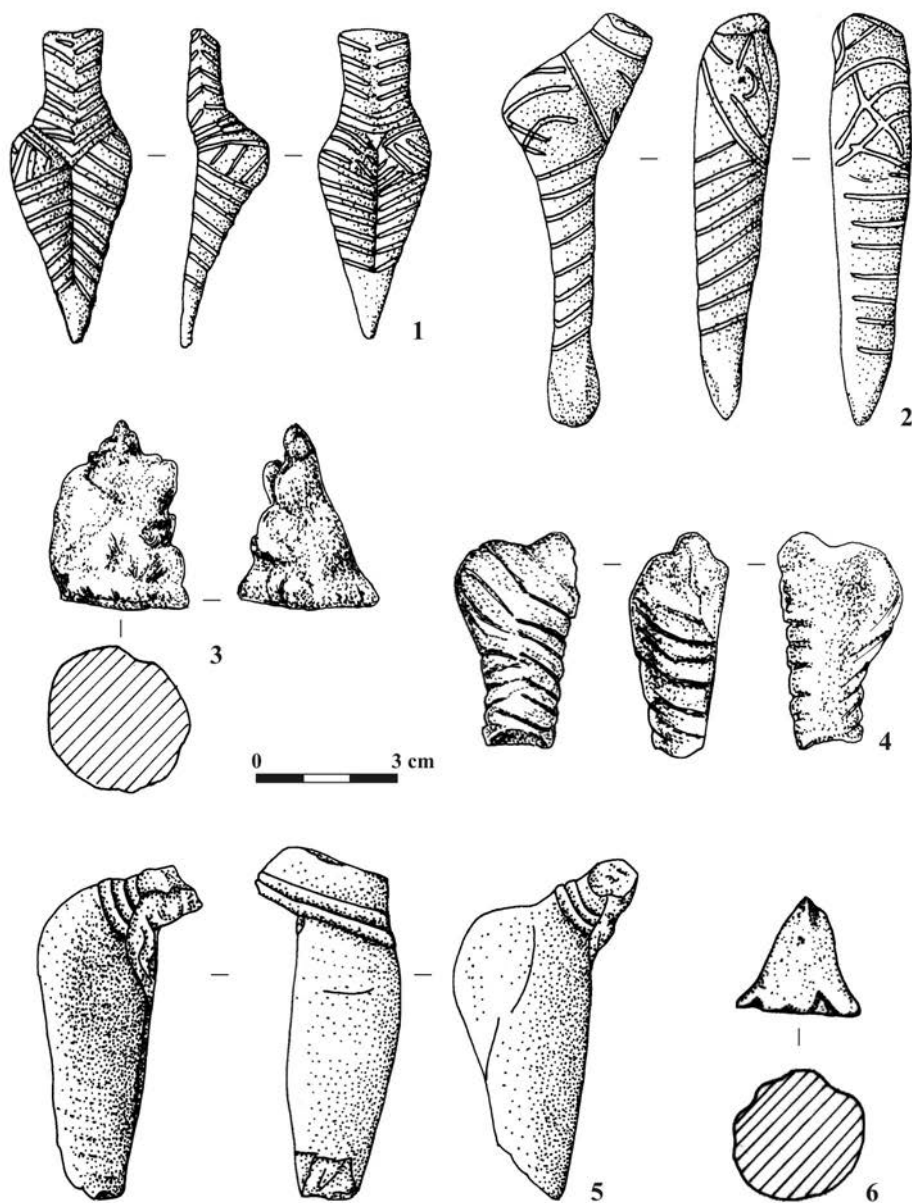

Fig. 14. Piese din Bordeiul 8 (B8)

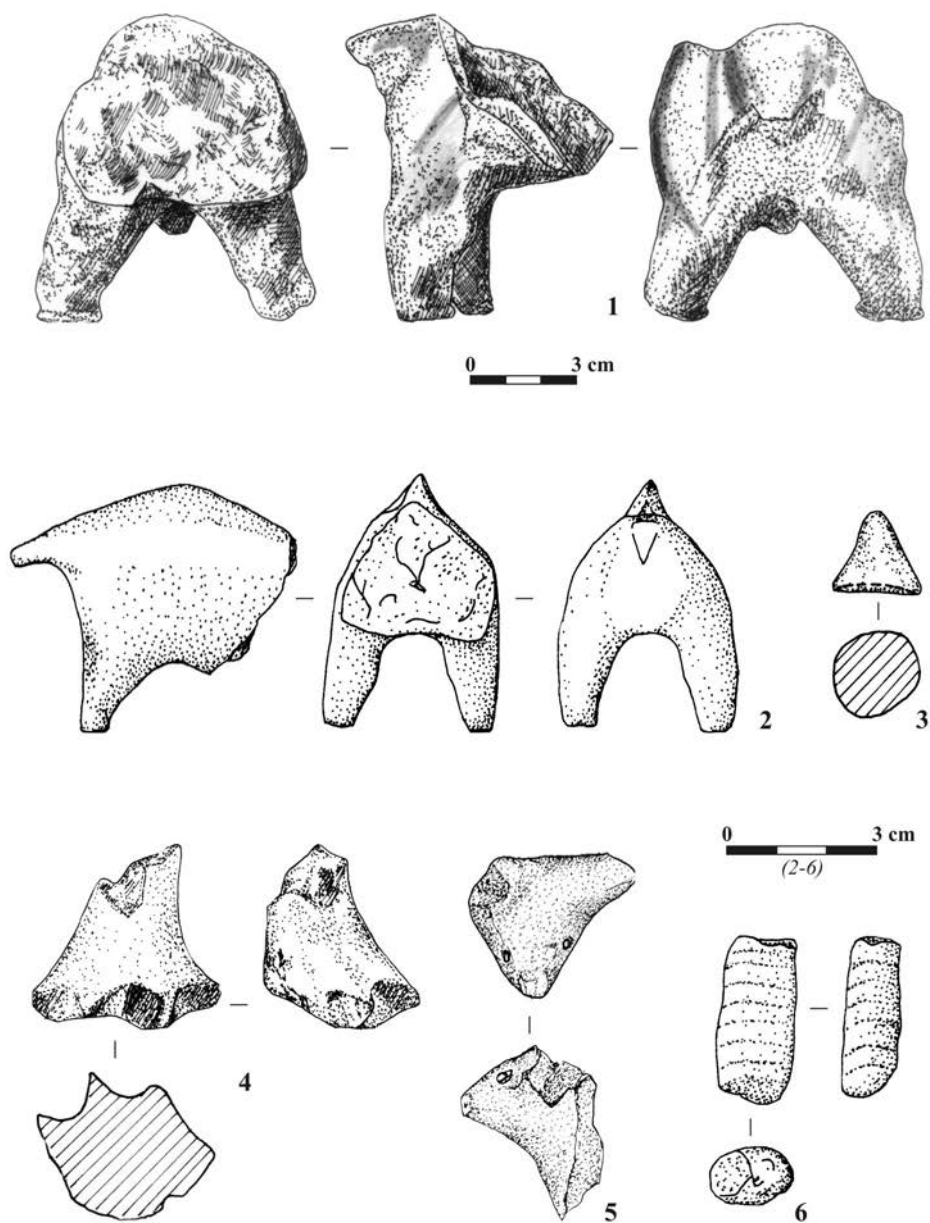

Fig. 15. Piese din Bordeiu 8 (B8)

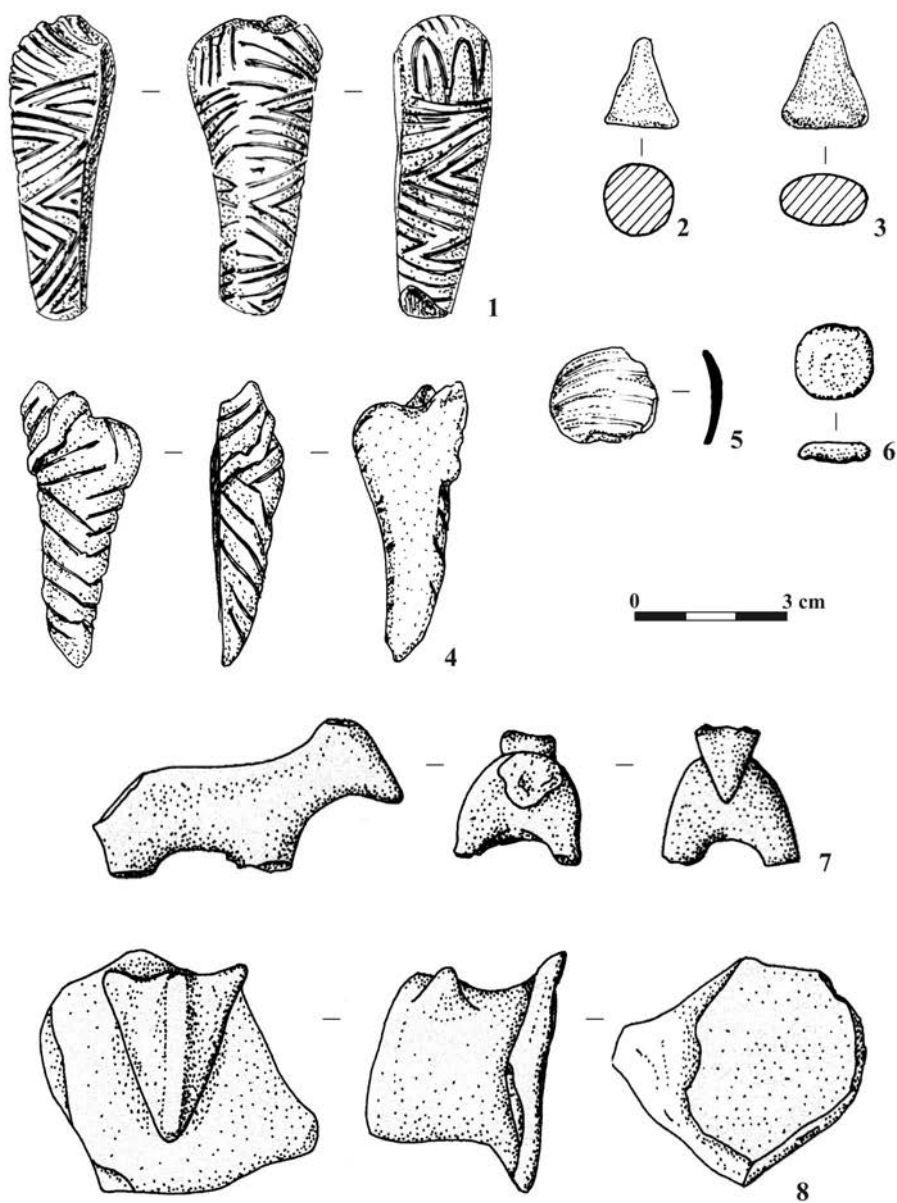

Fig. 16. Piese din Bordeiul 9 (B9)

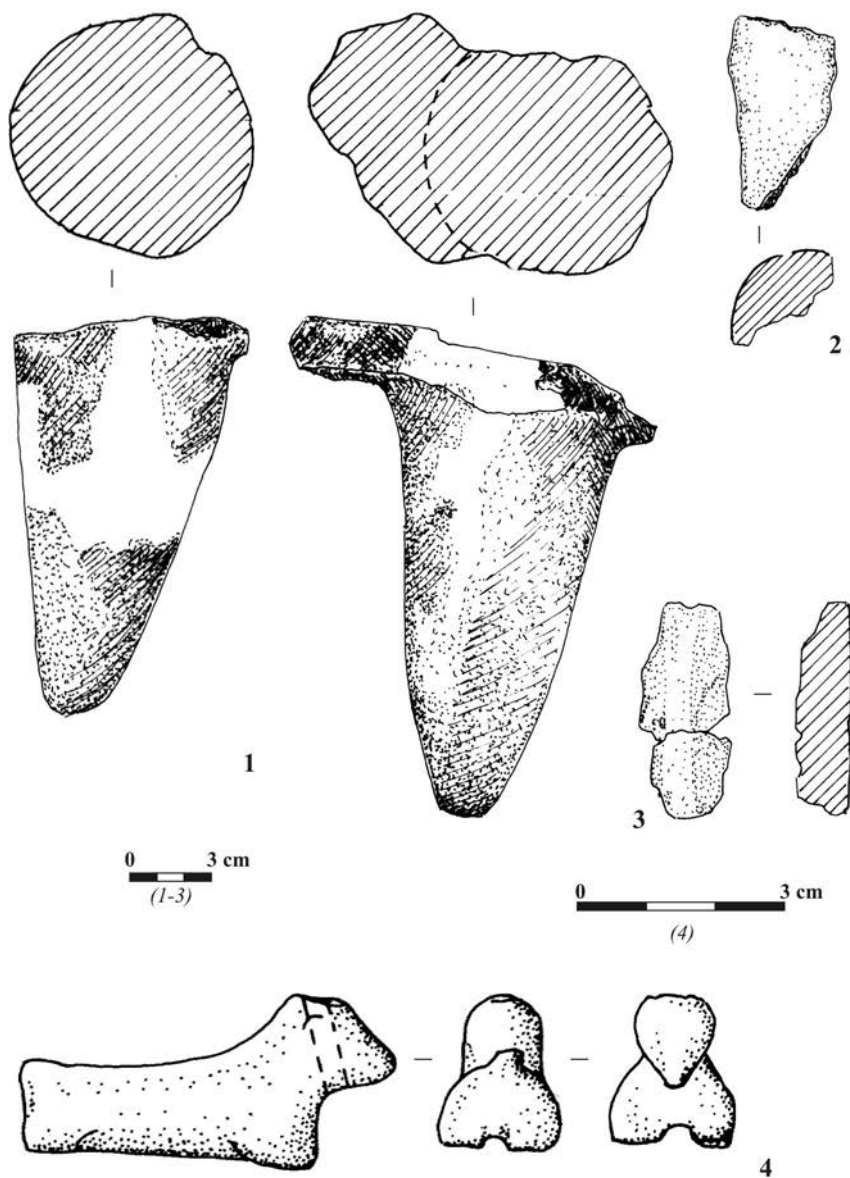

Fig. 17. Piese din Bordeiul 9 (B9)

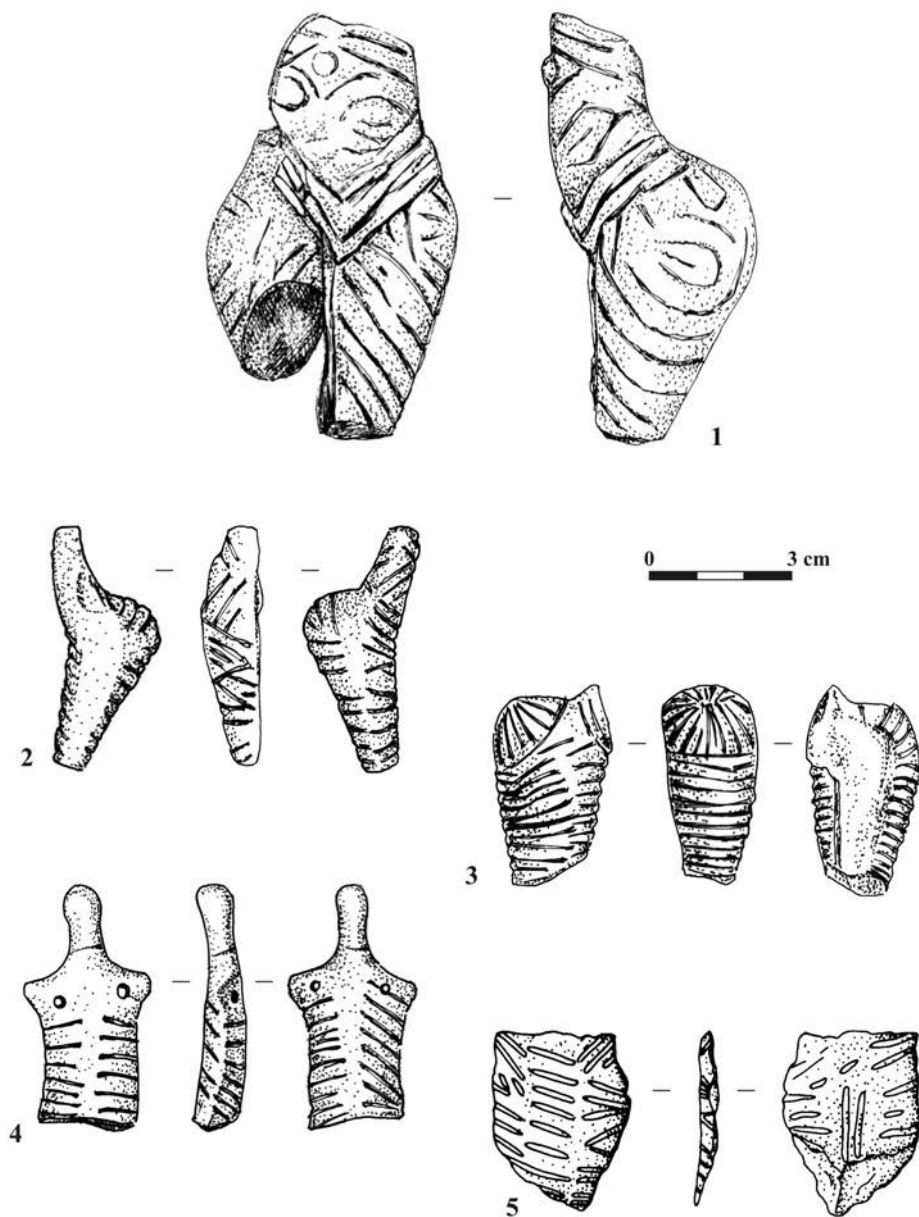

Fig. 18. Piese din șanțul de apărare

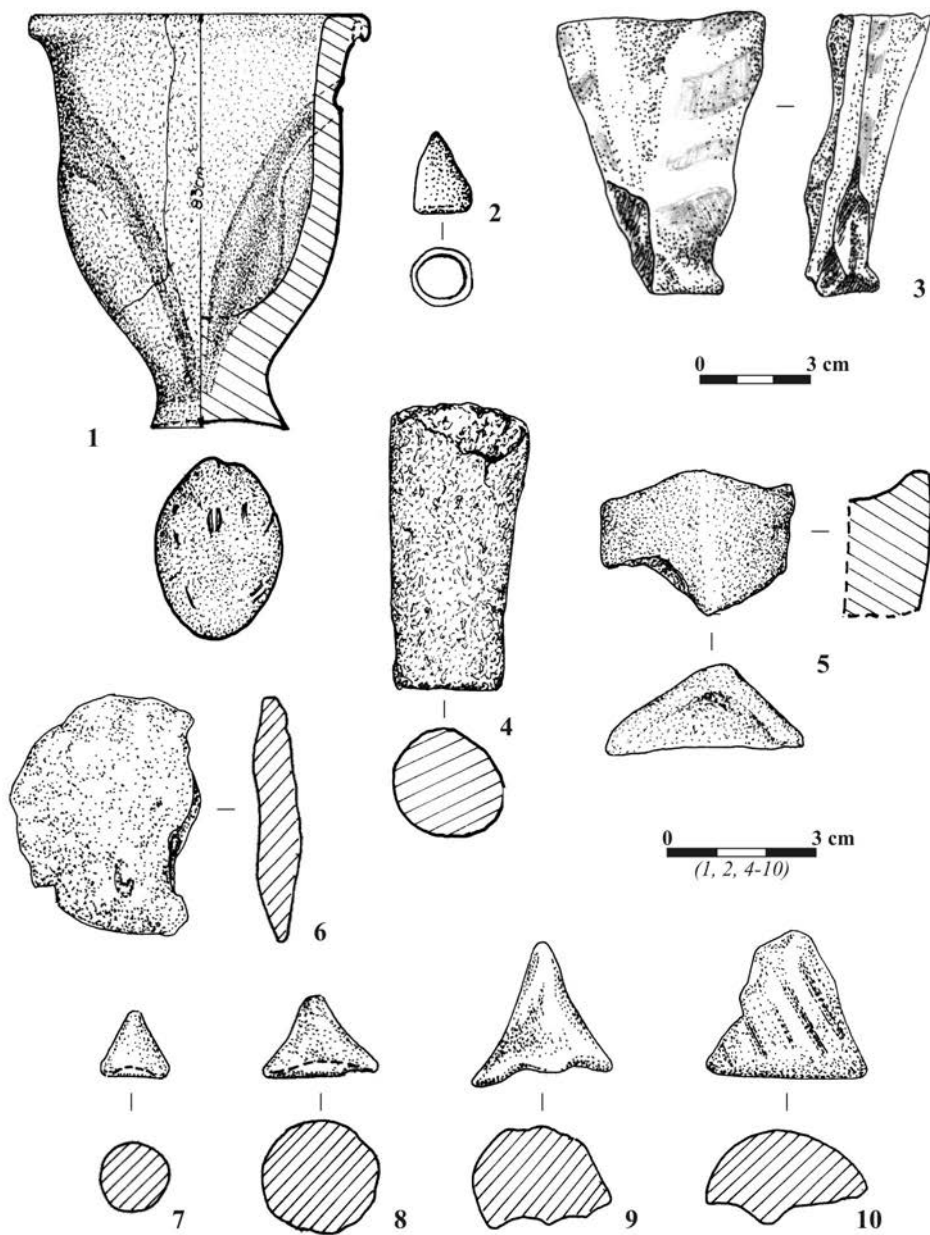

Fig. 19. Piese din șanțul de apărare

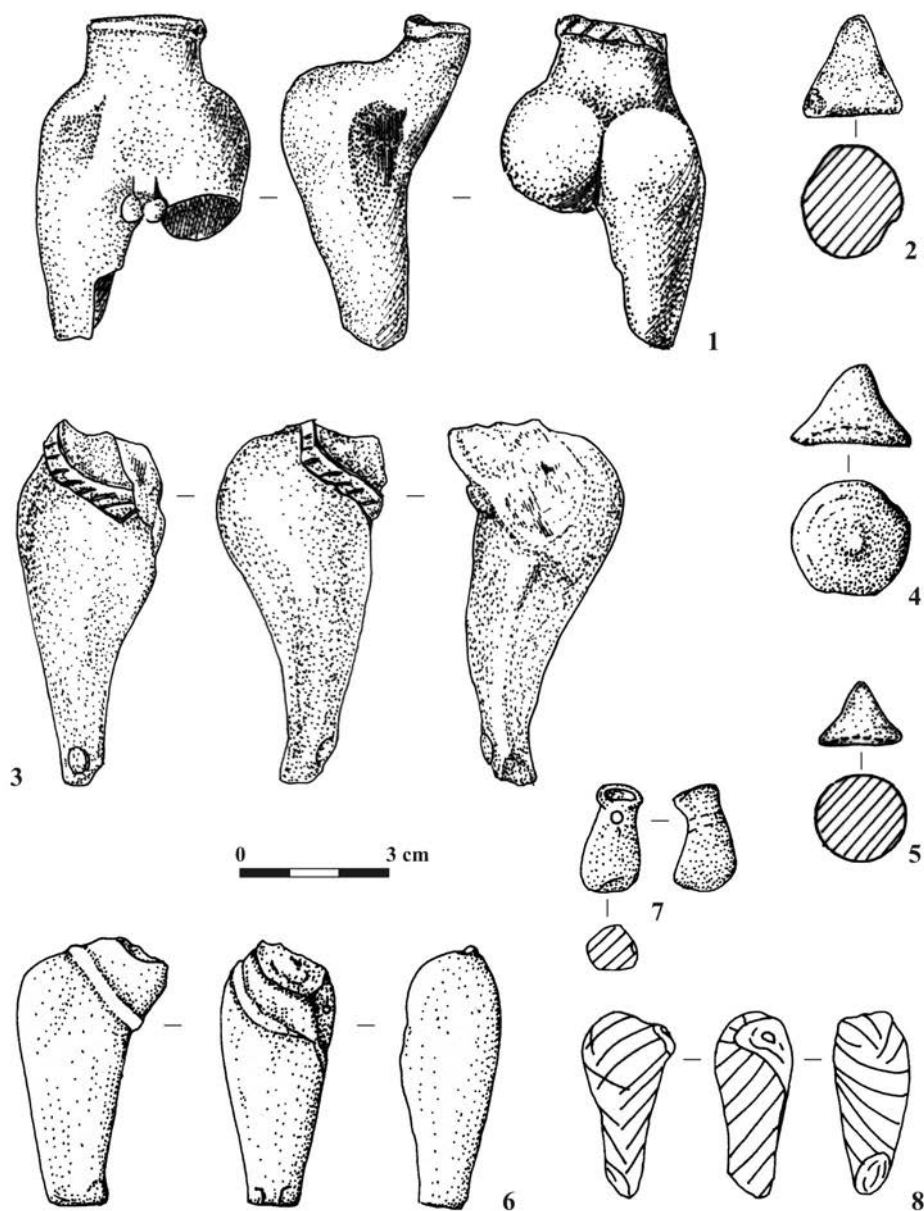

Fig. 20. Piese din șanțul de apărare

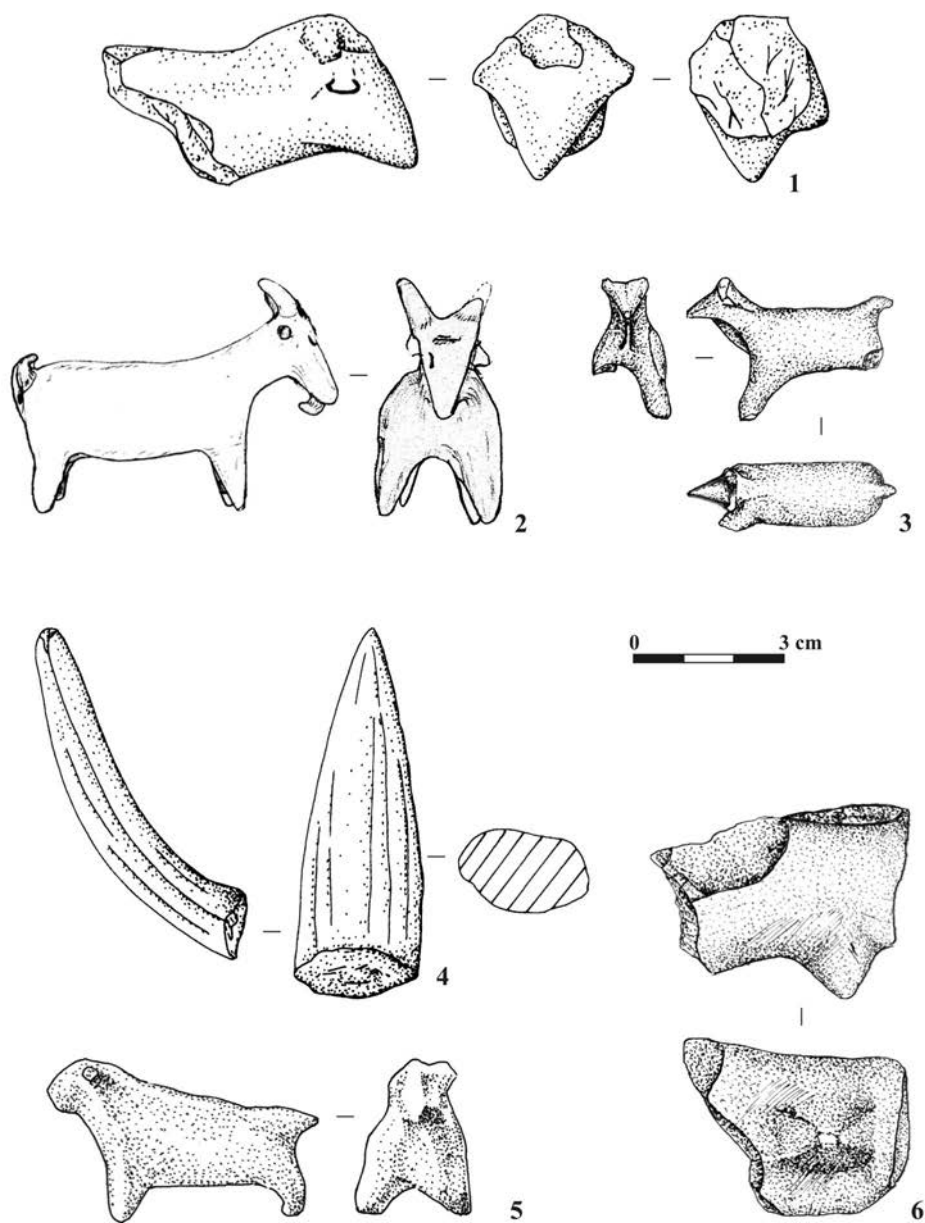

Fig. 21. Piese din șanțul de apărare

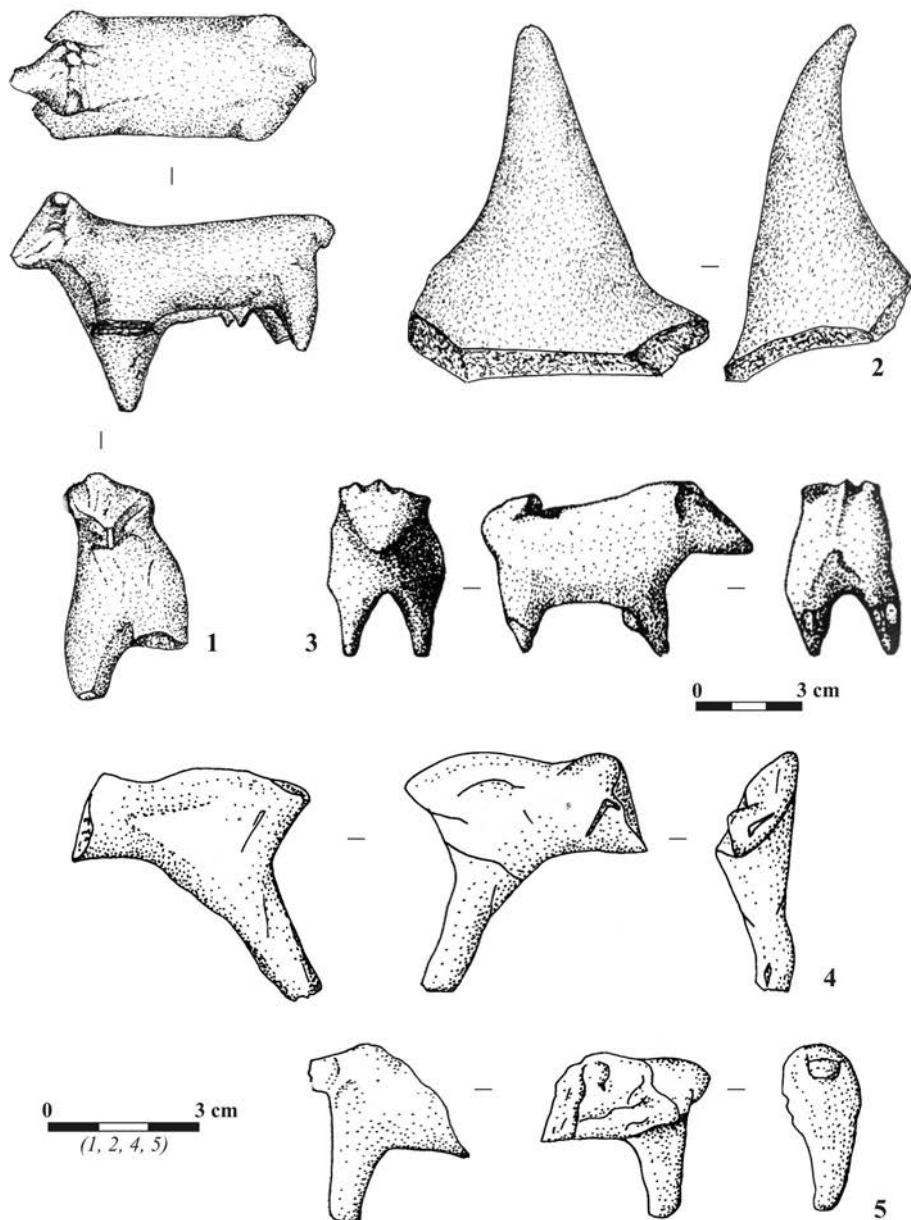

Fig. 22. Piese din șanțul de apărare

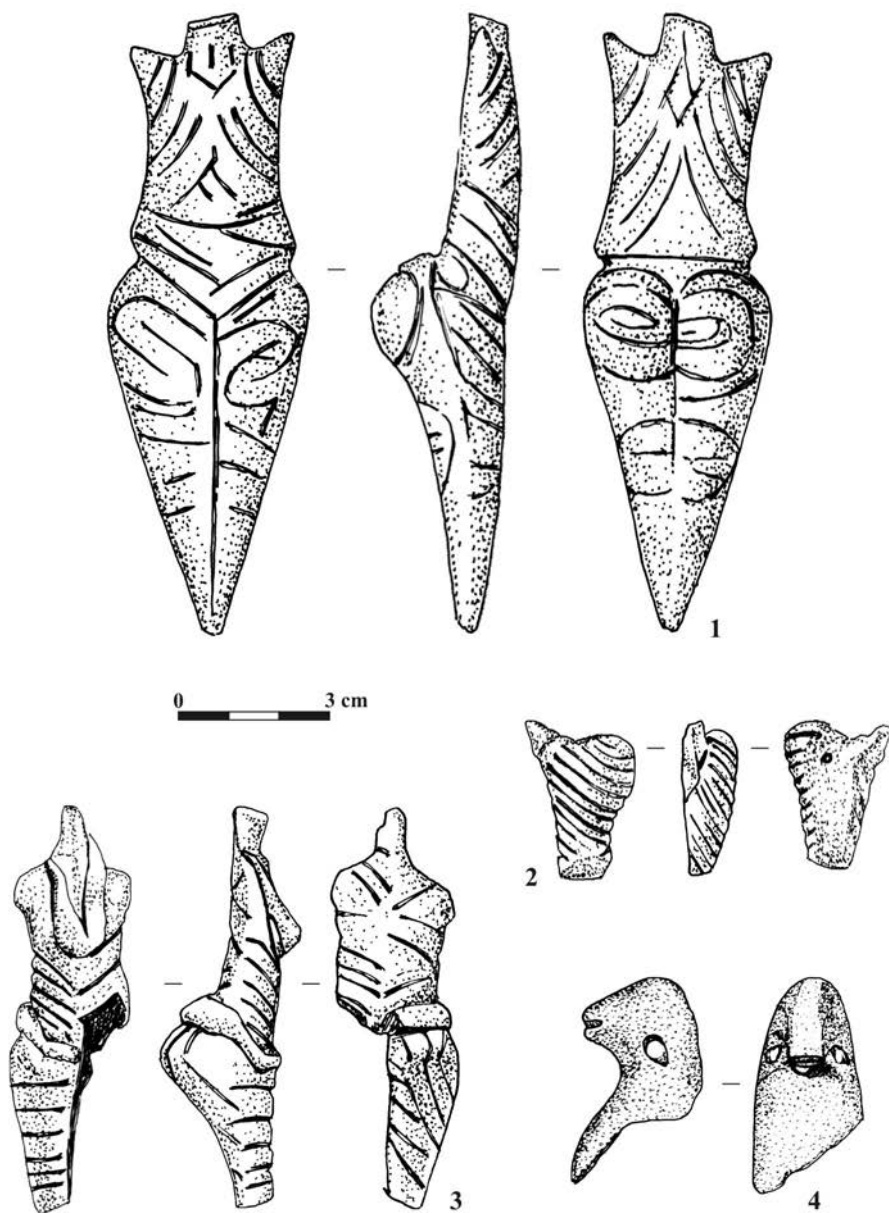

Fig. 23. Piese din zona palisadei

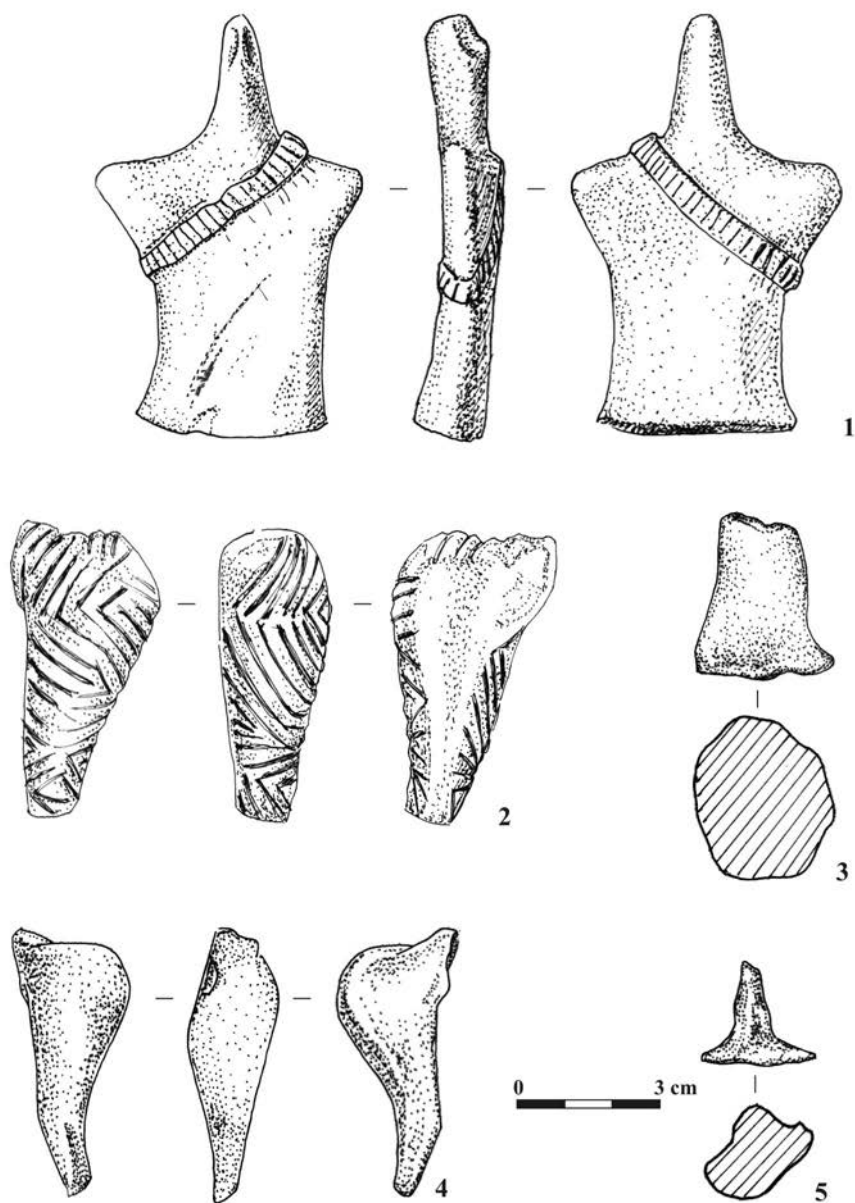

Fig. 24. Piese din zona palisadei

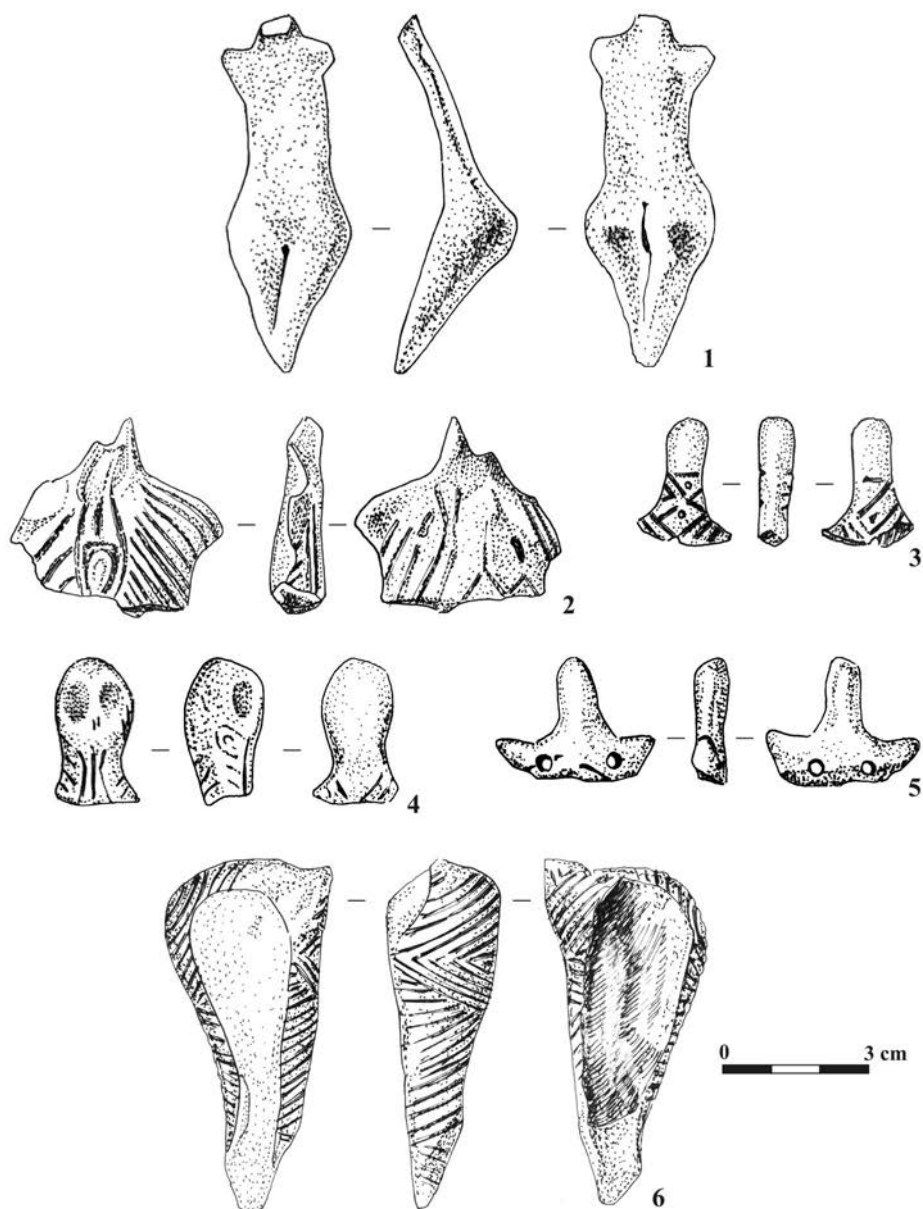

Fig. 25. Statuete antropomorfe descoperite în strat

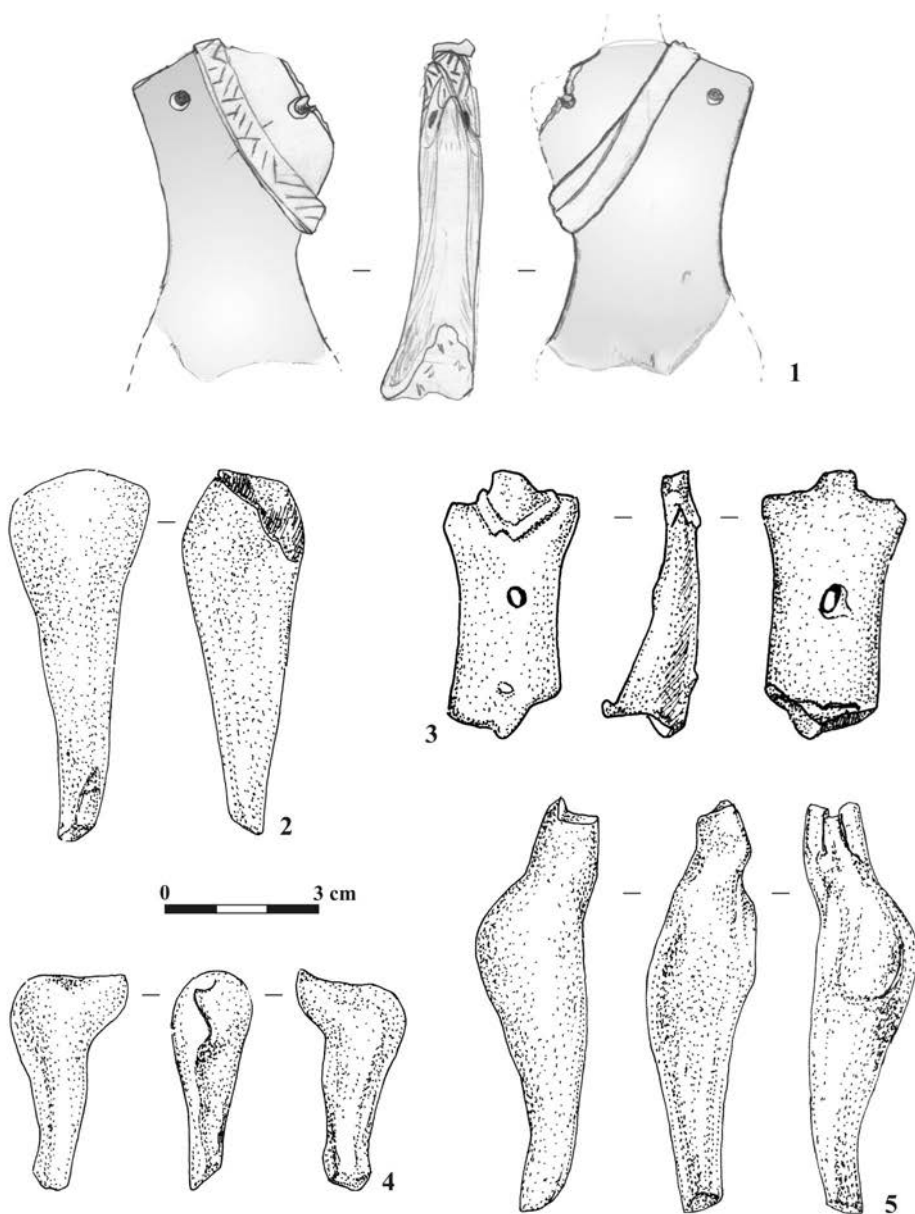

Fig. 26. Statuete antropomorfe descoperite în strat

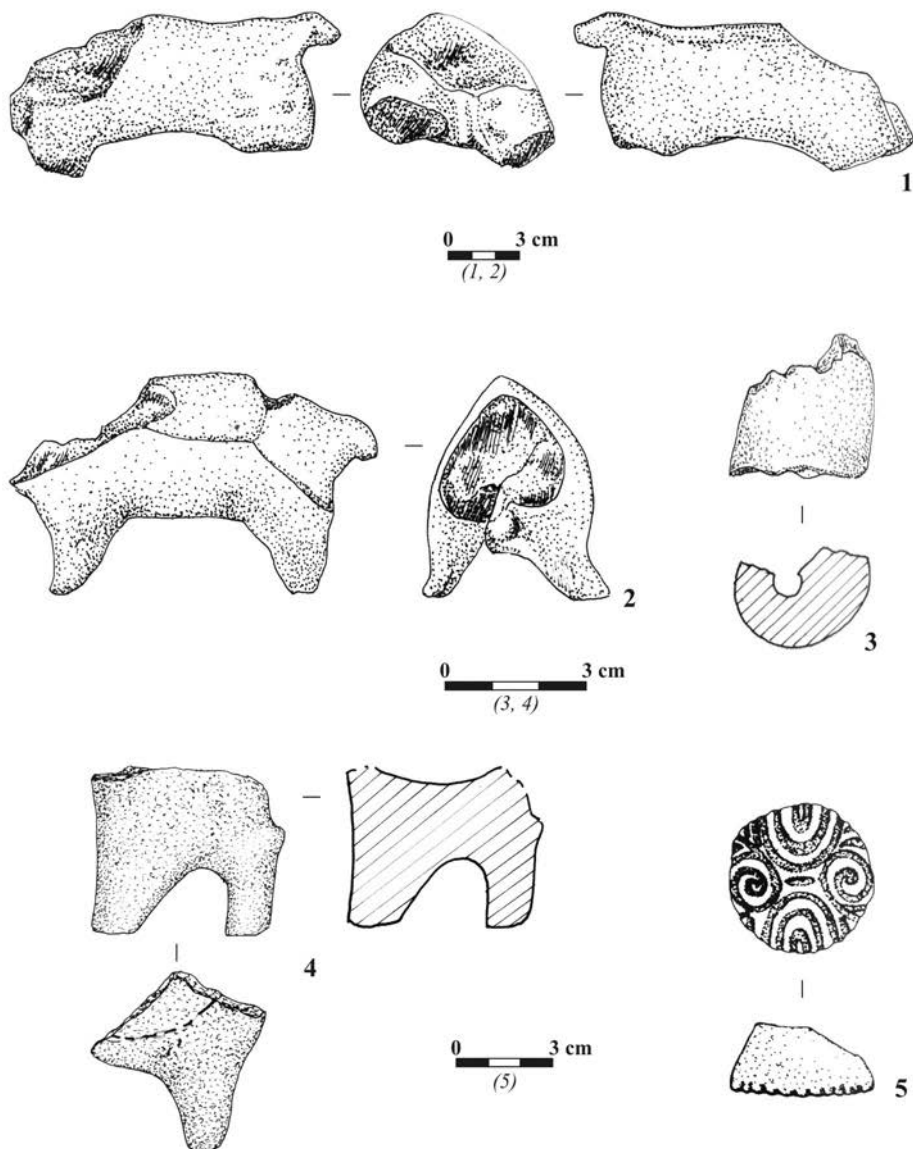

Fig. 27. Piese descoperite în strat

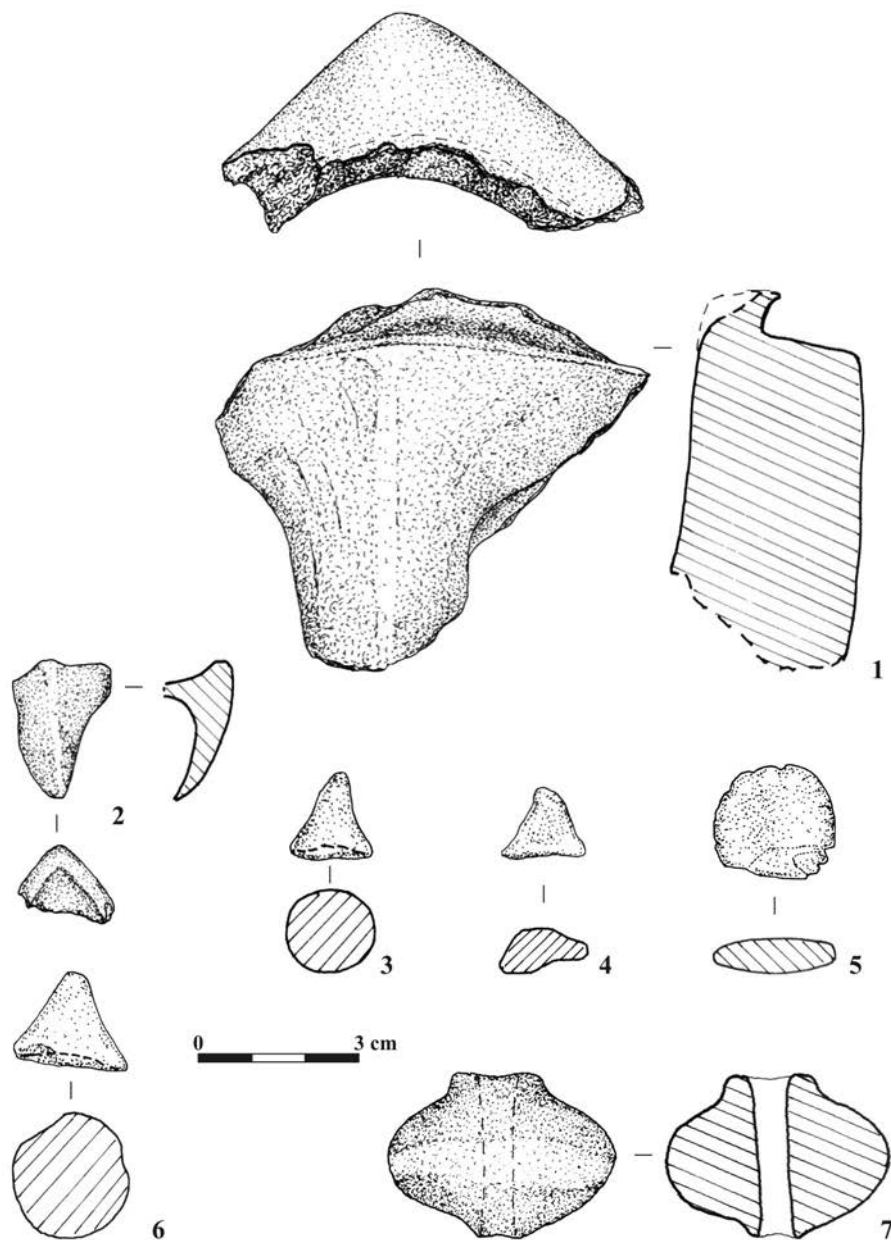

Fig. 28. Piese descoperite în strat

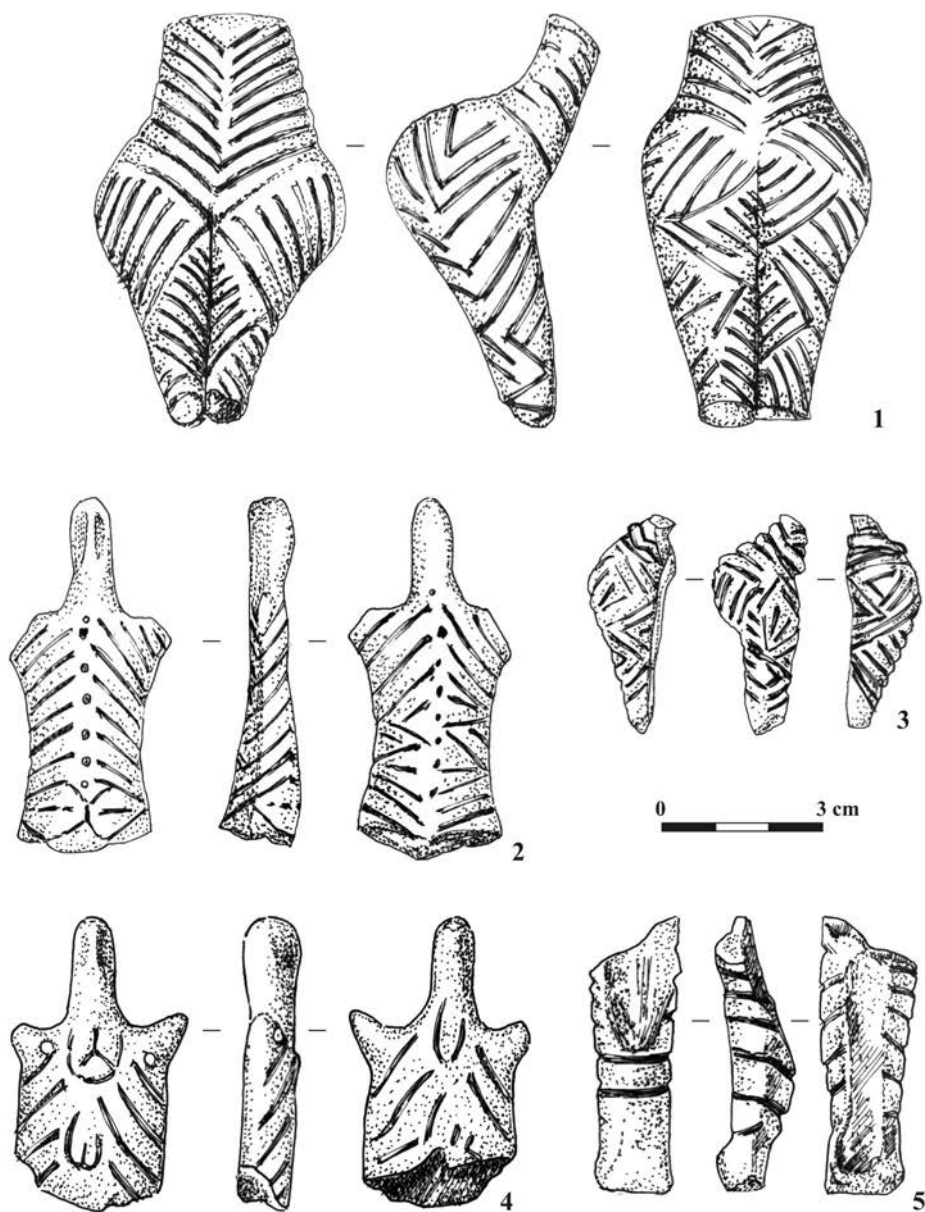

Fig. 29. Statuete antropomorfe fără loc de descoperire (*passim*)

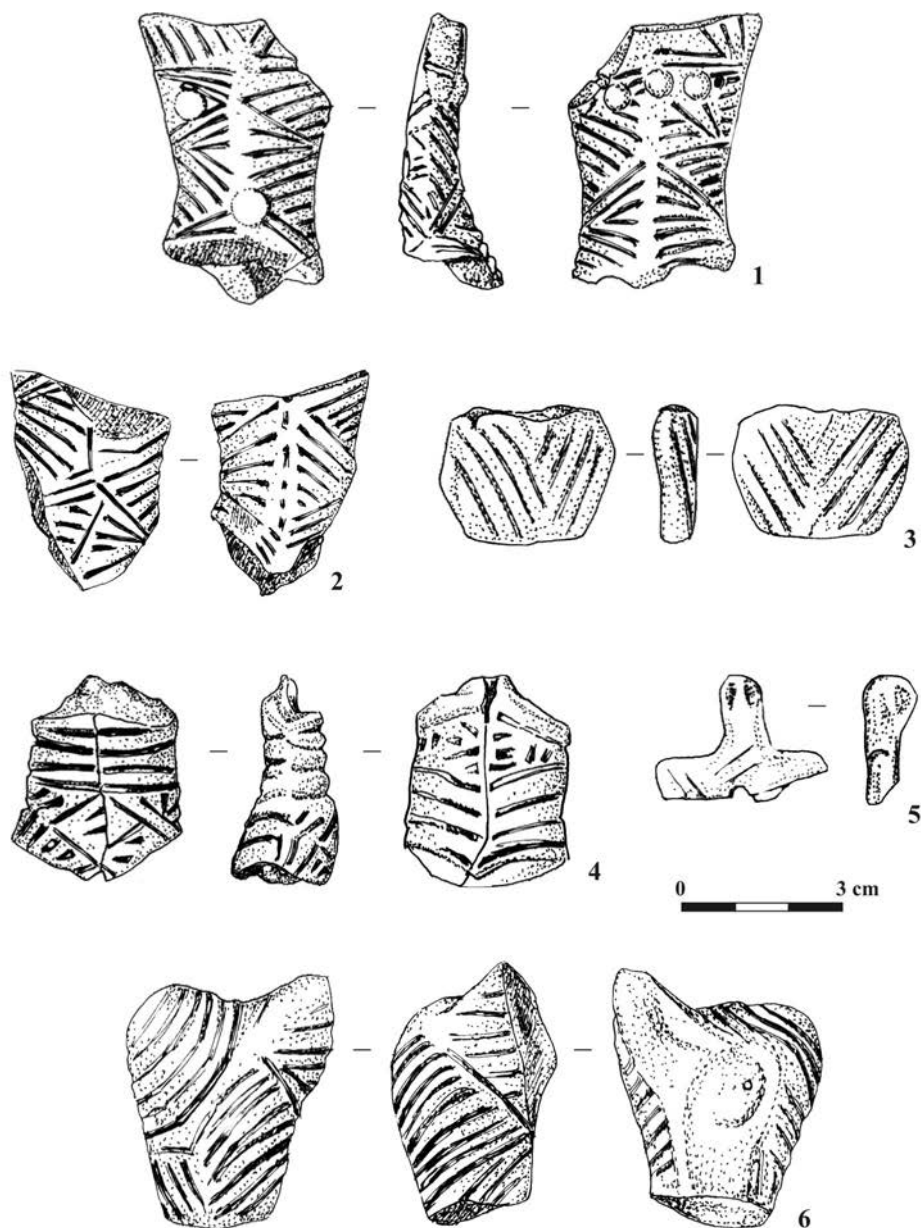

Fig. 30. Statuete antropomorfe fără loc de descoperire (*passim*)

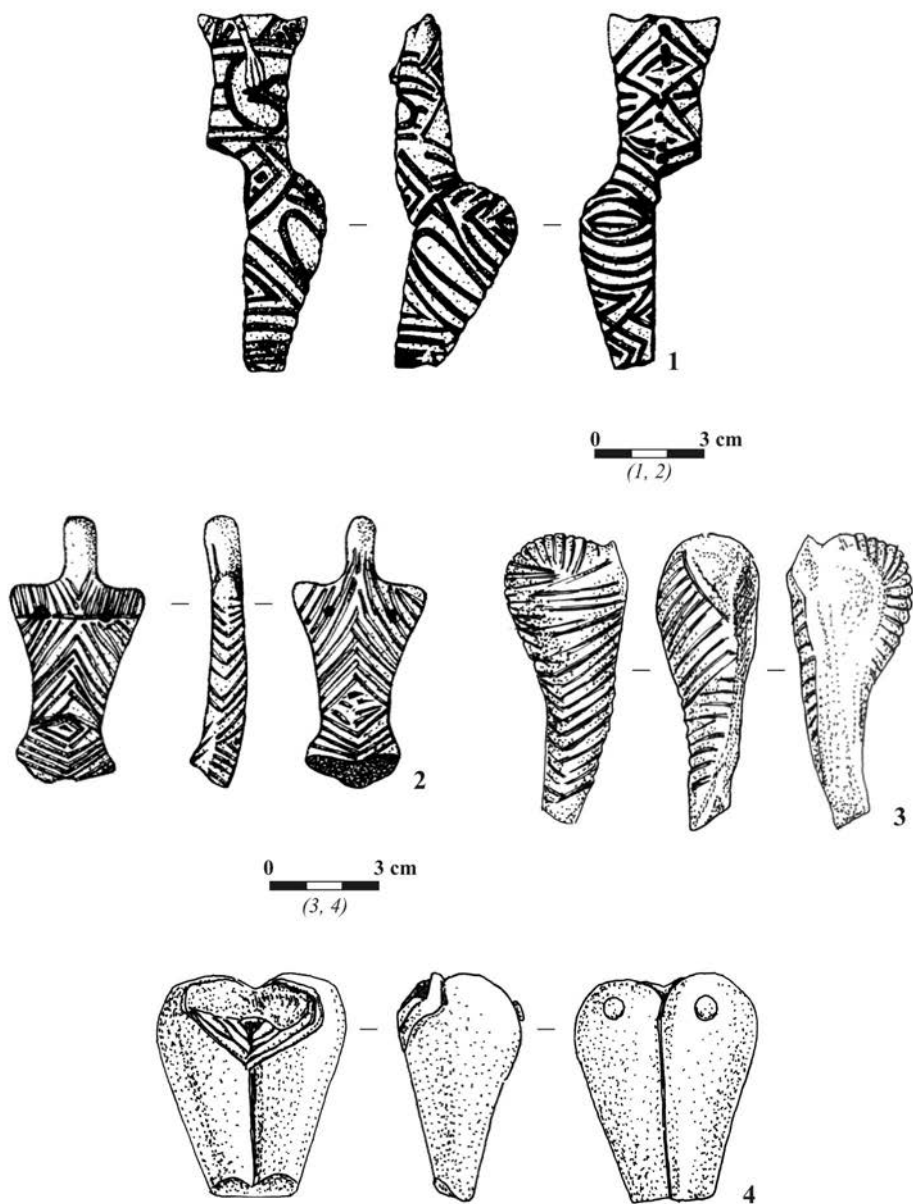

Fig. 31. Statuete antropomorfe fără loc de descoperire (*passim*)

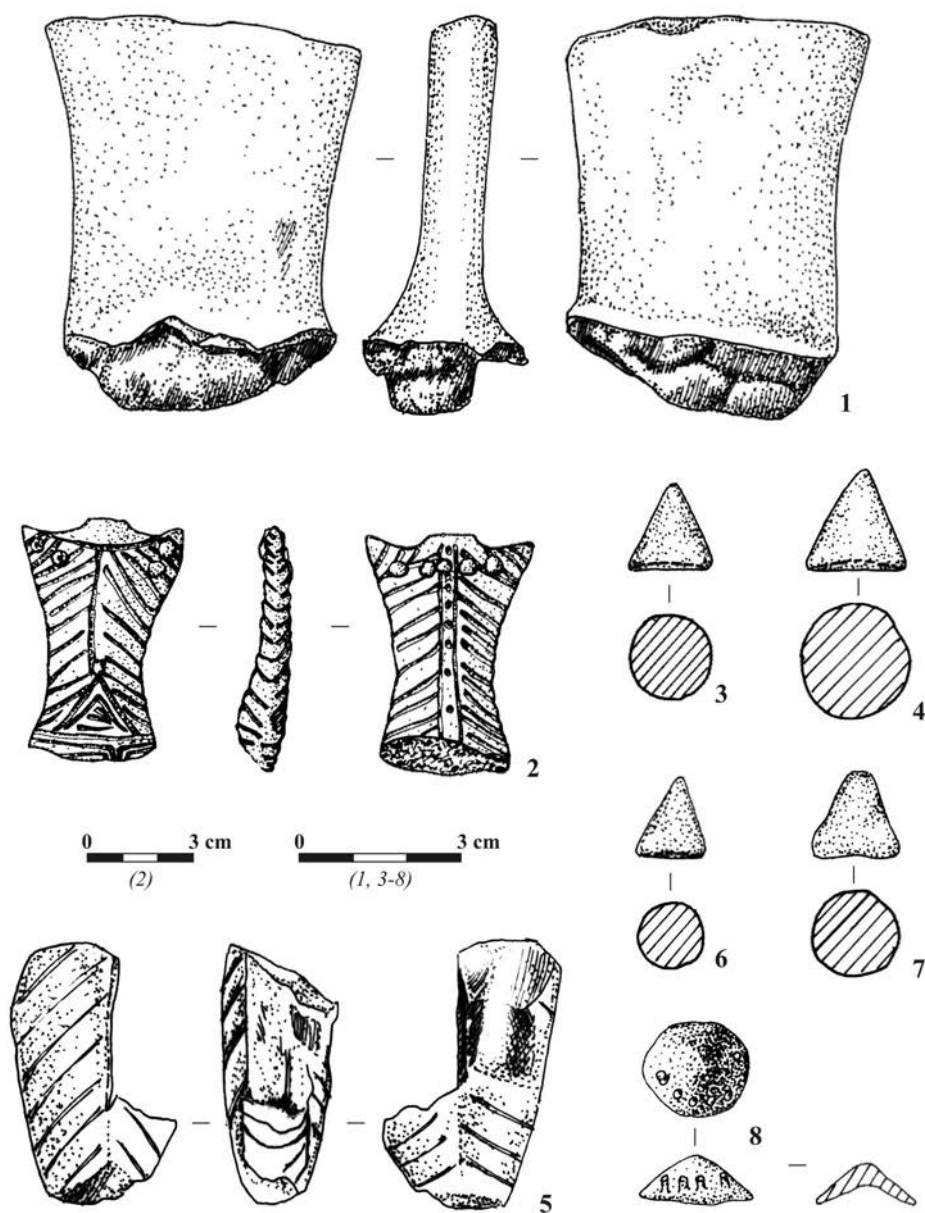

Fig. 32. Piese descoperite *passim*

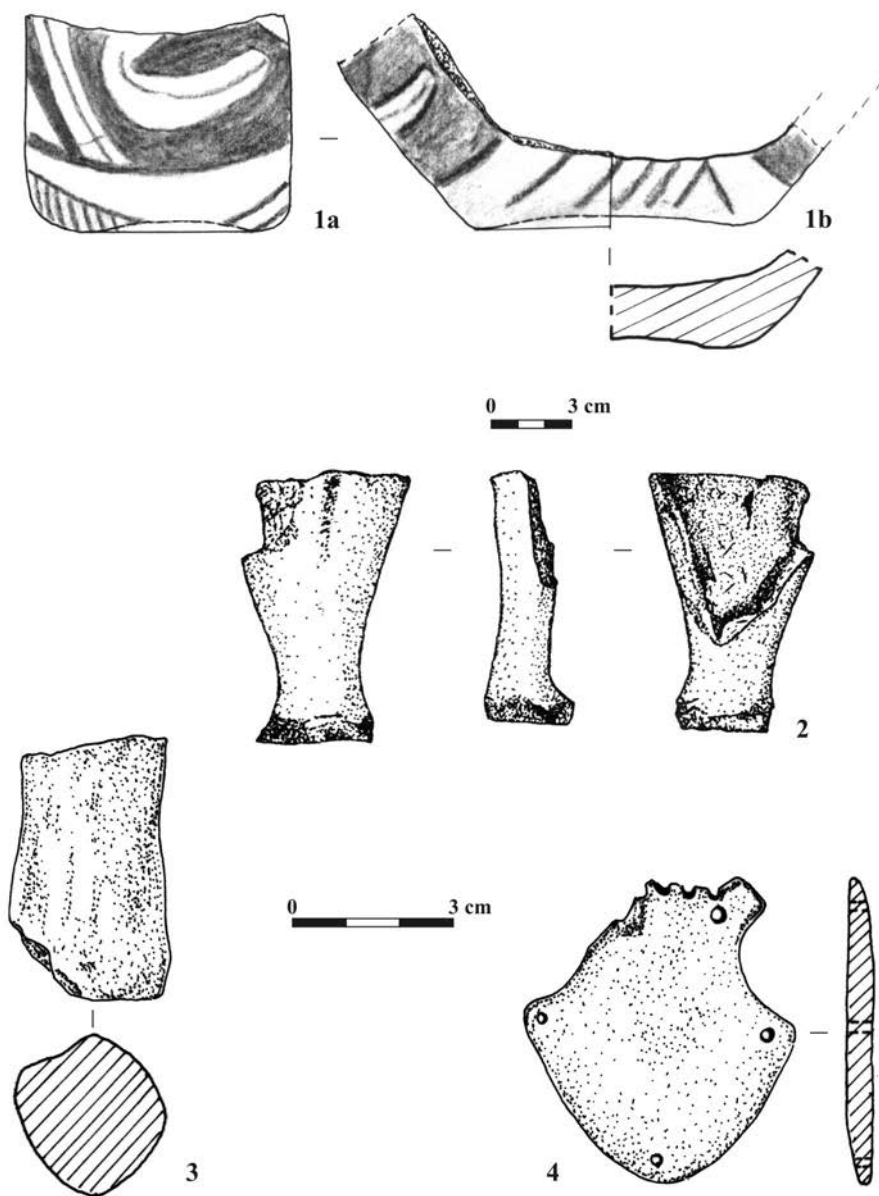

Fig. 33. Piese descoperite *passim*

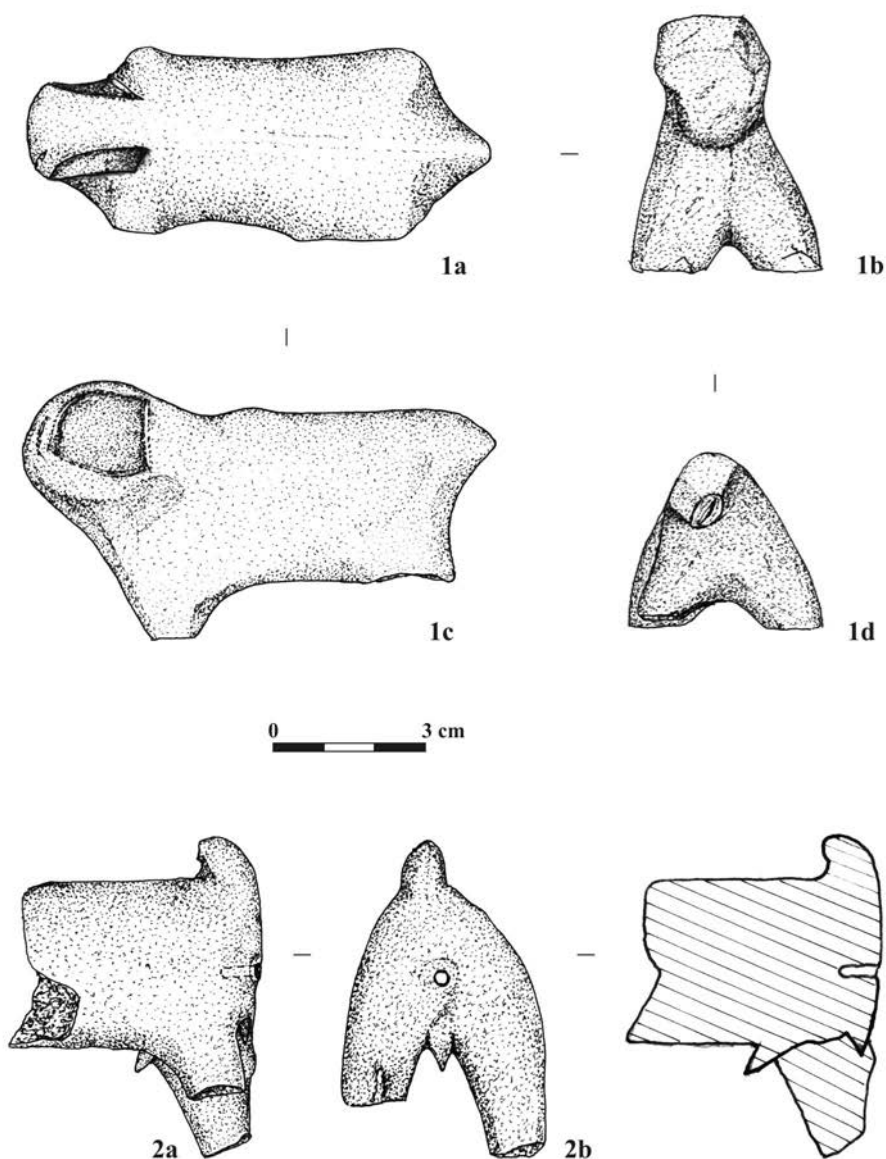

Fig. 34. Statuete zoomorfe fără loc de descoperire (*passim*)

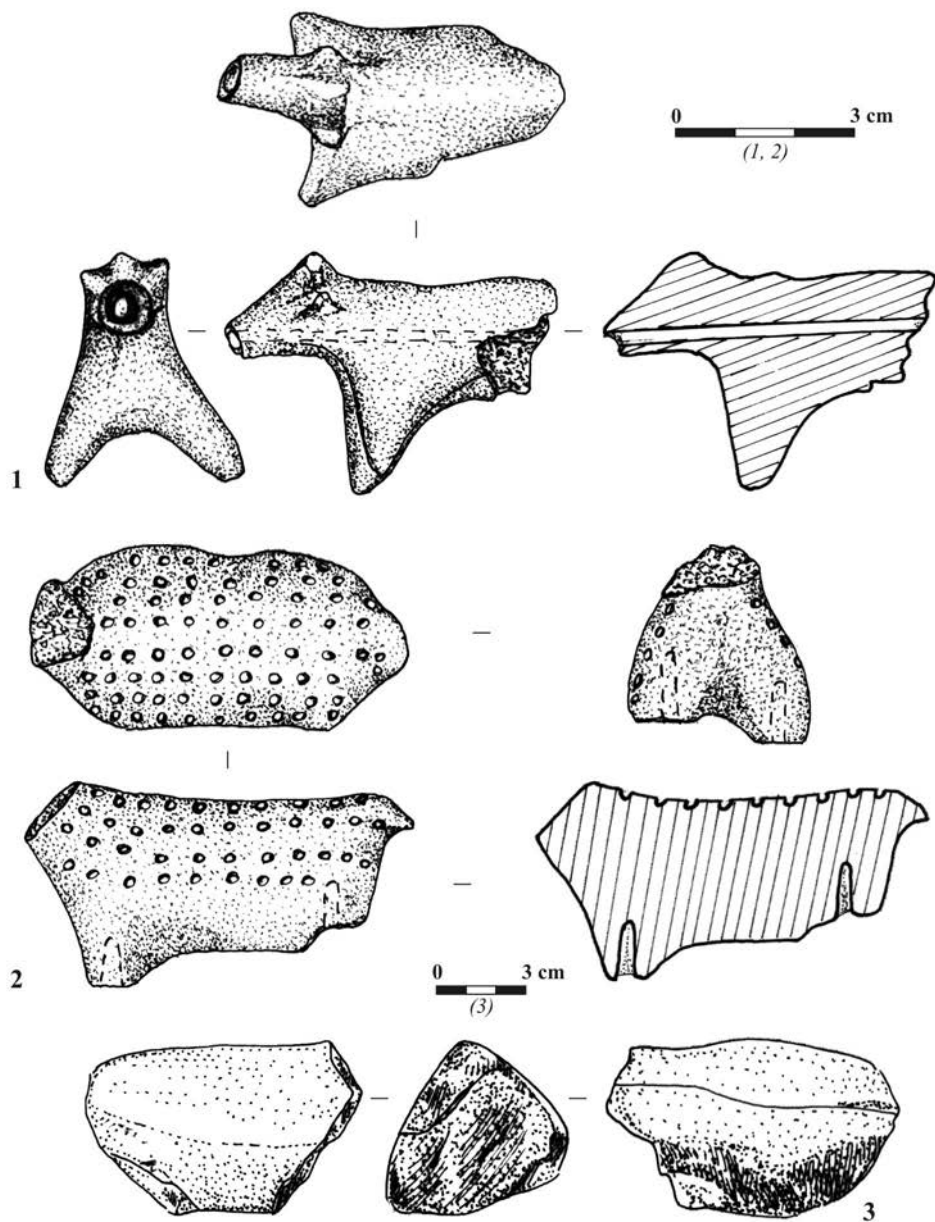

Fig. 35. Statuete zoomorfe fără loc de descoperire (*passim*)

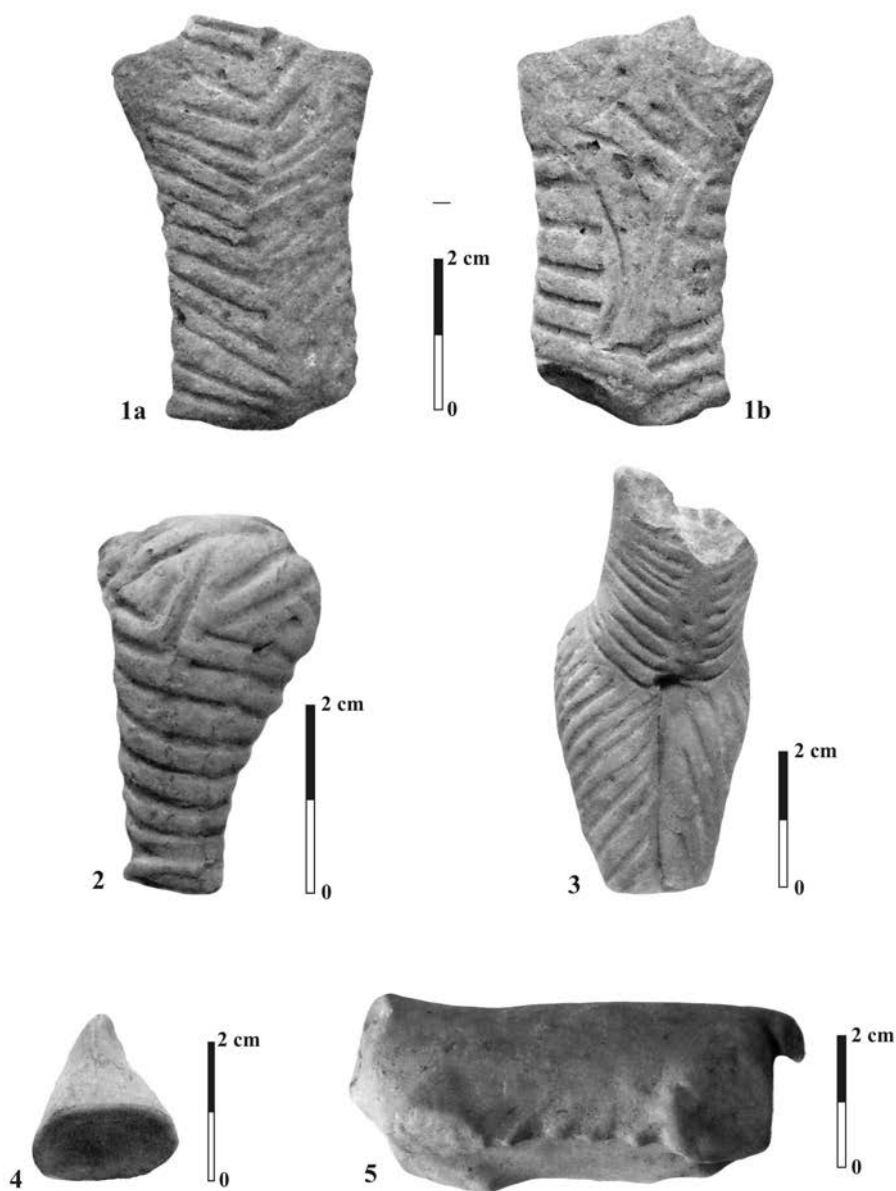

Fig. 36. 1-3. Statuete feminine din L4.1; 4. Idol conic din L4A;
5. Statuetă zoomoră descoperită în L3

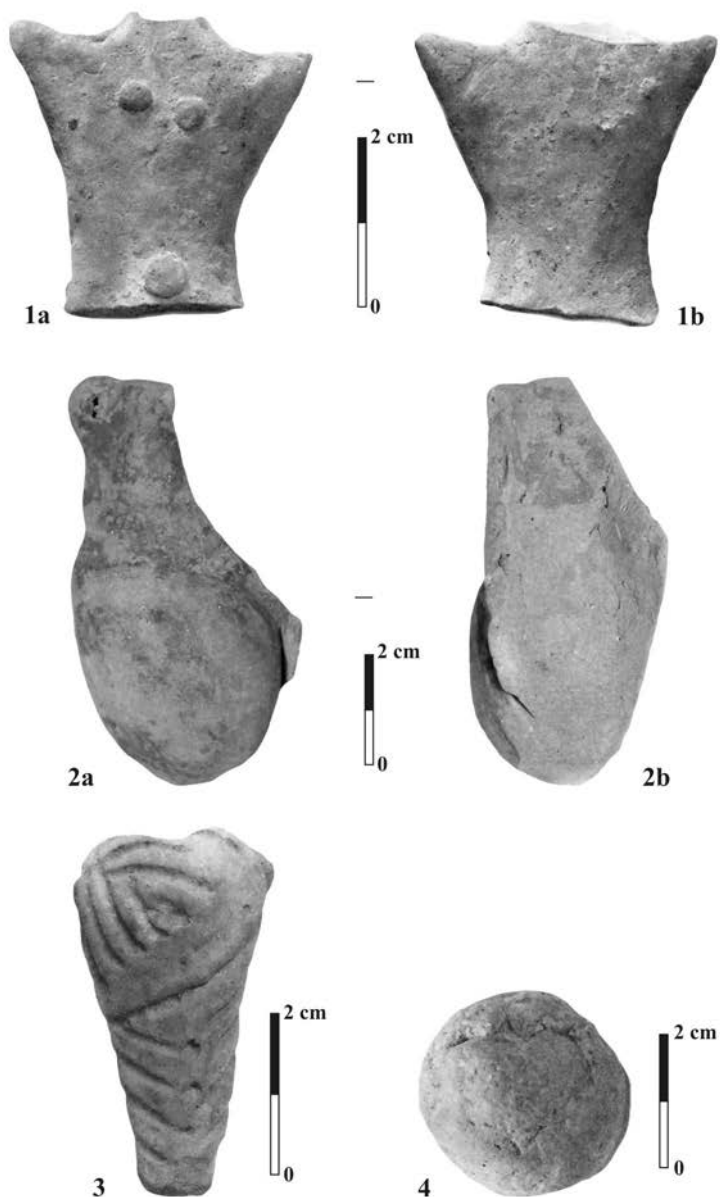

Fig. 37. Piese descoperite în Bordeul 6 (1-3) și Bordeul 7 (4):
1. Statuetă antropomorfă masculină; 2. Vas antropomorf;
3. Statuetă antropomorfă feminină fragmentară; 4. Bilă de lut

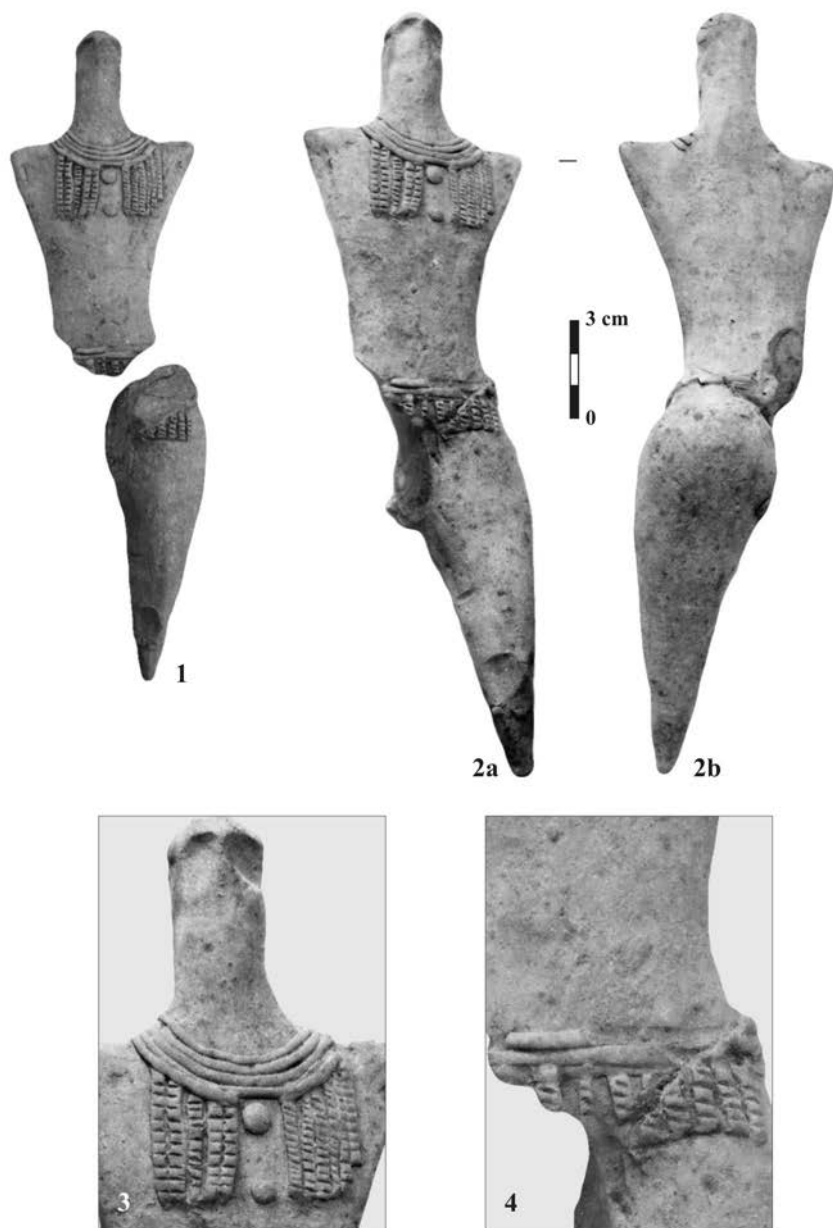

Fig. 38. „Adonis”: 1. Statueta, în momentul descoperirii;
2. Imagini ale piesei după restaurare; 3, 4. Detalii

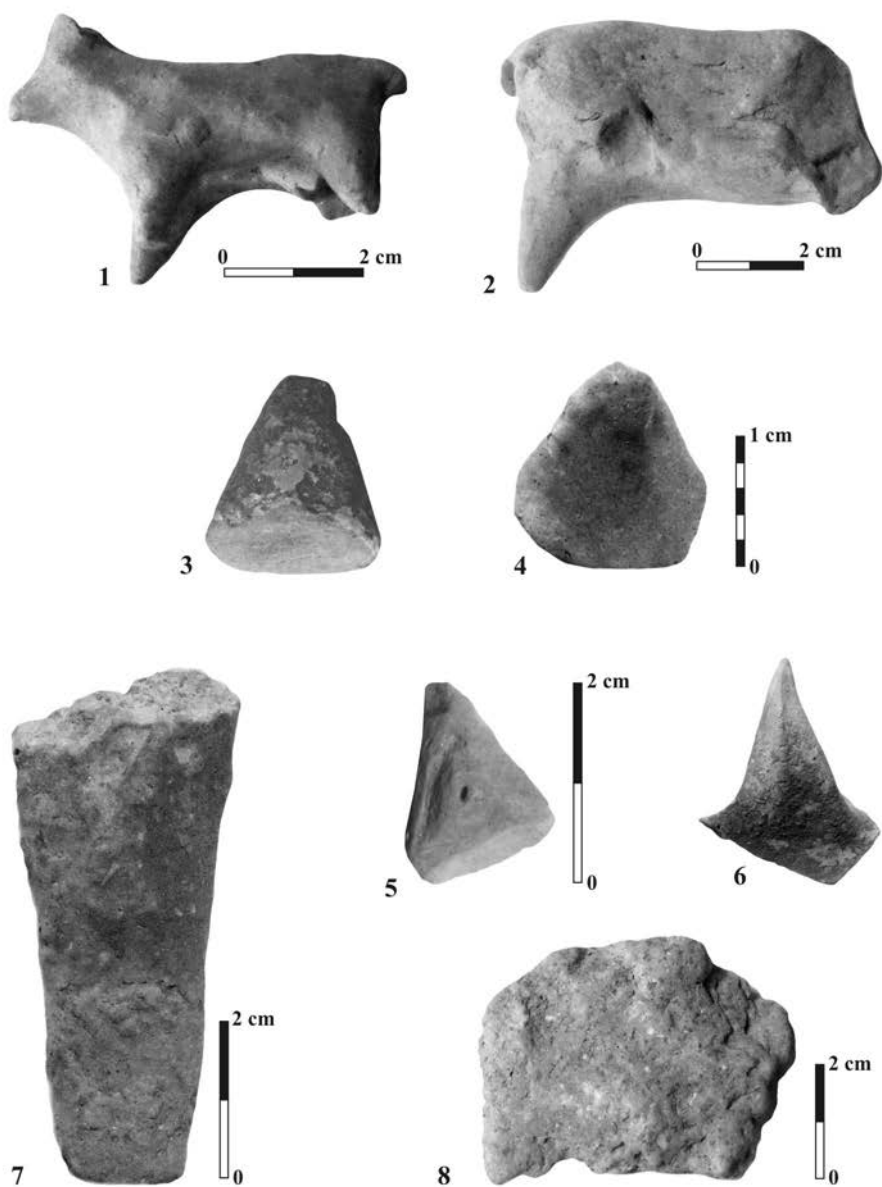

Fig. 39. Piese descoperite în Bordeiul 7: 1, 2. Statuete zoomorfe; 3-5. Idoli conici; 6. Protomă zoomoră; 7, 8. Picioare de altare

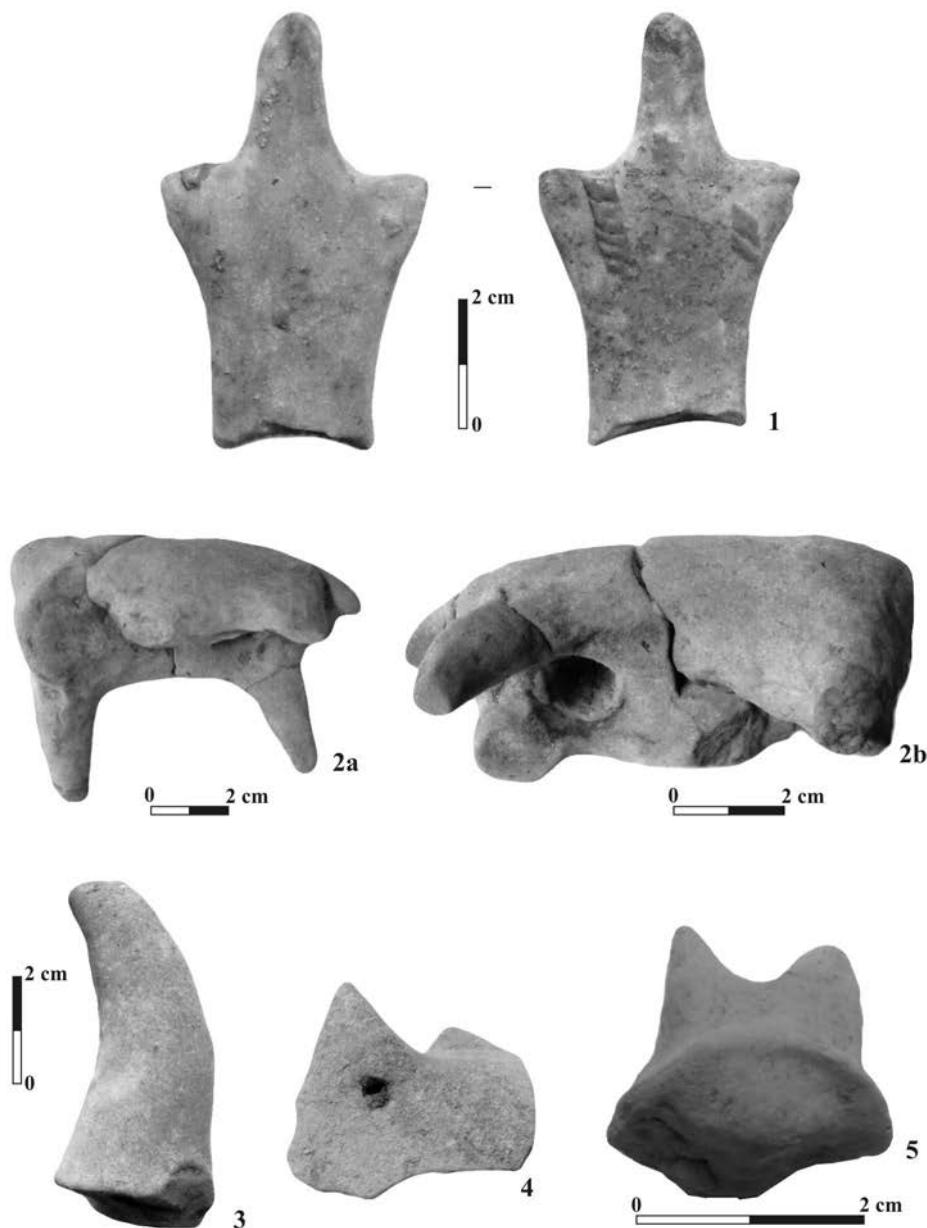

Fig. 40. Obiecte provenind din Bordeiele 7 (5) și 8 (1-4):

1. Statuetă antropomorfă masculină; 2. Statuetă zoomorfă; 3. Protomă zoomorfă (corn);
4. Fragment de vas decorat cu o protomă sub formă de corn; 5. Protomă zoomorfă

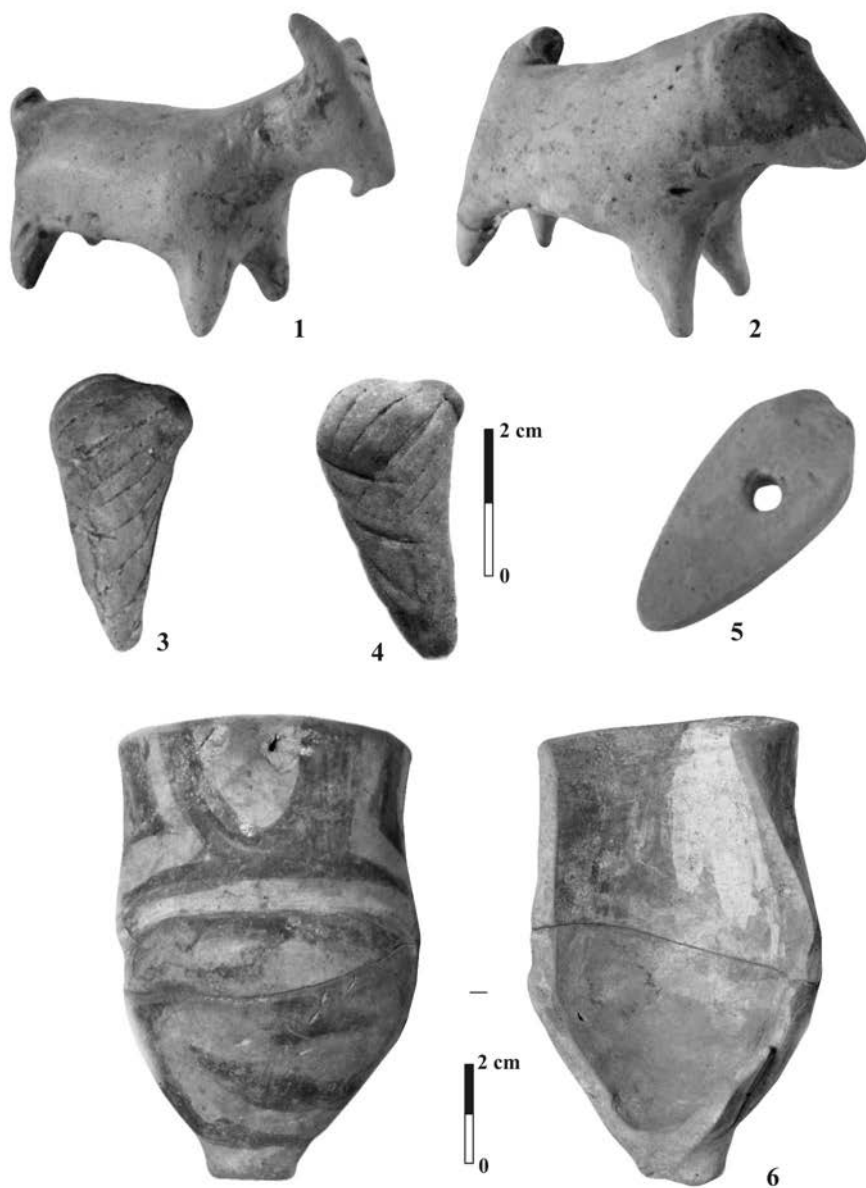

Fig. 41. Piese descoperite în șanțul de apărare: 1, 2. Statuete zoomorfe; 3, 4. Statuete antropomorfe feminine; 5. Topor miniatural de lut; 6. Vas antropomorf

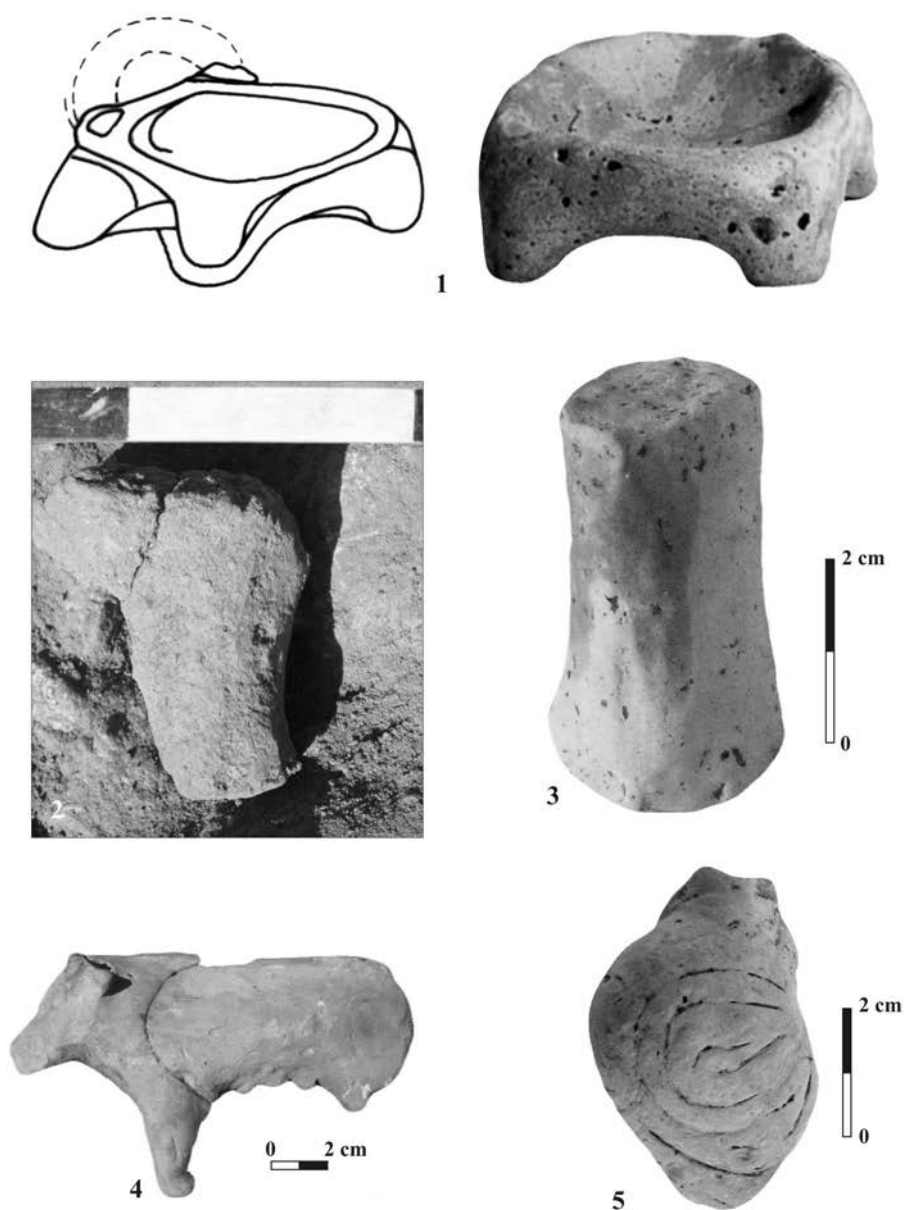

Fig. 42. Obiecte descoperite în strat: 1. Scaunul de lut; 2. Picior de altar; 3. Posibil picior de altar; 4. Statuetă zoomoră; 5. Statuetă antropomorfă feminină

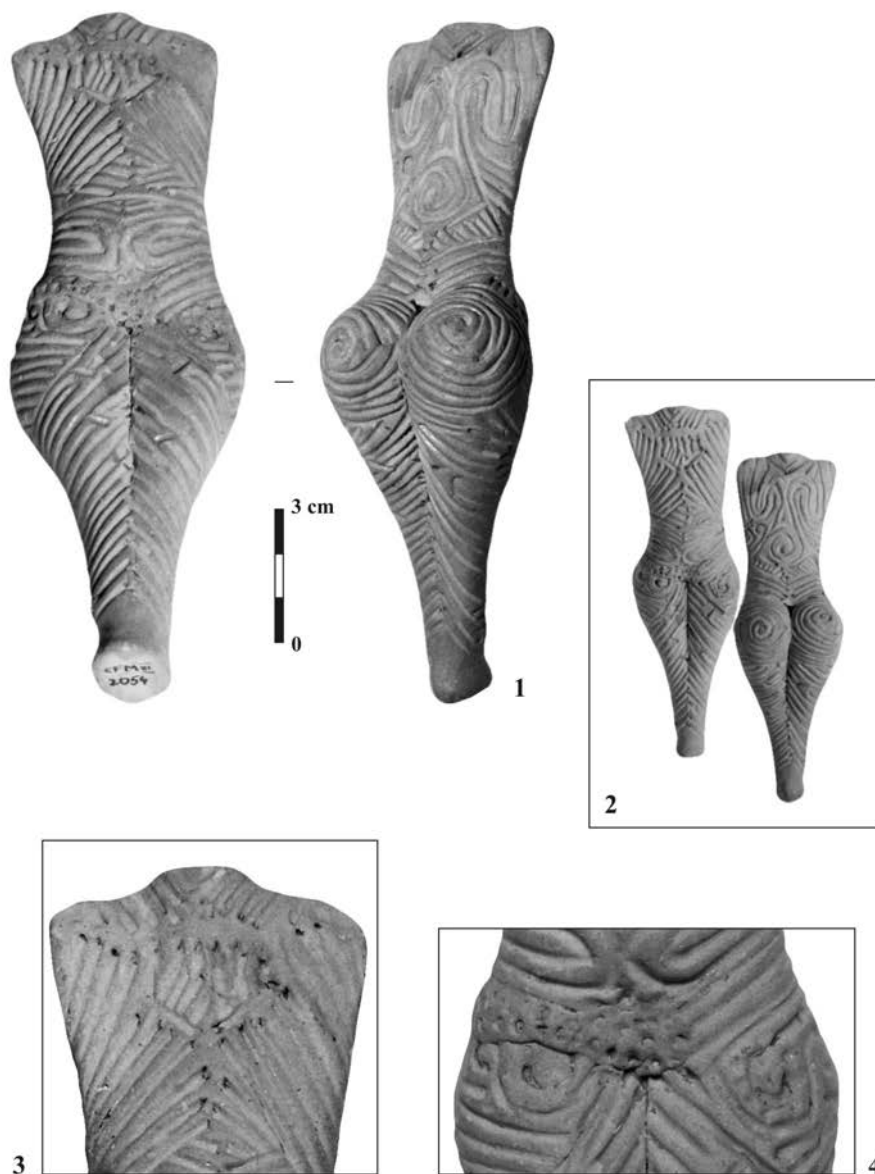

Fig. 43. „Venus”: 1, 2. Vedere din față și din spate; 3, 4. Detalii
(2 – după V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008)

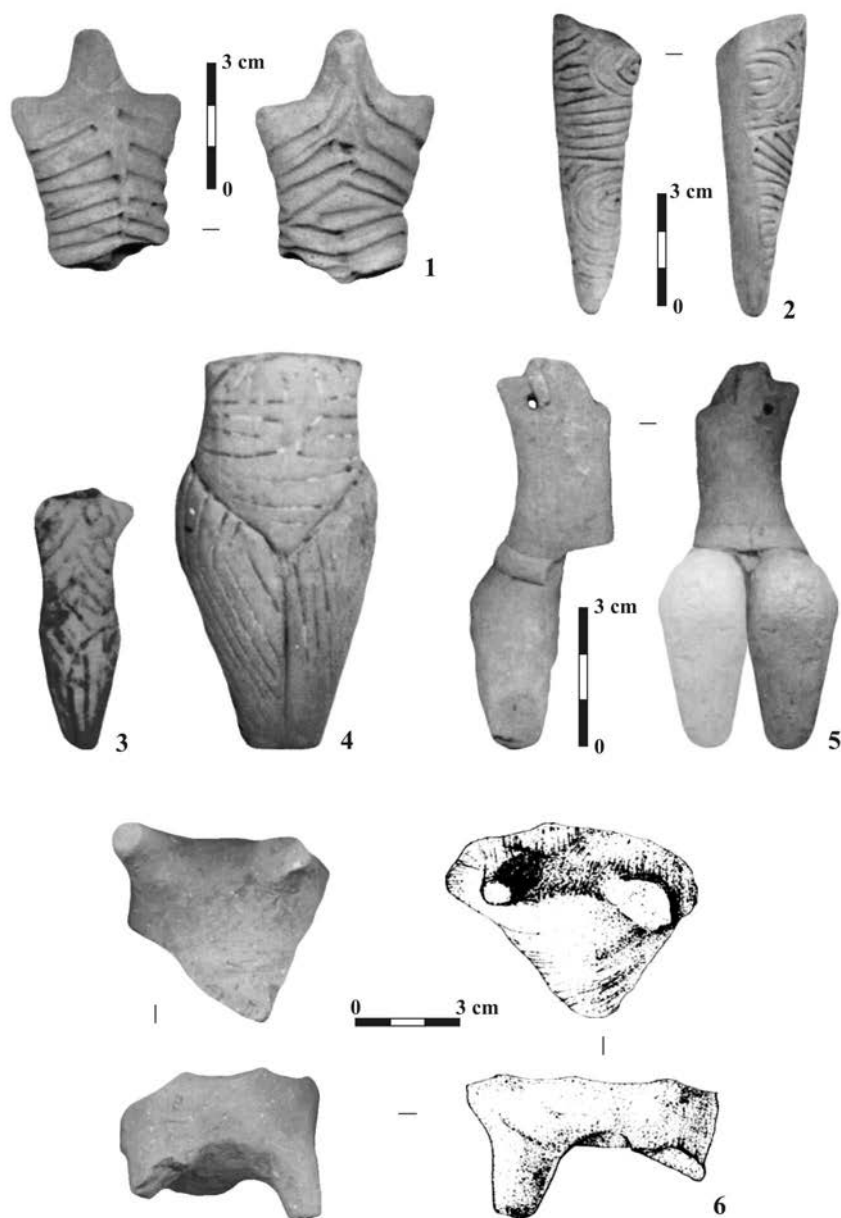

Fig. 44. 1-4. Statuete antropomorfe feminine; 5. Statuetă antropomorfă masculină;
6. Scaunel de lut, fragmentar (*după V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008*)

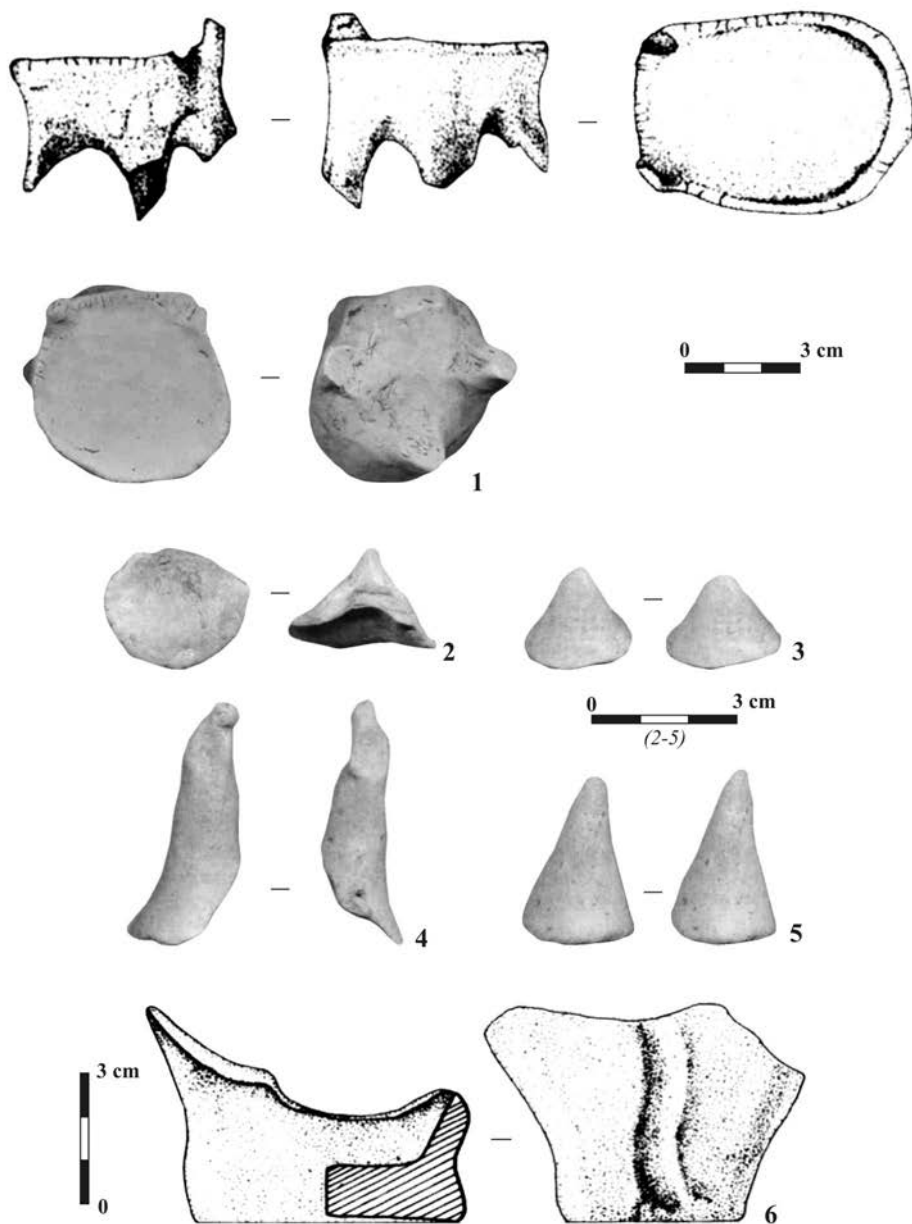

Fig. 45. 1. Scaunel de lut, fragmentar; 2-5. Idoli conici; 6. Vas antropomorf
(după V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008)

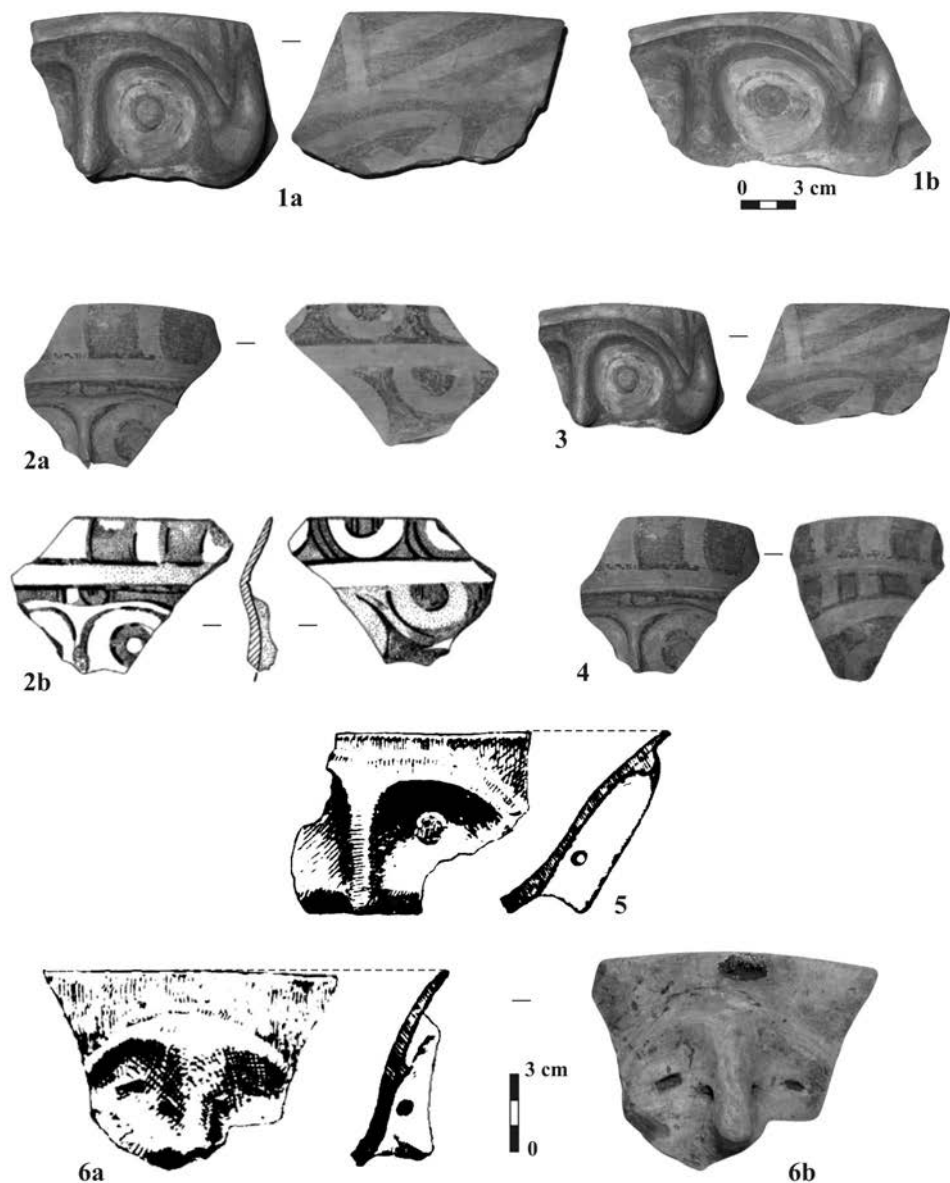

Fig. 46. Fragmente de vase cu protome antropomorfe

(1a, 2-4 – după V. Chirica, M.-C. Văleanu 2008; 1b – foto Gh. Lazarovici;
5, 6a – după Hortensia Dumitrescu 1933; 6b – Institutul de Arheologie Bucureşti)

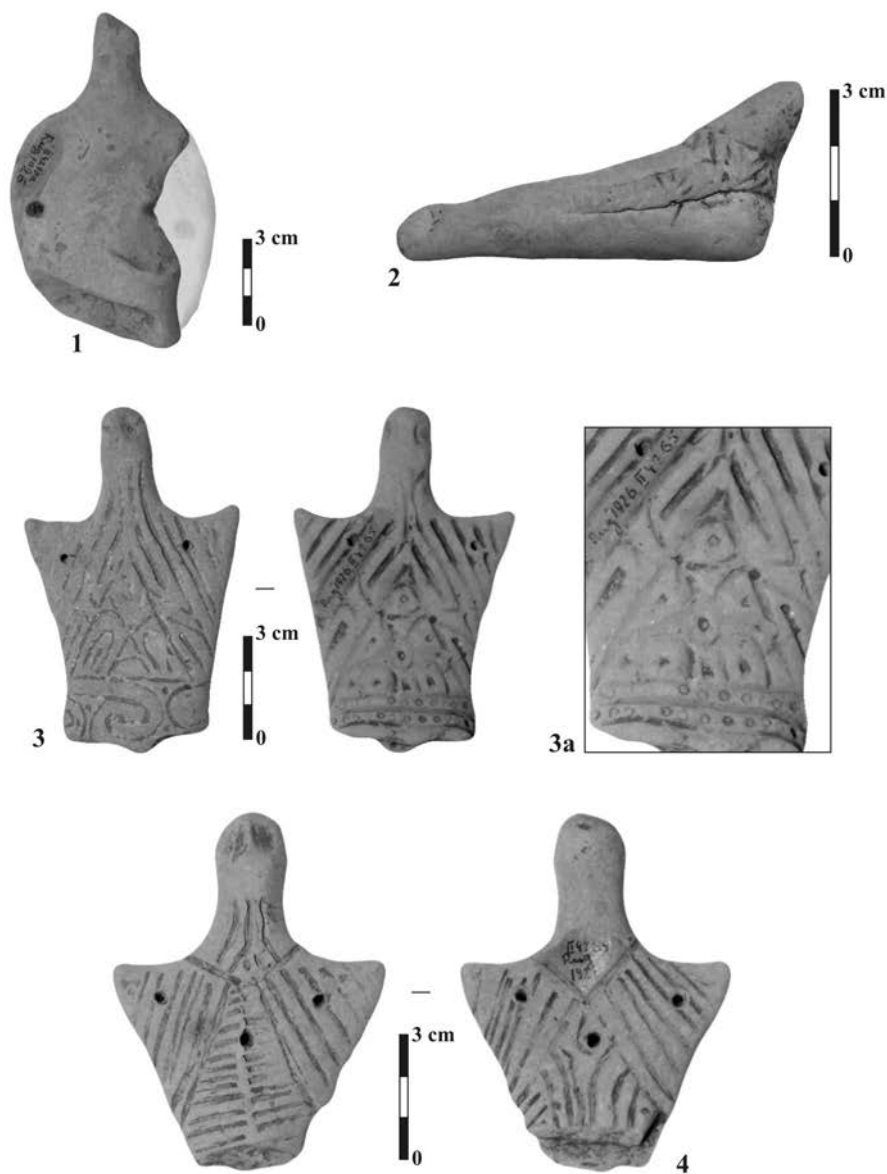

Fig. 47. Piese aflate în colecția Institutului de Arheologie București:
 1. Protomă antropomorfizată; 2. Statuetă antropomorfă masculină
 decorată cu o centură incizată; 3, 4. Statuete antropomorfe feminine

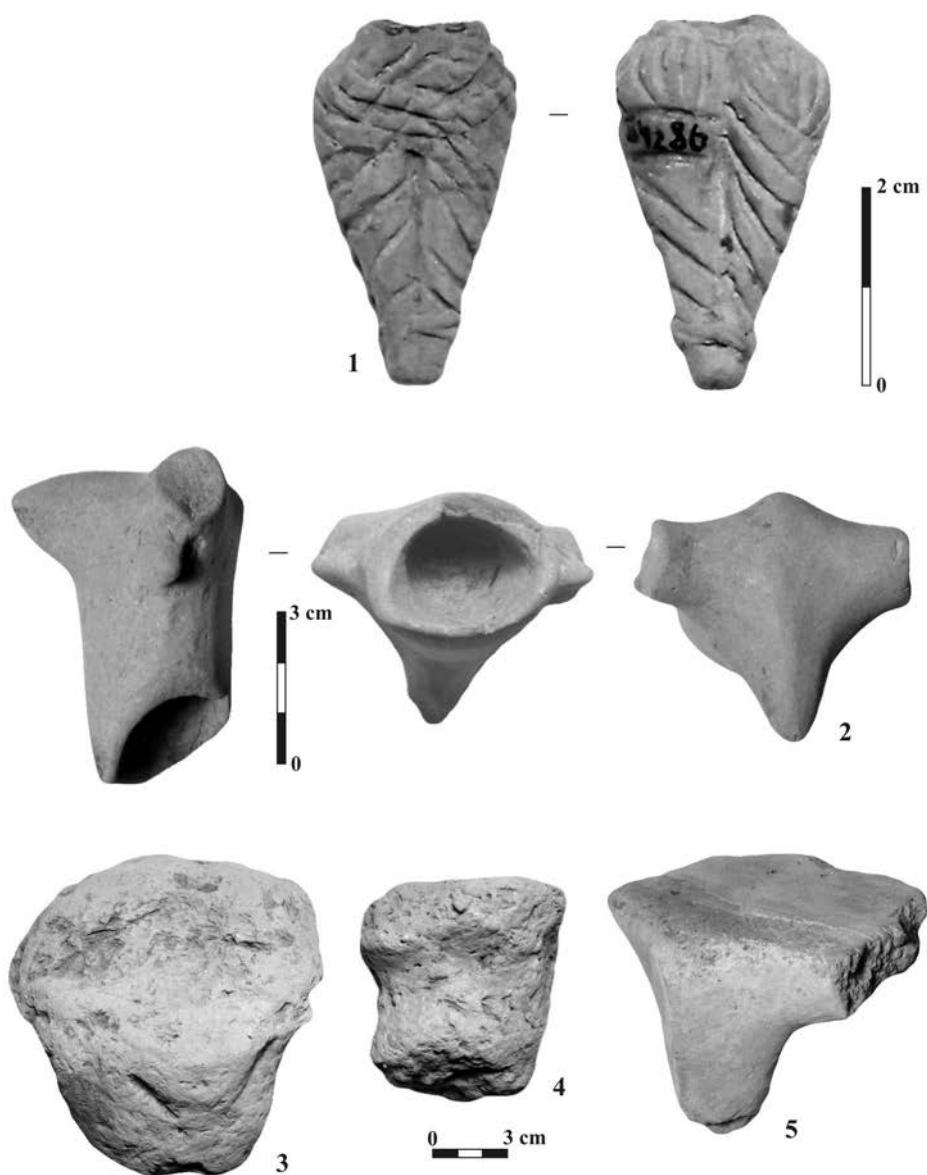

Fig. 48. Piese aflate în colecția Institutului de Arheologie București:

1. Statuetă antropomorfă feminină; 2. Sceptru zoomorf; 3-5. Fragmente de mese-altar

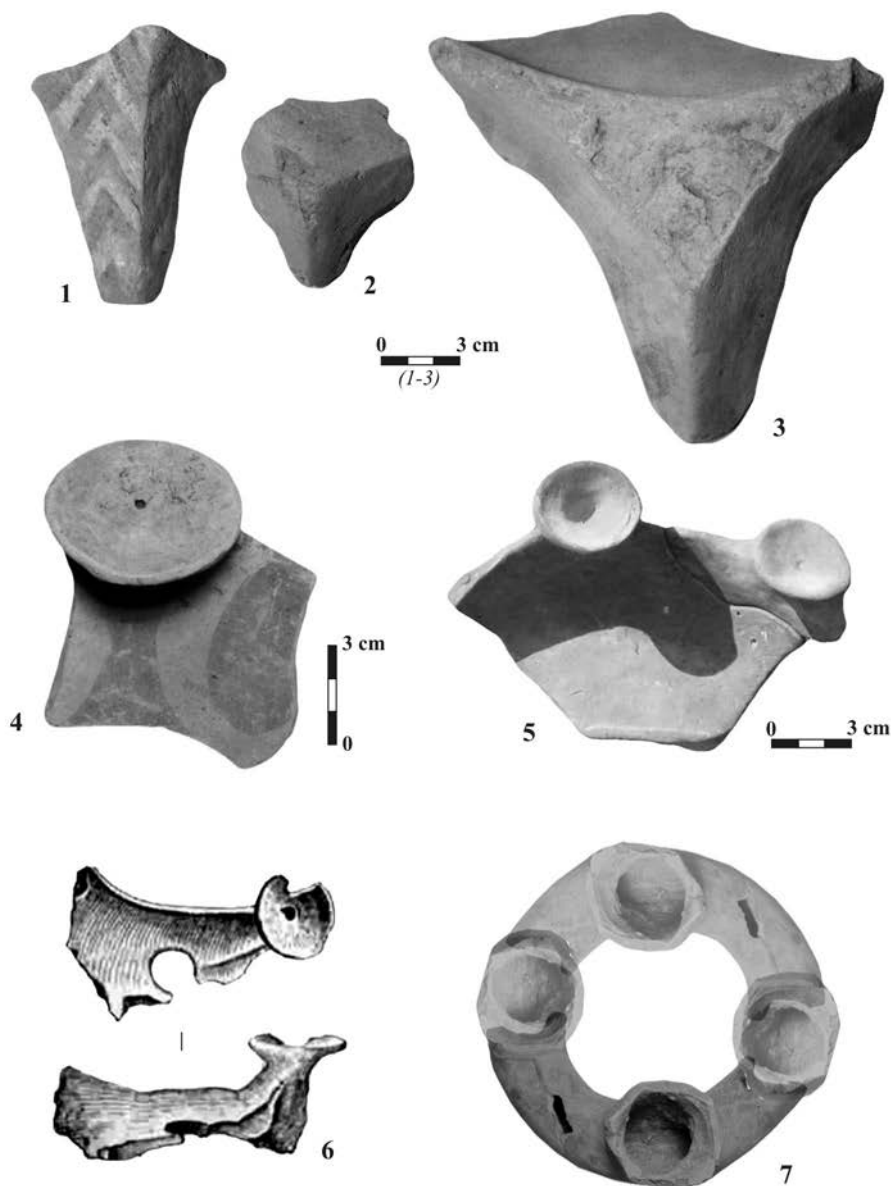

Fig. 49. Piese aflate în colecția Institutului de Arheologie București (1-4): 1-3. Fragmente de mese-altar; 4. Fragment de vas *kernos* pictat; 5-7. Fragmente de *kernos*: 5. Piesă descoperită în 2002 (*passim*); 6. Darabani; 7. Bod-Priesterhügel (6 – după C. Ambrojevici; 7 – reconstituire de Gh. Lazarovici)

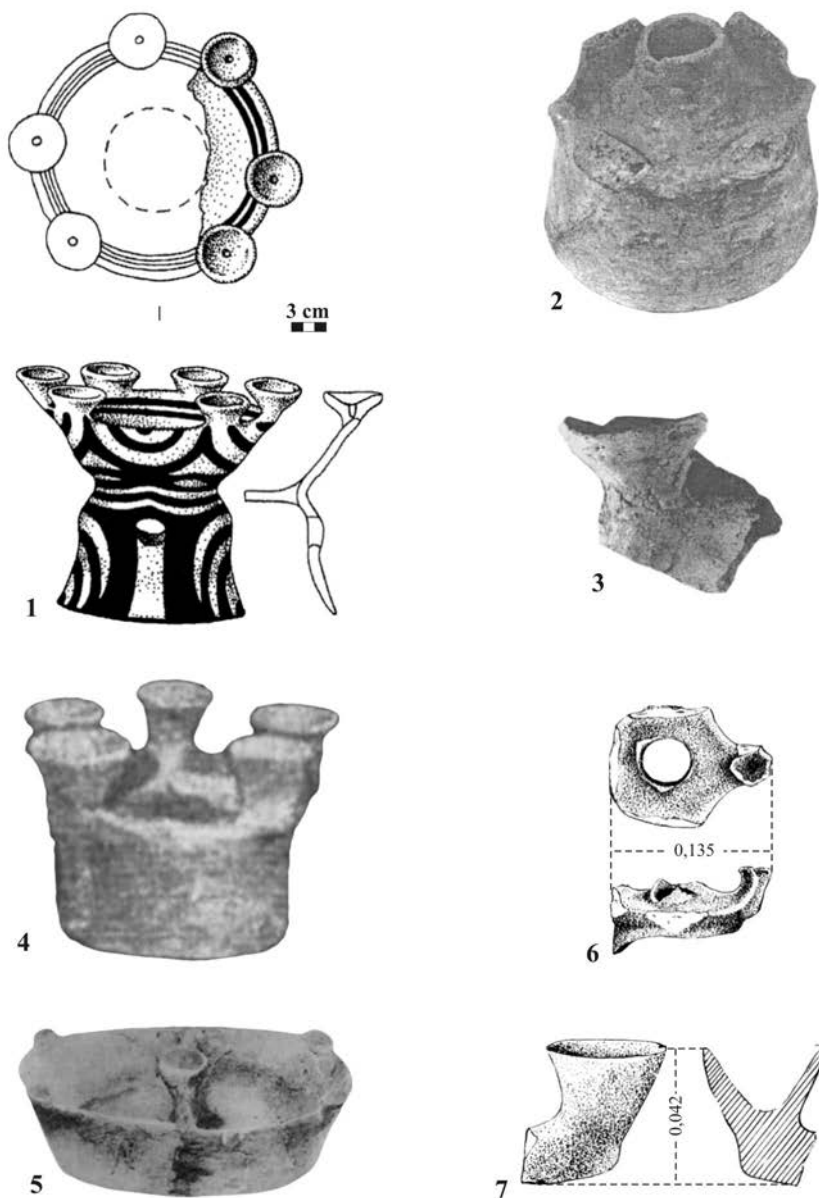

Fig. 50. Vase *keroi*: 1. Cuconeștii Vechi; 2-4. Trușești; 5. Hăbășești; 6, 7. Drăgușeni
 (1 – după V. Sorochin 2002; 2, 3 – după M. Petrescu-Dîmbovița et alii 1999;
 4 – după I. Nestor; 5 – după Vl. Dumitrescu et alii 1954; 6, 7 – după A. Crișmaru 1977)

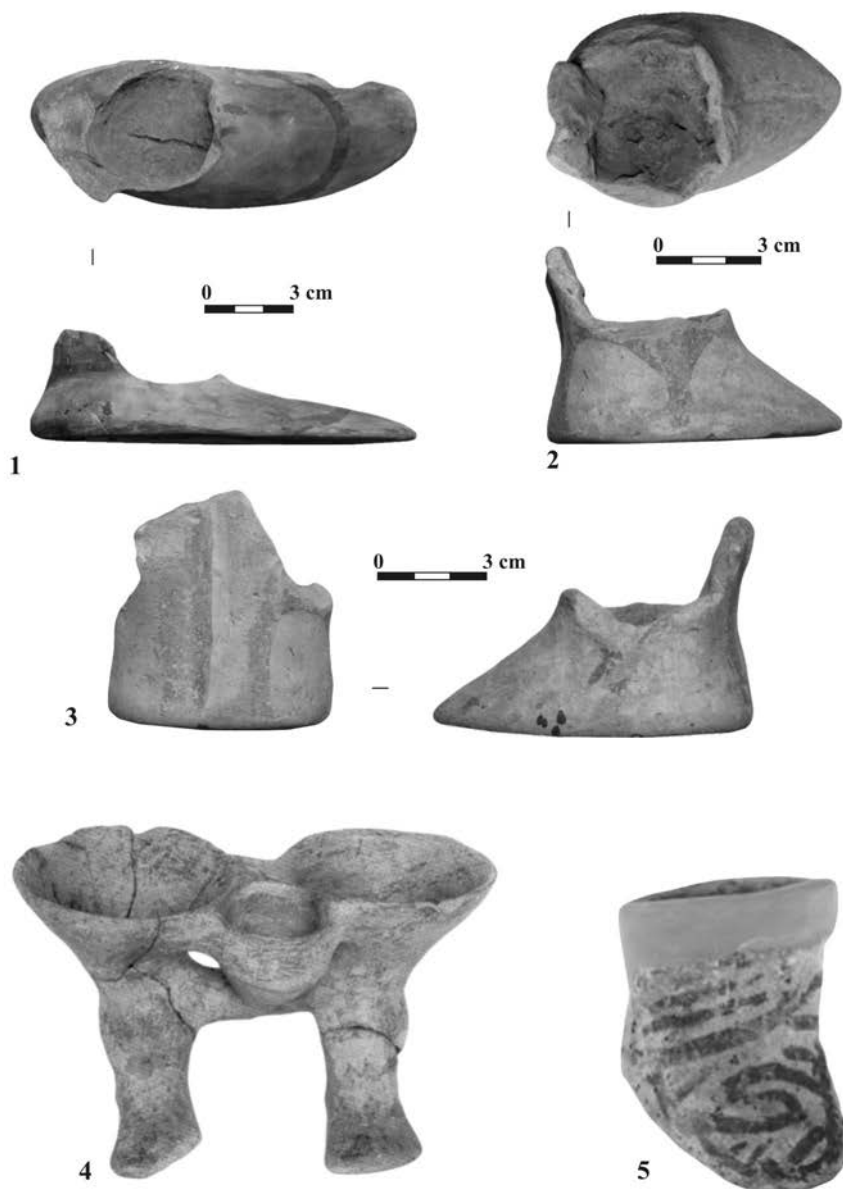

Fig. 51. Vase antropomorfe având reprezentată încălțăminte:
 1-3. Fragmente provenind din săpăturile vechi de la Ruginoasa; 4. Nezvisko;
 5. Drăgușeni (1-3 – *Colecția Institutului de Arheologie București*;
 4 – după *Kultura Trypolska*, 2005; 5 – *Colecția Muzeului Județean Botoșani*)

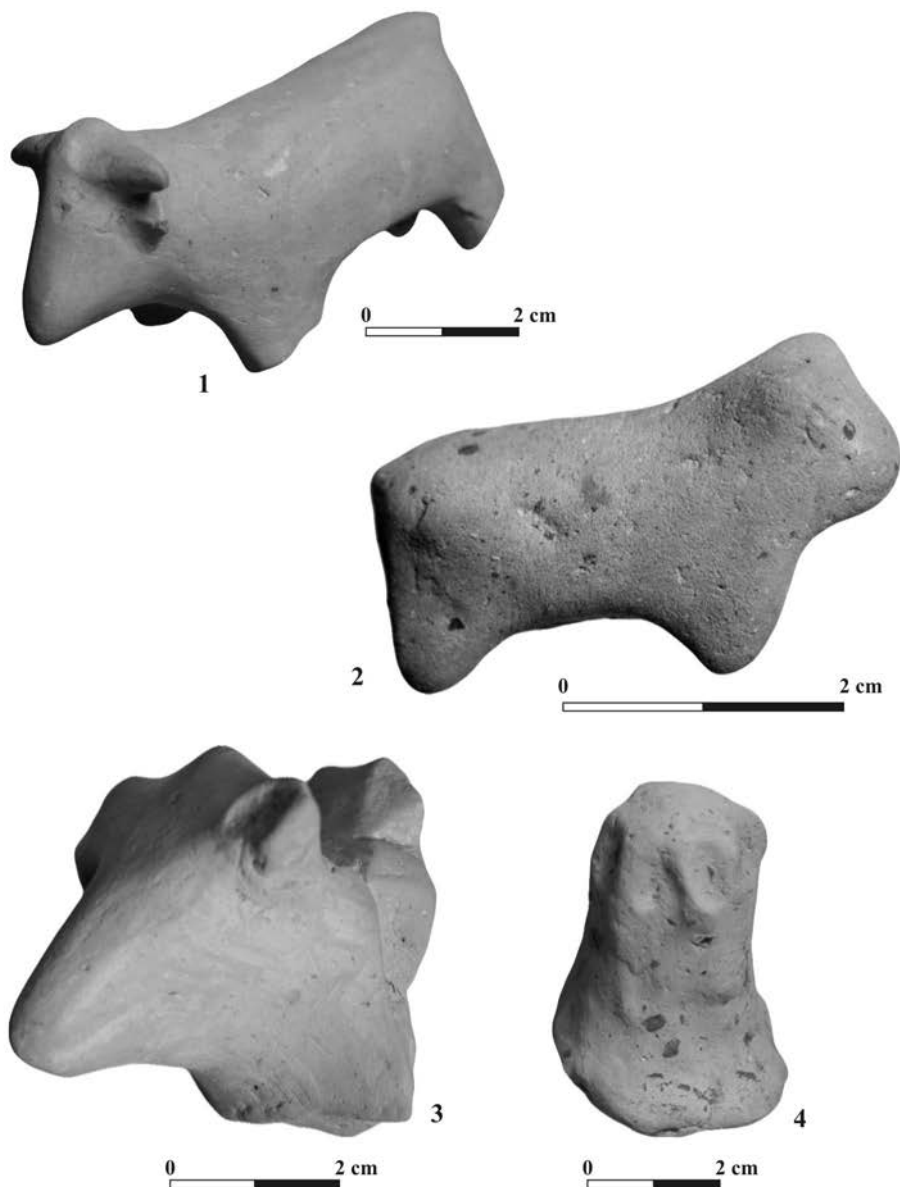

Fig. 52. Piese din colecția școlii din Ruginoasa, inventariate la Complexul Muzeal Național Moldova Iași